

РЕФЛЕКСІЇ

Кольоровий день, що потопав в безмежжі осіннього падолисту, з морем прапорів на майдані. Кольоровий квітограй та кольоровий вогонь пам'яті навпроти куполів собору. Кольоровий люд із кольоровими думками та кольоровими... слезами. З обличчями, на яких застиг чорно-білий жах великої чорної трагедії. Трагедії мільйонів сірих закатованих матерів та дітей із кольоровими мріями та з чорними від голоду очима. Маленьких сиріток із чорно-білими пагонами бур'яну в пагонах рученят. І всеохоплюючий чорний жах понад чорними ямами, над якими кружляють чорнощі ворони. Кольоровий колос хліба у нерухомих долонях матері, яку просить заспівати кольорову пісню чорне від голоду дитя. Й порожні мертві села, з кольоровими легендами й казками, з кольоровими садами й порожніми хатами, але з повними чорними ямами десятків ще живих сердець, яких уже скинули туди доживати чорні кати, для того, щоб не повертатися по них іще раз у подвір'я, що колись були кольоровими.

Матеріал читайте на с. 3

ЧОРНА

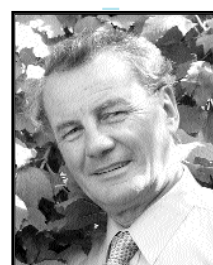
фото Б. Галія

Сьогодні в номері:

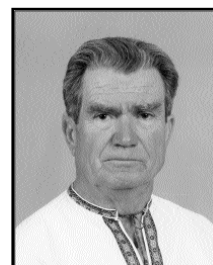
Гамарджоба, опозиція!

стор. 2

Володимир Яворівський — Президентіві

стор. 3

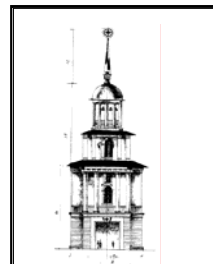
3 іноземної — на державну

стор. 5

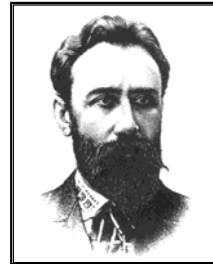
Читацьке віче

стор. 6—7

Тарасова церква

стор. 8—9

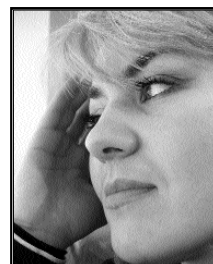
Квіт душі

стор. 10

Інформаційний простір

стор. 12—13

Бути жінкою?

стор. 15

ПЕРЕДПЛАТА — 2004. ЧИТАЧІ ПРО ГАЗЕТУ

Шановне "Слово Просвіти", передплачую тебе, читаю і зберігаю з дня твого народження. Ти не просто цікаве — ти дуже корисне і для українців, і для України. Глибина і перспектива твоїх публікацій викликають глибоке задоволення і повагу.

Рости, міцній і мудрішай на наших національних позиціях! Здоров'я і "многая літа" всім твоїм авторам і організаторам!

А за "Кобзаря" наперед велике спасибі!

М. ПОНОМАРЕНКО,
м. Павлоград Дніпропетровської обл.

Прийміть найширші слова вдячності за те, що Ви є, що Ваше просвітницьке слово правди про минуле і сьогодення так часто додає сил, допомагає жити, не втрачати віри, знаходити відряду...

Багато газетних матеріалів використовую в роботі з дітьми та їхніми батьками. Радію, що все частіше знаходжу розуміння, що спадає-таки помаленьку пелена з очей зросійшених одеситів, що все частіше зустрічаються люди, які не соромляться бути собою, коли навколо лунає російська...

Яку ж Ви благородну місію виконуете всі разом і кожен окрема! Дешифру зібрані й мої дев'ятикласники на "Кобзареву Церкву" (111 грн.), самі переслали. Зараз оформили передплату на газету на 2004-й. Сердечна вдячність тому, в чиему серці, у чийй голові народився задум щодо передплатної акції "Кобзар" — у кожному українську родину!

Зворушують статті Наталки Поклад, не залишають байдужими виступи Євгена Голибарда, Лесі Самійленко, Романи Кобальчинської... Була б можливість — кожному б вклонилася.

Зичу Вам здоров'я, сил,

творчої наснаги, успіхів у праці заради України, заради щасливого майбутнього нашого народу.

Ганна РУДИК,
вчителька ЗОШ № 26,
м. Одеса

З нетерпінням чекаю кожного четверга, щоб отримати "Слово Просвіти", знаючи, що там

Пам'ятаючи про наш Український фактор, поспішайте до найближчого відділення зв'язку і просіть "Каталог"... Розкрийте його на сторінці 127, і останнім у таблиці побачите наше оголошення: "Індекс 30617. Слово Просвіти. Культурологічний тижневик. Людина в контексті політики, рідної мови, культури, історії, релігії, літератури. Образ сучасника в інтер'єрі доби, суспільно-політичних і життєвих інтересів".

Вартість видання з доставкою:
на місяць — 2 грн. 13 коп.;
на три місяці — 6 грн. 39 коп.;

БУДЬМО РАЗОМ!

знову будуть цікаві матеріали із широким тематичним спектром і для загалу, і для інтелектуалів.

Вашу газету чекає вся моя родина. Недалеко від нас живе донька Оля, яка успадкувала від мене професію вчителя — викладає англійську мову в гімназії. А молодша, Оксана, працює лікарем у Вінниці — перейняла естафету від батька.

Обидві, в основному, передплачують фахові видання, але у мене забирають "Слово Просвіти". Даю її читати друзям, знайомим, рідним.

Вважаю найбільшою заслугою газети, що вона скерована на виховання у читачів національної самосвідомості, національного духу.

З повагою —
М. МЕДИНСЬКА-КОВАЛЬЧУК,
м. Київ

За моїм переконанням, Ви — єдине джерело чистого повітря в затхлому інформаційному просторі моєї нещасливої (нині) держави. Той, хто бодий раз вдихнув на повні легені свіжого, дужого почуття правди, справедливості та волі, вже просто не в змозі зносити сморід лицемірства, блюзнірства та відвертого нахабства провладних маріонеткових видань.

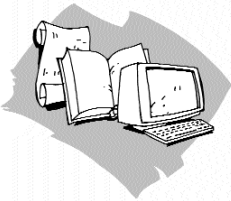
Читаю Вашу газету разом із дітьми. Вони не все розуміють, а тому весь час їм змушена пояснювати, наприклад, що таке Церква Київського патріархату і де у нас взялася Церква Московського патріархату, і що вона тут робить. Ох і нелегко буває відповідати на ті дитячі запитання, особливо з питань сучасної політики.

"Кобзар", звичайно, у нас в родині є, він мені дівався у посас. Тепер у мене є двоє дітей, тож отримати у подарунок від улюбленої газети "Кобзар" і приємно, і важливо, бо це буде ще одна реліквія, яку я також віддам, у свою чергу, в посас донечці, коли прийде час.

Хай живе Україна в моїй родині у всі віки!

Оксана ЄВСЕЧЕНКО,
м. Херсон

НА РАХУНКУ "ТАРАСОВОЇ ЦЕРКВИ" — 141.361,41 грн.

ТРЕТІЙ ВІДКРИТИЙ ЛИСТ ПРЕЗИДЕНТО-ВІ ЛЕОНІДУ КУЧМІ

Пане Президенте!

Ваша вельможність нарешті особисто відповіли на мої відкриті листи в інтерв'ю придворній газеті "2000". То маємо діалог.

Гостина Єльцина в Гуті відбулася на Вашому, і без того специфічному, способі мислення. Ви наділили своєю увагою Балкани, Грузію, "Нашу Україну", уряд, парламент і... (очам не вірю!) Яворівського. Цілий розділ — мені, "від душі", з царського плеча, з президентською щедрістю... з вірою, що ненависного опозиціонера знищено назавжди.

Містифікація "загальних письменницьких зборів", проплачених із народної кишені Вашою Адміністрацією, провалилася. Кілька депутатів-"нашоукраїнців" та відважних письменників не дали захопити будинок Спілки письменників. Пленум, куди входять найвідоміші письменники — совість нашого народу, — одностайно засудили "письменницьке ГКЧП", організоване за Вашою вказівкою. А Ви лукавите: "Із средств массовой информации я узнал, что прошел съезд писателей и изменилось руководство..." Ви думали, що Ваші челядники вже перетворили українських письменників на стадо жебраків, бо новий ліберальний закон про книговидавництво Ви умертвили своїм "вето", бо блокуєте через уряд підвищення жалюгідних пенсій для письменників. Ні, пане Президенте, Ви помилилися. Із майже двох тисяч членів Спілки Вам удалося залякати, купити, одурити лише півсотні. Отож, з'їзду не було, **керівництво не змінилось**.

У розділі "**О Яворивском**", Ви чомусь апелюєте до президента Сербії і Чорногорії: "Не буду пересказывать, что я ему говорил (І не треба, Леоніде Даниловичу, мільйони українців знають Вашу мову навіть після вирізання вставних слів — В. Я.). Но вот что он сказал: "Я за то, чтоб в парламент шли политики. У нас когда-то началась "эпидемия" — в парламент все врачи шли. А через четыре года — ни политика нет, ни врача... Это я к слову о Яворивском, который тоже в политику кинулся". Відповідаю. Політика сама наздогнала мене наприкінці 80-х, коли Ви — секретар парткому, а тоді директор екстериторіального військового заводу — і в страшному сні не могли уявити Україну незалежною. А я з цією, тоді небезпечною, ідеєю вигравав у Києві важкі вибори до всесоюзного парламенту, а через рік — до парламенту України у зросійщеному Світловодську. Це тоді, коли у Вас, промосковського комуніста, прилі долоні від самої думки про таке. Ви ніколи власноручно не робили ракет, а я написав десятки романів, повістей, новел, публіцистичних книг, кіносценаріїв. У травні 86-го письменник Яворівський був у чорнобильській зоні, стояв поруч із Сахаровим проти самовпевненості Горбачова, згодом вів велелюдні мітинги, був готовий до арешту в дні ГКЧП, виголосив Акт про незалежність.

У ризиковані дні боротьби за Українську державу Ви глухоніми сиділи у групі "239". Ні голосу, ні дихання Вашого ніхто не чув. І Ви набираєтеся зухвальства говорити, що "Яворівський... тоже в политику кинулся". Так, кинувся, бо усім єством завжди любив, люблю і любитиму Україну більше, як себе. Ви ж по кільк разів на день зраджуєте її задля свого самозбереження та збереження Вашого антиукраїнського оточення. У 98-му Ви кинули проти мене всю свою кучмівську армату ("Будь-хто, тільки не Яворівський!"), яка сфальшувала вибори, і мене відсунули на друге місце. Вам доповіли: "З Яворівським покинуто назавжди!" А я засукав рукави і написав роман "Криза", чотири повісті, десятки оповідань, дві книги "Що ж ми за народ такий?..", вів програму на радіо, яку Ви закрили. Письменники на з'їзді обрали мене головою Національної спілки письменників. На мажоритарному окрузі мене (з мізерними фінансовими ресурсами) обирають депутатом, котрий обійшов Вашого "заедиста" на **п'ятдесят вісім тисяч** голосів. То Ви "это... о Яворивском"? чи про парторга-директора, якого кон'юнктура, антикравчуківська хвиля зробила Президентом?

Читаю далі потік Вашої мислі: "И еще говорили о выборах президента. "Вот, допустим, изберут не политика, писателя там или еще кого-то..." Он отвечает: "Во главе страны должен быть политик, а не работник культуры, медицины, техники и т. д. Потому, что глава державы — это вопросы внешней политики, национальная безопасность. Надо, чтобы человек прошел школу, а не начинал учиться, придя на должность президента".

Ви присвятили мені, пане Президенте, лише три абзаци, а скільки нісенітниць "насилосували". Та ж письменник-дизидент Гавел став національним героєм Чехії, привів свою націю в європейське співтовариство — патріот, який не подбав навіть про свою президентську пенсію. А Ваша сім'я та оточення приватизували пів-України. Актор Рейган зробив Америку супердержавою і перетворив Ваші ракети на брукх. Дізраелі — письменник і славетний прем'єр Британії. На відміну від Вас, багато самі читали, писали та багато мислили Авраам Лінкольн, Черчіль, Де Голь, Валенса, Чорновіл, Ілієску, Бразаускас... То Ви набираєтеся зухвальства вважати себе "професійним" політиком, який сім років учить, "придя на должность президента", експериментуючи над терплячою і стоїлиною нацією другий термін і замахується на третій? "Прошедший школу" президент, знаючи, що російська коса замахнулася на українську Тузлу, летить до Бразилії на карнавал, а "неподготовленный" письменник-депутат на сесії робить перший публічний запит про зазіхання на цілісність України. Чи могли б так зрадити свій народ Гавел, Квасневський, Бразаускас чи той же Путін?

Отож, пане Президенте, Ваша недолуга відповідь мені, "підкріплена" вулканічним виверженням божевільних, печерних вигадок про "Нашу Україну", Ющенка, зрештою, — про мене у ваших "телевізорах" та підніжних газетках, злодійське трощення письменницької Спілки, донецька вакханалія, повна деморалізація правоохоронців, агонічна поведінка Ваших "дворових", цинічний продаж національних інтересів Путіну, мародерська жорстокість та аморальність Вашої команди — ось як фінішує кучмізм.

У Вашому інтерв'ю є фраза, яка видає Вас: "Представте себе: сегодня Шеварднадзе махнет рукой и уйдет... От Грузии не останется ничего". Українці переконані в іншому: махнеть рукою і підійть, пане Кучмо. І після Вас народиться нова, наша, справжня Україна! Тільки махнеть рукою і підійть.

Володимир ЯВОРІВСЬКИЙ, письменник, народний депутат

ЧОРНА ТРАГЕДІЯ НА КОЛЬОРОВІЙ ЗЕМЛІ

У суботу 22 листопада свідомою частина українства зібралася на Михайлівській площі столиці, щоб ушанувати мільйони українців, які загинули від рук радянських катів. Поміж десятків синьожовтих стягів із чорними стрічками стояло дуже багато шанованих у суспільстві людей. Вони всі були об'єднані великою трагедією. І якби погляди й переконання не мали присутні на цьому мітингу-панахиді, більшість із них перебувала біля пам'ятного знака Голодомору 1932—1933 років із почуття відповідальності й шани до закатованих злочинним режимом українців.

Тому після цієї події було дуже неприємно чути слова, в яких її учасників звинувачували в тому, що вони провели цей захід задля власної передвиборчої агітації. Як би вони поглянули в очі тому ж Вікторові Ющенку, дід якого не оминув долі мільйонів ні в чому не винних катів. Вони всі були об'єднані великою трагедією. І якби погляди й переконання не мали присутні на цьому мітингу-панахиді, більшість із них перебувала біля пам'ятного знака Голодомору 1932—1933 років із почуття відповідальності й шани до закатованих злочинним режимом українців.

І що б не говорили представники різних політичних

сил, дослідники та просто зацікавлені цією темою люди, голодомор в Україні 1932—1933 років був одним із найжахливіших геноцидів в історії людства. І просто соромно й навіть шкода тих горе-дослідників, які заперечують сам факт голодомору або зводять його до мінімуму, попри визнання факту його існування багатьма країнами світу. Геноцид в Україні — це велика трагедія великого народу, осягнувши яку, жодна людина не залишиться байдужою, незалежно від її етнічної та релігійної приналежності, від її політичних переконань. А тому головною

метою свідомого українства є якомога ширше інформування громадськості про це імперське прагнення більшовицької влади знищити народ, що стояв "кісткою в горлі" на шляху втілення в життя постулатів більшовицької ідеології. І хоч це буде складно в умовах зосередження ЗМІ в руках політичних сил, які зовсім не зацікавлені у відновленні історичної пам'яті українського народу, все ж найменший крок кожного свідомого українця в цьому напрямку зробить свою справу.

● **Богдан ГДАЛЬ**

У палаці мистецтв "Український дім" відкрилася виставка "І мертвим, і живим, і ненародженим...", присвячена 70-річчю Голодомору. Серед її організаторів — Асоціація дослідників голодоморів в Україні, Всеукраїнська асоціація політичних в'язнів та репресованих, Київська міська організація Всеукраїнського товариства "Меморіал" імені Василя Стуса, Координаційний комітет допомоги в Україні (відділення у Міннесоті), Інформаційна служба (ARTUIS), Міжнародний фонд "Україна—3000", Палац мистецтв "Український дім", Україн-

ТЕРПЕНЬ, ПУХКУ-ТЕНЬ, СМЕРТЕНЬ —

ська аграрна конфедерація, Всеукраїнське товариство "Просвіта" імені Тараса Шевченка, Український центр народної культури (музей І. Гончара), Український конгресовий комітет Америки, Фундація Україна—США (USUF).

Усе повертає нас у роки, про які тяжко пам'ятати, але необхідно — задля майбутнього. Нас могло б бути значно більше — вир-

сказав Роберт Конквест. Чому ж світовій спільноті й досі так тяжко назвати речі своїми іменами, тобто, геноцид — геноцидом?

Зболені рядки Антоніни Листопад із книги "Зняті з хреста: Парастас—33" прозвучали на відкритті виставки у виконанні колективу "Чумацькі діти" Київського міського будинку вчителя (художній керівник — Валентина Ковальська). І, дивлячись у невинні дитячі очі, подумалося: ось таким дитинним і був український народ у тридцять третьому — довірливим і чистим...

● **Галина ГАРМАШ**

ФІЛОСОФІЯ СПІВУ

БУВ РАДЯНСЬКИМ,
СТАНЕ АКАДЕМІЧНИМ

Заснований у 1978 році, як хор радянської пісні, колектив був великим і гоміздким. Незважаючи на те, що співали у ньому в основному професійно підготовлені люди — викладачі музичного училища, музичних шкіл, студенти, перші виступи хору супроводжував досить великий естрадно-симфонічний оркестр. Тодішній Кіровоградський хор радянської пісні можна назвати типовим зразком масового хорового руху, від початків заідеологізованого й ангажованого системою. Доктор мистецтвознавства, член-кореспондент Академії мистецтв України, професор Київської національної музичної академії імені Чайковського Анатолій Лашенко — учасник наукових читань — констатує, що масовий хоровий спів, якому надали неприродну для нього соціально-політичну функцію виховання колективізму, не мав нічого спільного з музичним мистецтвом, і потім дуже важко було відновлювати етнологічний генезис хорового академічного співу.

Будучи професіоналом, Юрій Любимович розумів, що такий масивний колектив не має перспектив, отож поступово викристалізовував його склад, піднімав рівень виконавської майстерності. Буквально через кілька років у репертуарі хору з'являються класичні твори українських, російських та зарубіжних композиторів, він відмовляється від супроводу, що є важливим показником професійного ставлення до хорового співу.

Натомість зав'язується плідна творча співпраця з камерним оркестром Кіровоградської філармонії. Підготовлено кілька концертів із творів Генделя, Кальдари та Габрієля Форе. А "Реквієм" Форе у супроводі камерного оркестру було виконано вперше в Україні. Кошти від одного з концертів, де прозвучав "Реквієм", були перераховані на підтримку жертв землетрусу в Спітаку (Вірменія). Отож, до часу суспільних змін, коли ідеологічна зашореність була скинута, хор підійшов уже професійно сформованим, маючи власну творчу концепцію. Свою професійну здатність колектив перевіряв під час першої гастрольної поїздки, яка тривала чомусь не в Україні, а в Росії та Болгарії. Вона підтвердила — їх сприймають як професіоналів.

Тисячоліття хрещення Русі-України спонукало колектив підняти пласти духовної музики, яка, як зазначалося на наукових читаннях, є природною якістю хорового мистецтва. У Кіровограді він це зробив першим, і з того часу духовна музика Д. Борзнянського, А. Веделя, М. Березовського, О. Архангельського, П. Чеснокова не зникає з репертуару хору. Отож, не дивно, що на Всеукраїнському конкурсі імені Леонтовича, як пригадає Анатолій Лашенко, хор під керівництвом Юрія Любимовича вразив

ХОР ЛЮБОВИЧА ПРОТИ ПОВСТЯНОЇ СВІДОМОСТІ

Кажуть, людський голос — найдосконаліший музичний інструмент. Але він не звучатиме, коли людина живе неправильно. Не тільки, коли вона їсть не ту їжу, простуджується, хворіє, а й коли не має певного морального тону, не налаштовує свою душу на сприйняття високого. А коли звучить хор? Як настроїти всі голоси, щоб з'явилася не просто гармонія — божественна гармонія? Філософія життя і філософія співу — центральна тема наукових читань першої елісаветградської хорової Академії, започаткована у Кіровограді з нагоди 25-річчя міського камерного хору під керівництвом заслуженого діяча мистецтв України Юрія ЛЮБОВИЧА.

усіх академічним звуком, філософським осмисленням хорової естетики.

Не можна сказати, що цьому колективі щастить на увагу з боку влади. Але цей колектив змушує себе поважати. У 1992-му він отримав статус муніципального камерного хору. Звідтоді неодноразово завойовував призові місця у всеукраїнських і міжнародних конкурсах, гран-прі міжнародного конкурсу "Південна Пальміра", всеукраїнського конкурсу хорової музики імені Дениса Січинського, "Золоту печатку" міжнародного конкурсу хорової музики у Фінляндії. Ще одним кроком у професійному становленні колективу став його цьогорічний виступ у органному залі з восьмиголосого "Літургією" М. Ділецького та концерт у рамках фестивалю "Золотоверхий Київ".

Не бракувало привітань (у тому числі й від влади) і під час концерту-вдзначення 25-річчя хору, який справді дуже люблять і шанують кіровоградці. Кожен його виступ — подія для міста, зал ніколи не буває по-

рожнім, що зайвий раз підтверджує давню істину: професіоналізм виконання, краса і гармонія не залишають людей байдужими.

НЕ ТІЛЬКИ МИ СЛУХАЄМО МУЗИКУ, А Й МУЗИКА СЛУХАЄ НАС

Нинішнє музично-інформаційне поле дуже агресивне. Вражаючий факт (на жаль, буденний для сьогодення) навів у ході наукових читань професор Одеської державної музичної академії імені Нежданової, голова місії Святослава Ріхтера і Давида Ойстраха Юрій Дикий: в Одесі найпопулярніший радіоканал — "Одеса-мама", а в нотному магазині на Дерибасівській на найпрестижнішому місці — торгівельний фольклор.

Подібні канали, шлягерні ефемики з їхньою дешевою попсою, пустопроріжним п'ятканням (якось випадково почула на одному з Кіровоградських каналів, як якийсь завзятий слухач вітав в ефірі з днем народження свого... kota!) та нав'язливою рекламою,

кримінальні серіали та бездумні передачі з витягуванням на світ найогиднішого, що є в людині, віртуальний простір з його найрізноманітнішим, далеко не завжди добротворчим наповненням, створюють своєрідну, так звану повстану набивку на людський свідомості, через яку дуже важко пробитися всьому справжньому — і естетиці, й культурі, і навіть почуттям та інформації (чи не тому і ми теж стали такі несприйнятливі до чужого горя, суспільних потрясінь?). Особливо згубна ця повстанна набивка для свідомості молоді (пам'ятаєте айтматовські обрuchi яничарів?), вона дуже важко знімається і заміняє собою те, що раніше давало релігійне та естетичне виховання. Таким чином, екран культури руйнується, зв'язки, які становлять його основу, послаблюються. А біотичне музично-інформаційне поле (концерти, де присутнє живе виконання) сьогодні катастрофічно звужене. І такі колективи, як хор Любимовича розширюють його, розганяють чорні хмари людської байдужості, роблять серця сприйнятливими для краси. Як підкреслив під час наукових читань кандидат мистецтвознавства, художній керівник хору Київської духовної академії Дмитро Болгарський, хорове мистецтво задає нам духовний тон, що змінює нас внутрішньо. Адже кожен виконавець, музикант — медіум, який транслює через себе високе, божественне. Це, власне, стосується не тільки хорового виконання (ця тема розглядалася окремо), а й музики загалом. Юрій Дикий, наголошуючи на тому, що наукові читання — захід, який об'єднує культуру, зупинився також на явищі експірації у музично-інформаційному полі. Його уявна дискусія з Генріхом Нейгаузом, який свого часу викладав у нашому місті, про роль енергетики виконавця у музичній інтерпретації твору, зацікавила не лише фахівців.

Очевидно, однією з тем наступної елісаветградської хорової академії стане вибудовування історичного ланцюжка, який би підтверджував нинішні висновки про філософію співу. Бо якщо багате музичне минуле нашого міста (школа Блюменфельдів, Генріх Нейгауз, Кароль Шимановський, Олій Мейтус) відоме і активно досліджується, то те, що тут діяли хори, якими керував Вороніков — один із перших теоретиків хорового мистецтва, як зазначив краєзнавець Олександр Чуднов, відоме лише на рівні окремого факту.

Потребу осмислення й національний аспект у впливі хорової культури на свідомість. Не в плані етнографічно-фольклорних мотивів, а як єдності слова і хорової естетики, глибинних основ особистості, її найшляхетніших душевних поривів і музичної творчості.

Наступної весни хор Любимовича має виступити у Спасо-Преображенському соборі в Одесі, який нині реставрується. Цей концерт стане ще одним протестом проти повстанної свідомості суспільства.

•

Світлана ОРЕЛ,
м. Кіровоград

ФЕСТИВАЛЬ

— *Пане Юрію, розкажіть нам, будь ласка, про конкурс "Срібний дзвін", а саме, ким він започаткований та яке місце займає в сучасній українській культурі?*

— Конкурс започаткований Благодійним Фондом "Срібний дзвін", президентом якого є Павло Мешко. Директор конкурсу — викладачка Ужгородського музичного училища Лідія Маніца. Конкурс стоїть високо в ієрархії українських музичних конкурсів і входить до складу Всеукраїнської Асоціації академічних музичних конкурсів, серед яких такі славновісні акції: ім. В. Горовиця, ім. В. Крайнева, ім. М. Лисенка.

— *Які номінації були представлені в "Срібному дзвіні"?*

— Конкурс проводиться у номінаціях: струнні та духові інструменти, фортепіано, композиція, гітара, камерний ансамбль. У трьох вікових категоріях змагалися діти від 9 до 20 років.

— *А хто входить до складу журі?*

— Членами журі були відомі українські та зарубіжні музиканти — Г. Ляшенко, А. Мірзоев, Г. Свімберг, Ю. Чекан, В. Харісов та ін; незмінним головою журі — Є. Станкович. Для прослуховування були надані кращі концертні зали Ужгорода, а саме — Великий зал філармонії (800 місць), Великий та Малий зали музичного училища.

— *Як не дивно, після зіркового злету імені лауреатів у подальшому культурному житті країни чомусь не прослідковуються. Куди ж зникають юні таланти?*

— На жаль, це тема для окремої

КУЛУАРНІ ІНЦИДЕНТИ «СРІБНОГО ДЗВОНУ», або ПРОБЛЕМИ ОБ'ЄКТИВНОСТІ ЖУРІ

В Ужгороді відбувся IV Міжнародний дитячо-юнацький мистецький конкурс "Срібний дзвін". Відлуння цієї події не залишило байдужим і до сьогодні ані глядачів, ані учасників. Велике враження він справив і на членів журі. Свої спогади від цієї мистецької акції, а також думки з приводу стану української культури в цілому, висловлює один із членів журі конкурсу, видатний український флейтист Юрій ШУТКО.

розмови, але я особисто брав участь у роботі журі трьох минулих конкурсів цієї акції. Коли її започаткували, організатори дуже хотіли, щоб вона була об'єктивною. Це прагнення залишається актуальним і на сьогоднішній день.

— *Так у чому ж справа?*

— А в тому, що не всі винаходи організаторів, спрямовані на досягнення прозорості й чесності в оцінці учасників, реалізуються в журі. А саме — деякі члени журі віднаходять усе нові способи затування об'єктивності оцінювання. Взагалі, це типово для мистецьких змагань, де думка членів журі є цілком суб'єктивною, де немає секунд, метрів, голів і нокдаунів, а є ноти, фрази та відтінки, де завжди на біле можна сказати чорне — і навпаки. І не важливо — наскільки талановита дитина, а важливо — наскільки "блатний" у неї педагог, і наскільки він зуміє знайти "спільну мову" з членами журі.

— *Юрію, Ви робите дуже сміли-*

ву заявку. А чи є підстави так категорично це стверджувати?

— Конкурс "Срібний дзвін", на мою думку, на сьогоднішній день є одним із найоб'єктивніших міжнародних конкурсів в Україні. Але ця об'єктивність досягається "важкою кров'ю". Відстоювати свою незаангажовану думку стає дедалі важче. По-друге, мене, наприклад, навіть побили за відстоювання своєї думки в кімнаті засідання членів журі.

— *Хіба може статися така казусна ситуація серед людей елітного культурного рівня?*

— Серед членів журі бувають люди різного культурного рівня, а конкретно, щодо цієї агресивної особи, — то є особливий випадок... Мені здається, що згадана ситуація відтворює, в цілому, сучасний стан нашої культури і держави. Жаж у тому, що ми до цього настільки звикли, що цей факт не викликав ніякого здивування з боку присутніх членів журі. Тільки у закордонних колег були "квадратні очі".

— *Після сказаного Вами у мене склалося враження, що в організації конкурсу чимало "темних плям" стосовно розподілу премій між учасниками. А все ж — які позитивні моменти Ви б могли відзначити? Та чи були, насправді, об'єктивні оцінки?*

— З моєї розповіді, із огляду на випадок, про який я вам розповів, якраз впливає, що все було об'єктивно. Адже там, де "по блату" про все домовлено, ніхто нікого не б'є, а сидять і мирно п'ють горілку. Мене ж б'ють саме за те, що я горілки взагалі не п'ю. Дуже прикро, що наші музиканти звикли вже до ситуації, що все завчасно розподілено і визначено, і немає ніякого бажання боротися за справедливість. А суть у тому, що не можна комусь дати, щоб при цьому не відібрати в іншого, а деградує вся культура. Але ця проблема не є новою. Достатньо згадати Моцарта і Сальєрі. З того часу минуло лише 200 років. Але покажіть мені сьогодні композитора рівня Великого Амадея! У кожному новому поколінні менш талановитий, який завдяки таким самим, як він, стає на шабелі вище від більш талановитого, у майбутньому буде притягувати собі подібних. Ось вам і деградація культури і мистецтва у світовому масштабі.

— *Так, усе ж таки, чи отримали справжні юні таланти в конкурсі заслужені нагороди? І взагалі, хіба*

можуть брати участь у конкурсі такого рівня неталановиті діти?

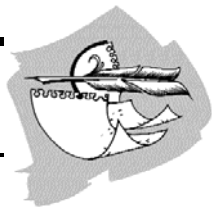
— Звичайно, ні. Усі учасники дуже здібні, але хтось — більше, а хтось — менше. Завдання журі — визначити абсолютно не заангажовано, відкинувши всі свої суб'єктивні симпатії та антипатії, користуючись лише власною совістю і за принципами світової етики кращого. І на "Срібному дзвіні" всі найбільш талановиті діти щось та отримали. На відміну від багатьох інших конкурсів, де найталановитішого можуть викинути відразу після першого туру, взагалі ніяк не мотивуючи, або, як у радянські часи, за моєї пам'яті, сказали про одну прекрасну флейтистку: "Геніальний музикант, але нам не сподобалася". А коли грає справді видатний виконавець, дуже легко відділити його від просто гарного. Слухаючи такого, вам буде хотітися плакати від щастя.

— *А були виконавці, слухаючи яких можна було заплакати?*

— Були. Це маленький хлопчик-піаніст із Хмельницького, який отримав, на жаль, лише другу премію в середній категорії. Але, як на мене, для нього це зовсім не страшно, тому що, так граючи на фортепіано, він із часом отримає значно вищі нагороди.

•

Діана ВАЩЕНКО

Так, герой цієї бувальщини — пес. Проте почну не з Сірка, а... зі щирості. Йі звичайно, співають панегірики. Гай-гай, але й щирість може бути від лукавого. І впевнив мене в цьому не якийсь там банальний крутіш чи дурисвіт, а той, від кого я найменше сподівався підступу...

Одного разу в пориві такої щирості, — до неї неабияк спричинилася і енна кількість чепурух, перехилених із нагоди зустрічі по довгий перерві, — мій давній приятель, один із тих, перед ким немає сенсу з чимось критися, після бурхливого обговорення нашого життя-буття, заскаливши посоловіле око, напівжартома, напівповажно запропонував, як-то кажуть, приєднатися за компанію:

— А, ну його к монахам! Давай зрадімо, га?

Я, певна річ, зажадав пояснень і почув у відповідь:

— Ну, подумай сам, кому потрібна наша солонина? Тим, хто мав би бути її носієм? Чи й не так! Дурень, як той казав, думкою багатіє!

І з мстивим вогником ув очач новоявлений апологет зради додав:

— Нас пошито в дурні, змиктив? І зрада — наша помста тим, перед ким ми так довго розсипали перли.

Завтра буде видніше, подумав я. Коли мій товариш проспиться, то поставить сьогоднішнього біса ренегатства на карб чорному гуморові, та й квит! Надто добре я його знав, аби брати почуте наповажне.

Та ба, насінину підозри вже було заронено.

І за кілька день вона проросла! І в якому б ви думали місці? На русанівському базарі, де в ціннику на машині з Прилук зазначалося, що продавець, — моторний та меткий, якими бувають лише сільські паубчаки, змалку звиклі до заступа, пилки та молотка, і водночас престижним постріженим під нулівку, по пояс голий та обперезаний, як годиться, новочасним чресом-капшуком, — притарбанив до столиці **лук**. Феномен збуту дарів української землі під чужинецькими назвами в українському столярному городі, мені, майже корінному кишиніві, був не в дивовижу, але тільки тепер до мене уповні дійшло все його падилюче бузувірство, весь його здоровий, гвалтівний, глибоко знущальний підтекст.

— А стріл у тебе часом не знайдеться? — безневинно поцікавився я.

Юний зек непорозуміло закліпав очима.

— Стріл?

— Еге ж. І сагайдака, — провадив я солодко.

— Не поняв.

— Я питаю, у вас що — на баштані родять гарбузи? А на лану вже бариня-рожь? А женуть там у вас що — свеклоківку?

Брижі на зеківському чолі засвідчили напружену роботу думки.

— Ти що, бусурмане, продаєш, цибулю чи мову? — лиховісно світаючи очима, пішов я проблем.

Але аматор модернізованих чересів видавався ще замороченішим, ніж досі. І лише, коли я тичнув на горезвісний цінник, зморшки на його чолі розгладилися.

— А, пойняв, дак це ви ето — западенець?

“Еге ж, як ти — московський боярин!” — мало не зірвалося у мене з язика, але я вчасно схаменувся: негоже збиткуватися над своїм найвним братом, не-

щасним мовним калікою, яких довкола тисячі.

— Ти купляєш? — побичачому нагнувши голову, вовком бликнув з-понад окулярів опасистий добродій із “Кієвським телеграфом” у руках — наступний за мною у черзі. — Ілі мітінги тут устроюєш? Хватить нам Драча і Павличка!

— Купляю, — мляво огризнувся я. — Чіполо. А тобі, большевицька галушко, лишаю лук. Яким пропах Тарас. Тільки гляди не подавися, як закусуватимеш!

Поки царський телеграфіст апоплексично буряковів, я шатнувся на пошуки “чіполо”. Але на цьому базарчику буяє тільки чортополох. Навіть кароока, чорнобрива і тілиста, як гоголівська Солоха, зеленярка засокоріла до мене по-голохвастівському:

— Ондечки лук, зелений лучок, так на вас і дивиться! Купляйте лучок, молодий чоловік! І сьомушкі беріть теж!

Коло неї стояв вусатий, сухий як тараня дядько, достоту гоголівський Чуб — чи не її чоловік. Я зирнув на нього, і — о, диво! — його очо начебто підморгнуло мені, стемненісінько, як недавнеча-

На найближчій зупинці я, мов шкідливий кіт, шугнув у двері й на пероні ледь не збив із ніг огрядну тітоньку з цілою папушею “Сьогодні” у руках. Допомогати зібрати розкидані примірники кинулася її посестра, чий ніс ледь визирав із-за оберемка “всеукраїнських” “Фактов” — лиш мізерної частки свіжовиддрукованого астрономічного накладу.

Уже внизу, в холі, біля пропускних автоматів ув око впала ціла гора бездоглядних чисел московськомовної газети “Метро” — бери, скільки донесеш, і ніхто за тобою не поженеться, аби відняти. І що ж, брали...

І знову мені приверзлося приятелеве обличчя, шорсткі, мстиві вогники в його очах і, мов подзвін, загуг у вухах його понурий заклик:

— Давай зрадімо, га?

Я вдивлявся у його твар і така вона була мені на когось схожа! От тільки на кого? Хоч убий, не згадаю!

На лихо, сьогодні їй судилося ввижатися ще не раз і не два! Байдужість до свого національного обличчя, мов середньовічна лепра, розїдала предковичне місто Києя!

СІРКО, СІРКО, СІРКО МІЙ ПЕС...

Бувальщина

ко мій приятель. Я труснув головою і протер очі. А, бо-дай тобі! Мана, та й годі.

Раптом, зненавидівши цей базар, я вирішив дмухнути на “Юність”, мо’ знайду “чіполо” там, і за якусь часину вже мчав у потязі. Я гадав, метро це київське. Та ледве вскочивши у вагон, нараз зрозумів, що опинився у чужоземній державі. Прямо на мене пер, юрливо пробираючись між шпалерами пасажирів, обвішаний торбами з пресою молодик із косицею в гумовому кільці і безпардонно, наче все життя тільки те й робив, на все горло мекекав тремливим козлітоном:

— Уважаєміє дами і гаспада! Покупайте і читайте! Последніє оставшієся номера! Всеукраинская газета “Бульвар”! “Кієвське ведомості”, “Кієвській телеграф”, “Кієвлянин”! “Московський комсомолець в Україні” Дами і гаспада! Царь Николай бил би рад! Год Росії в Україні! Міф і реальність: Бузіна — Грушевській! Всеукраїнській казак Черномірдин: любопитніє міслі о трубе! Жіріновский о культуре мата! День заштитников Родіні! Всеукраїнское праздничное шоу на Майда-не Незалежності!

Ледве змовк щасливий володар незрівнянного, рідкісного тембру і краси козлітону, як у другому кінці вагона озвалося скорострільне стакато крикливиці, яка пропонувала “внімання” “Путеводитель по матері городов русских”...

“Хтось неодмінно попросить не “всеукраїнську”, а звичайну українську!” — очамріло думав я. Та ба, всі сиділи тихенько як миші, ні пари з уст, дивились перед себе кудись у простір і навіть не чунали чубів. За винятком, звичайно, кількох цивілізованих на московський кшталт доморослих “дам і гаспод”, які таки придбали царські газети.

І коли, повернувшись увечері додому, я ввімкнув телевізор і наче перенісся в добу німецької окупації (мені тоді було п’ять років), почувши: “Усе для українців-фл”, то мстивий вираз мого приятеля, чия парсуна явилася сьогодні ще раз, викликав уже майже співчуття. На кий біс я маю зберігати вірність своїй мові! Кому вона потрібна? Тим, хто спокійно ковтає “московську блекош” в салонах метро? Чи тим, хто, як оце зараз, шанується тільки про око? Адже німецька фонетика патентованих користувачів державною мовою виказує їх із головою вдома, у себе в хаті, вона для них чужа!

Виходить, вірність для вірності? Чи як?

Я видобув із секретера “українську з перцем”, зачинився по-англійському в себе в кабінеті й по-англійському таки, короткотра, а втім, ви й самі здорові — знаєте, що роблять англійці при такій нагоді!

Коли червоножарий остріук плавав уже десь на половині висоти пляшки, я, знеможений невпокоєм дня, упав на канапу із єдиною думкою — чимшвидше заснути. Та де тобі! Підсвідомість ніби тільки й чекала, коли я ляжу.

Зненацька пригадалося, на кого схожий мій неборака-приятель. Таж на одного із завісідників голубого екрана — високопоставленого олігарха! Ще недавно, виступаючи перед донбаськими виборцями, цей мільйонер-скоробгачко, він же майбутній більшовик у Верховній Раді, мов змій-спокусник, лукаво дивувався: “Вигадали якусь національну ідею! Ну, скажіть мені, будь ласка, що воно таке і з чим його їдять?” (Безрідний космополітизм чи московський расизм для нього, хапуги, zagrożеного можливим зростанням самосвідомості довколишнього українського моря, певна

фото О. Ціцапури

одчикрижать і пришиють чужого. Завтра ж!

Що тут зчинилося! Усі москалики враз пооживали і пустилися у несвітську джигу. І такі колінця викидали! Декотрі навіть почали літати.

— Лягаю! — повторив я, і москалики враз ізгнули, ніби позападалися.

Я втер із чола піт. Та ледве одвів дух, як на груди мовби налягла земля. Ота сира, що присипають небіжчика. І так давила — страх! Останнє, що пам’ятаю — темрява, куди я провалився.

...Розбудив мене при-торк шерехатого язика. Язик ревно лизав щокі. Я розплющив очі і побачив пса Сірка, родом із пісні, зі славного шляггеру рівненського гурту, а може, то був його побратим, — сіроманець із казки, — який жаліється з-під столу: “Ой, більше не витримаю, заспіваю!”

Я погладив його по голові, і тут... Чудасія, та й годі! Сірко замолів хвостом і — що б ви думали? — зненацька озвався людським голосом, ба більше, якнай-добірнішою українською мовою. Такою, знаєте, солідкою, божественно го-жою, карокою та чорноб-ривою, ще й для більшої щирості присмаченою ко-зелецькими архаїчними дифтонгами. Та й каже:

— Ну, що, пане-госпо-дарю, не мед? Ото щоб не ліз поперед батька в пекло! У мене он язик, мов тертушка, а не проміння ні на чий! На гицельський і поготів! Бо хіба ж удасться чужим так щиро, гідно і відважно по-гавкати на зайду-злудяку, що лізе до тебе у вікно? Чи так ревно, палко і побожно помолитися на Його Ясно-вельможність — місяц-князя? А головне — хіба ж я буду тоді я?!!

Ну ж бо, чого зупинився, пар мене, Сірку, збий на бо-лото, не жалій!

— Якщо ти хочеш зберегти своє “я”, а цього хоче, повір мені, всяка Божа тварь, то навіщо носити в роті паразита? Щоб він замість тебе (не ти, а він!!!) проживав твоє життя? А ти був для нього тільки доно-ром? Ні, прошу пана, чужим

підбрехачем я не буду!

“Як же я про це не подумав? — блискавично про-майнуло у мене в голові. — Незалежно ні від чого, ма-теринська мова насампе-ред потрібна... мені само-му! Без неї мене **просто не буде!**”

І вмить усе стало на свої місця.

“У разі її зради не ти сам, а хтось інший у твоїй личині, чужий чужаниця, який думає не так, відчуває не так і молиться не на те, одне слово, дихає чужим духом, — визначає якість, саму суть твого “я”! — про-вадив гримкий, достоту су-ремний внутрішній голос. — Ідентичність твого “я” — ось достеменна ціна материн-ської мови! Або ти житимеш своїм власним життям, або чужим, фальшивим, під-ставним, розмивувшись із собою справжнім, таким, як на загод Божий породила тебе мати, а, отже, пере-ресливши сам факт свого унікального буття... І якщо можна собі уявити найлітоті-шого душогуба, то це, без-перечно, той, хто зазіхає на твою ідентичність, тож-ність самому собі! — висну-вав я, відтаючи душею під звуки янгольських хоралів, що заповнили всю мою іс-тоту. — Оце так Сірко! Розу-му двоє клало, а третій топ-тав! Не Сірко, а Соломон, собачий Сковорода!”

І тут раптом, — де й го-лос узявся! — я загавкав до Сірка... по-собачому. Та й кажу:

— О, Сірку, чотириногий мій брате! Родом із краю, де немає пісні без слова “козак”! Послухав я тебе і так звеселився духом, що дійшов непохитного перес-відчення: чудову операцію, ідея якої щойно мені спала, гріх відкидати бодай на день!

Сірків хвіст знерухомів. — Але тобі можна тан-цювати! Це буде найбез-кровніша операція у світі. Кодова назва “Геркулес”!

У Сіркових очах світився всеукраїнський жаль.

— Віссяні пластівці! Збагнув?

Сірків хвіст ворухнувся і знову зазвер у непевності.

— Зараз же сідаю на віссяні пластівці! Сьогодні ж! Зате тобі — коштом заощаджуваної у такий спосіб пенсії — собача радість “Педі-грі”, як суха, так і кон-сервована! Найбільша сма-кота під сонцем! Істимеш од пуза, відвіки і прісно, хоч би я сам став плескатий, як хорт. Бо ти, Сірку... не прос-то пес, ти — мій інстинкт **са мозбереження**. Ти на-гадав мені, українцеві, — і то дуже вчасно, — про смертельний гріх духовного самогубства. Авжеж, смер-тельний, бо ми на землі єдині, бо ми на землі Коза-ки. А у Всесвіті, за Миколою Руденком, — ще й Військо Боже, богонатхненні Мона-ди, святі одиниці буття!

На що Сірко потішено замолотив по долівці хвос-том і сором’язливо запро-понував:

— Ні, ні, не “Педі-грі”, краще рихтуватимеш ко-зацьку саламаху. Стане і то-бі, і мені!

А тоді додав, киваючи головою на вікно:

— Он диви, який підбив-ся, не вгадали, коли й уро-дився! Мідяної барви і здо-ровий, як покотьюло! Так і кортить спробувати голос!

— Мені теж, — скромно зізнався я.

І, приступивши до вікна, ми по-братерському, само-забутньо і щасливо завили удвох на місяць...

● **Валентин КОРНІЄНКО**, член НСПУ, м. Тернопіль

Закінчення. Початок на с. 1

ім багатство. Бо надто близько берега під'їжджають авта, отрують озеро соляркою та бензином, а воно у відповідь міліє. Тож схаменіться, поки не пізно! А райський день дарує римські канікули, і душа сподівається на краще.

Повертаємося до хати на березі озера (город виходить до плавнів) і знайомимося з господинею — літньою, але енергійною п. Марією. Так, вона колишня вчителька початкових класів (о, який каліграфічний почерк!), а п'ятнадцять років тому почала складати вірші: і про Україну, і про Лесю, і про горе матері, що втратила сина в Афгані, і про квіти...

Пані Марія дуже любить квіти, добре знається на травах, чимало їх є і в садибі. А ще вона — майстриня. Вишиває рушники, скатертини, килими, серветки. Почула, що в Нью-Йоркському українському музеї трапилася пожежа і негайно відправила на київське радіо для передачі музею 14 своїх робіт. Наразі подарувала СФУЖО рушник із портретом Шевченка. Отака вона, Марія Гетьман-Кравченко.

Щойно прийшли, нагодувала смачним розсольником. А потім повела селом, заговорила про наболіле. Ні, не про те, що тяжко виживати.

— Було в нас одинадцять могил. Брили люди пісок — зрівняли із землею, деякі заорали. А оця, — і показала на невеликий із деревами узгорок, — остання. Тут поховані 72 козаки, страчені під час визвольних змагань в XVII ст. поляками. От там, через дорогу, була шибениця, а тут люди ховали. Більше як 350 років зберігається серед людей пам'ять про могили. Була й вона висока. А тепер бачите: удвічі понижчала. І зовсім пропаде. Як одна людина вмере, то ставлять хрест. А як сімдесят дві душі — то нічого. Ходила до всіх: хто — не хоче, хто — не може. Може, ви десь скажете?

Так, у Луцьку вже сказали. Тепер звертаємося до всіх із проханням установити хрест на могилі 72 українських козаків та помолитися за їхні душі. Не забудьте! Вони загинули за Україну.

Увечері побували й у світязьких плавнях, на кладках, де риба клює (а риба в озері різна), вклонилися цьому волинському диву, задивилися на зовсім незнайоме нічне, всіяне величезними зірками небо і на світанку рушили на

ВОЛИНСЬКІ ЗУСТРІЧІ

ЛУЦЬК

І знов дорога. І знову гасла. Але ж які! З вірша Лесі Українки "Вечірня година":

*Ой, чи так красно в якій країні,
Як тут, на нашій рідній Волині!*

Або "Україні — наша праця і любов!" І чомусь віритися у щирість останнього. Щось не бачила подібних закликів уздовж дороги на Полтаву. А шкода. Адже у Леоніда Полтави та й інших полтавських поетів є рядки, які можуть постукатися в серце.

Коні, коні — по всій Волині...

А долиною стелиться туман. Тільки верхівки дерев визирають із нього. Та, кажуть, вранішній туман

Біля Лесиноного будиночка (зліва направо) Клим, Світлана Мирводи, Олена Леонтович, Тимофійка Мирвода, Надія Берай, Григорій Мирвода

Сучасні Лукаш і Мавка — молоді співаки з Ковеля — Наталя Гончарук і Валерій Воробей

обіцяє сонячний день. Так і вийшло. І до Луцька в'їхали при повному сонці, що затопило своїми теплими променями геть усе і супроводжувало нас цілий день. Сонце сяяло над нами, сяяло в нас, бо надто цікаві відбулися зустрічі. І перша — з професором Волинського університету Олександром Рисаком. Він запросив нас до науково-дослідної лабораторії лесезнавства, якою завідує, а фонд її створено з його особистої унікальної колекції. У ній з трепетною любов'ю зібрано все, що має дотик до Лесі Українки, що могло потрапити в поле зору однієї людини! Тут — видання творів поетеси різних років, в тому числі й прижиттєві,

монографії, переклади англійською, польською, грузинською, італійською та іншими мовами. Олександр Рисак листувався з багатьма перекладачами, тож ми бачили автографи перекладів Всеволода Рождественського, Павла Антокольського, Олександра Дейча та інших. А крім книжок, у колекції є документи, фотографії, портрети Лесі Українки (там побачила і роботу Івана Сидорука), ілюстрації до творів, листівки, медалі, сувеніри, вишивки, платівки, в тому числі, й унікальна — з голосом Лесі.

Багато років присвятив п. Олександр збиранню колекції, дослідженню творчості великої поетеси. В його науковому дороб-

розповідь і не переставали захоплюватися подвижництвом і одержимістю вельмишановного доктора філологічних наук, професора Олександра Рисака, члена Національної Спілки письменників, лауреата премії ім. А. Кримського (про ці регалії дізналися не від нього), і записягнулися вважати за честь поповнити його колекцію.

Від усієї душі подякувавши та залишивши щирі відгуки, ми з родиною Мирводів, нашими гідями по Луцьку, попрямували до Музею волинської ікони, де змогли, крім усього багатства іконопису, подивитися на славетну Холмську Чудотворну ікону Божої Матері. За переказами, вона писана Св. Євангелістом Лукою, а потрапила на Київську землю за часів рівноапостольного князя Володимира. До Холма образ Богоматері був переданий із київського монастиря, коли князь Данило Галицький збудував там великий храм. Ікони вже тоді приписувалася "особлива благодать і чудотворна сила". Заступництвом Пресвятої Богородиці Холм був порятований від нашествия орд Батия в 1240 р., а далі доля образу була і складною, і часом трагічною, і, овіяний таємницями, вважався навіть втраченим. Та збережений провидінням Господнім, він повернувся на рідну землю. Зранена, невіміло "оновлена", Холмська ікона потребувала ретельної і висококваліфікованої реставрації, що частково вже й зроблено українськими спеціалістами. Крізь усі нашарування вже проглядає образ Божої Матері із замисленим поглядом лівого ока, зверненим на Спасителя (права частина лику Богородиці ще не відновлена). Від цього погляду довго не можна відірватися...

Чудо повернення Божої Матері вселяє надію на заступництво, на оновлення всієї української землі.

Цією знаменною зустріччю завершили ми коротку, але таку містку подорож по Волині, яка стала тепер менш загадковою, та залишилася такою ж принадною.

● **Олена ЛЕОНТОВИЧ**

Портрет Лесі Українки роботи художниці Генрієти Лівницької

ДМИТРОВА СУБОТА

ГНІЗДО КОСАЧІВ І МУЗЕЙ

Прочанами ступили ми (запросила до подорожі п. Надію Бугай, директора інформаційного центру жіночих організацій України і діаспори) на землю, по якій ходила Леся Українка, й одразу були огорнуті ясними усмішками та увагою наукових співробітників Музею-садиби. Запропонували пригоститися з дороги чаєм. “Та ні, — дякуємо, — швидше доторкнутися б душею до заповітного”. І три з половиною години тривала ця дивовижна екскурсія залами Літературно-меморіального музею-садиби, ця бесіда з милим гідом — п. Світланою Рибчук. І раювала душа, вслухаючись у поезію Лесі Українки і неспішну розповідь. Втомилися ноги, та не пересичувалося серце, причащаючись знань про Лесю Косачівну, про всіх Косачів, про геніальну поетесу Лесю Українку.

З порога першого залу, немов магнітом, притяг зір портрет Лесі Українки львівської художниці Генриєти Лівницької, а в третьому — настінний портрет Лесі Українки, ступили на берег озера Нечимного й стали свідками зустрічі Лукаша і Мавки в діорамі Олексія Драгоманова, яка створилася тільки після чарування художника цим озером. У цьому ж залі ніби побував у робочому кабінеті поетеси фрагмент якого відтворений у простінку між вікнами: крісло з родинних меблів, на столі підсвічник, ваза, привезена Лесею з Італії, рамка, вишита бісером власноруч Оленою Пчілкою і вправлений у неї портрет Лесі самою матою, копія автографа вірша “Як я люблю оці години праці”. Улюблені години праці вночі... Скільки читаєш про Лесю Українку, — а все мало. От не знала, що володіла вона чотирнадцятьма мовами, що лише за 21 день вивчила болгарську, коли приїхала до Михайла Драгоманова у Софію, де написала більшість поезій із циклу “Невільничі пісні”. Вона творила з пекучим усвідомленням: “Мені соромно, що ми такі невільні, що носимо кайдани і спимо під ними спокійно”. А що 220 пісень із голо-

су Лесі Українки записав К. Квітка в її останні дні, теж не знала. І в четвертому залі, незважаючи на докладність книжки “Дворянське гніздо Косачів” І. Денисюка і Т. Скрипки, дізналася багато нового про долі представників родини Косачів, трагічні долі. Ніби перегукуються із сьогоднішнім словом Лесі Українки: “Хто може не їхати на чужину, хоч би й прекрасну, той щасливий, хоч не завжди тямить своє щастя”... І на останок ми ніби почули останні слова вірша “Сон”, написаного 1910 р. в Єгипті і присвяченого Україні:

*Все буде добре... Рідний мій край
вкупі зі мною одужав від злигоднів,
небо не хворе, не плаче, не хмурилась,
люди веселі і я... не будить...
Все буде добре...*

Нарешті зустрілися із завідувачкою Музею п. Вірою Комзюк, яка була дуже заклопотана заважким своїм ювілеем, але знайшла хвилину для киян. І показала яліюстрації до “Лісової пісні”, і був складений акт про передачу їх у дар Музею Лесі Українки в Колодязному. Хай їм буде затишно в цих стінах на Лесиній землі!

А завтра самі вітали і були свідками пошанування Віри Михайлівни і владою, і громадою Ковельщини та Луцька. І було приємно, що з такою повагою ставляться до представниці культури, яка вже 24 роки стоїть на сторожі Музею в Колодязному. Недарма її було назва-

Дуже давно вабила своєю загадковістю Волинь, та все було не до часу. А вирішилося враз, коли в телефонній розмові співачка п. Світлана Мирвода розповіла про свято “Лісової пісні”. І так само миттєво прийшло рішення подарувати акварелі Тетяни Смолянської до драми-фєєрії Лесиному музею в Колодязному. Отож, узяті квитки, і складена торба.

ВОЛИНСЬКІ ЗУСТРІЧІ

но невсипующо берегинею Лесиних святинь. Але ж треба було народитися саме 8 серпня — в день закінчення Лесею Українкою “Лісової пісні”! Нічого в цьому світі не буває випадкового...

По спілкуванні з усіма науковими співробітниками Музею нас узяла під своє крило п. Марія Чашук. Із нею ми увійшли до білого будиночка, який збудував Петро Косач спеціально для Лесі, оглянули рожеву з меандрами спальню і голубу вітальню, де Леся влаштовувала Шевченкові вечори. Сумно було дивитися на невиліковно, як нам сказали, хворий рояль. А може, з’явиться чарівник, який поверне його до життя? І рояль ще зазвучить...

Перетнувши алею, завітали до сірого, як його звали, будиночка, де жили батьки, де на сцені у вітальні ставилися п’єси, написані Оленою Пчілкою, а Леся була і режисером, і костюмером, і бутафором. Почули листи Лесі до Михайла Кривинюка, чоловіка сестри Ольги. І забажалося, щоб вони, такі важливі на часі, стали знайомими всім українцям.

А ще пізніше вже п. Людмила Федорук (отак за естафетою дарували нам свою увагу науковці Музею, справжні ентузіасти) показала й озеро з цілющою водою, де рибавив на острові І. Франко, і Лесин знаменитий кадуб, у якому чомусь зникло джерело, і ліс, у якому маленька Леся шукала мавок. Вона ж взяла нас під своє крило, за що ми дуже вдячні.

Ці зустрічі з Лесею, до якої ой як не просто дорости, і з тими, хто береже музей-садибу, з тими жінками-подвижницями, які щоранку, щоб вижити, мусять везти на роверах молоко до Ковеля (бо ж відомо, яка платня у музейних працівників), і з головоною хранителькою — п. Вірою Комзюк, що її загравав на сопілці Тимофійко Мирвода.

Недарма цю Скулинську пушу селяни ласкаво звуть “Леся”.

Привернула увагу дуже колоритна постать. Виявилось, що це художник Іван Сидорук. Він привіз цілий гурт дітей на своїй колясці, розписаній патріотичними гаслами, серед яких “Мова моя — душа моя” особливо запам’яталася. Вірилося, що буде відновлена хата дядька Лева, упорядковані

регі, де їй уживалися й водяники, стали місцем свята з нагоди закінчення 8 серпня 1911 р. драми-фєєрії “Лісова пісня” в далекому Ку-таїсі. Воно ініційоване Василем Гем, головою Волинської організації письменників України, і підтримане громадськістю та владою.

На лісовій галявині біля вікового дуба і розкішної верби зібралася українська громада. Під звуки сопілки з лісу вийшли Лукаш і Мавка, і всі, хто промовляв, освідчувалися у своїй вічній любові та шані великій Доньці Волині. Співали фольклорні гурти із навколишніх сіл — Скулина та Білина (коли їхали, то ввижались серед дерев вояки УПА, що навечно залишилися на сторожі цих лісів, а по приїзді почули: “Тут тоді співали: “Від Скулина до Білина — самостійна Україна”). Водили танок та відтворювали обряд зустрічі з русалками учасниці етнографічного колективу “Калинонька”, керівник — Валентина Повх, директор Білинського будинку культури (виявляється, не скрізь по Україні висять на їхніх дверях замки). Тільки за рік дівчата навчилися від баби Федори п’ятьох обрядів.

“Таємничі властивості лісу рівняють усіх”, — влучно зауважила чудова ведуча цього дійства поетеса Ніна Горик. І зовсім демократично — не першими — звернулися до присутніх поважні гості з Луцька і Києва. Упродовж усього свята звучало поетичне слово. Виступили і юні з літоб’єднання Ковельщини “Лесин кадуб”. І срібний голос Світлани Мирводи, солістки київського ансамблю “Благовість-2000” підносив до зеленого склепіння Лесину поезію “Хотіла б я піснею стати”, покладену на музику. Струни бандури під її пальцями ніжно вигравали. І вслухалося урочище в мелодію, написану ще самою Лесею Українкою, що її загравав на сопілці Тимофійко Мирвода.

Недарма цю Скулинську пушу селяни ласкаво звуть “Леся”.

Вірилося, що буде відновлена хата дядька Лева, упорядковані

береги озера Нечимного, а дорога до нього під опікою Віталія Карп’юка, голови Ковельської райдержадміністрації, завершена. А також і в те, що це свято стане всеукраїнським, аби духом, високим Словом Лесі Українки причащалося все більше українців. “Хай ця лісова галявина, — побажала поетеса Ніна Гнатюк, — не вмістить усіх, хто приїде”.

А потім ходили ми кладкою до озера, в якому, як кажуть, немає дна, милувалися протилежним берегом і пересвідчилися, що треба тут докласти рук. Гостинно було біля святкового столу, де порядкувала п. Тетяна — в.о. завідувача відділу культури. Гарно було у пралісі з віковими та посадженими М. Рильським і А. Кос-Анатольським дубами, щемно дослухатися до голосів героїв “Лісової пісні”, та треба повертатися до Колодязного, бо назавтра чекали на зустріч із славним озером, що має знакову назву

СВІТЯЗЬ

Велетом простягнулося воно на волинській землі. Як гігантським оком, дивиться вона ним у небо. І здається, саме від нього так багато волинян мають блакитні очі.

Поки їдемо, роздивляємось обабіч дороги. Зелене й жовте весь час єднається: зелені ліси і жовте колосся. Така низенька в засушливі цього року пшениця, немало вже й зібраної.

І раптом — щити із запевненням — “Україно моя, я для Тебе на світі живу!”, освідченням — “Рідна Волинь, мій краю коханий!”, із мольбою — “Україно... будь!” (не встигла прочитати середнє слово, але вгадується або “рідна”, або “вільна”) і ствердженням — “Патріотизм — це праця в ім’я України”. І спокійний та беззаперечний заклик — “Любімо свій край — голубооку Волинь!”

От вам і українська спонукка, імператив без русизму “давайте”, від якого ніяк не відійдемо. Ви коли-небудь упродовж цілого життя бачили на дорогах такі гасла? Я — ні. Тому й запам’яталися своєю щирістю та неофіційністю. Взагалі, Волинь — це така Україна, де за чотири дні не почула жодного

чужого слова. Та на кожному кроці — церкви чужого патріархату. А села нерідко розбратовані на дві непримиренні громади. Он так, як у Колодязному: одна половина гуртується біля о. Івана Оренчука, настоятеля церкви Св. Миколи Ковельського благочиння УПЦ КП, молодого, але мудрого душею, відданого, обдарованого поетичним словом, який разом із парафіянами будує церкву. Ідейна, патріотична переконаність звучить у кожному його слові. Ще змалечку відчув духовне покликання. Друга частина людності села тягнеться за теж молодим священником московського патріархату, який на початках будь-яким. Але, мабуть, не випадково раптом змінився, цідить про “неканонічність” та “неблагодатність” української церкви. А чи знає він правдиву історію становлення московського патріархату? І доки люди фанатично цурати-

ся, а лепту не дають?.. Ідеї, так і назви Любомир, Радошин, корінням — отже, “любити”! А поруч з цим присмаком: Кусниця, Головичі. І поетичне — Волинь. А в салоні мікроавтобуса — українська музика і... “Прохання насіння їсти разом з лушпинням”. І очі, і вуха відпочивають, тож коментарі зайві. Та ось уже і Шацьк із “музичною” кав’ярнею “Квінта”, а за ним — одразу село Світязь.

— Та не їдьте на турбазу! — застерігає сусідка. — Там у суботу немає місць. Пошукajte краще в людей.

Послухалися, та й попросили жіночку, що вийшла разом із нами.

— От я вас проведу, — запевнила вона, — до вчительки-пенсіонерки.

Їдемо, роздивляємось. Хати не туляться густо. Не новітні, — дерев’яні, ніби обперезані жовтою стрічкою, а вгорі та долі мають синю або зелену фарбовану оздобу. Заходимо у двір охайної хатини. Господині немає. Виходить чоловік середнього віку, син. Так, ночівлю матимемо. Поки вминалися з дороги, він уже поставив на стіл тарелі з пловом і вареною кукурудзою. Аякже, люди з дороги. Оця природна національна гостинність не може не зворушити. Ну що ми йому? Випадкові люди. Але подорожні. То з діда-прадіда — треба, перш за все, нагодувати. Розчулено дякуємо і смакуємо, виявляється, його власним витвором, лісничого за фахом, який переживає наразі не кращі часи.

І от виходимо до Світязя, який побачили (і навіть острівець на ньому) космонавти-українці Климук та Попович із далекого космосу. Якщо є в природі блакитні перлини, то це саме Світязь. Вода його цілюща, бо насичена сріблом, солями, йодом, а біла глина теж лікує різні хвороби. І ходять по берегу люди, неприродно білі. Відомо, що озеро — найбільше в намісті Шацьких озер, але уявіть: простягнулося на 27 км!

Їдемо зеленими луками під частими купами дерев і милуємося, милуємося, милуємося...

Так добре віддатися вітру, сонцю, небу, на якому розігрується двобій. Та до дощу не доходить, і ми насичуємо зір дзеркальним плесом, дихаємо якимось особливим повітрям (тут люди забувають про хворе серце) і не думаємо до пори, що не бережуть люди дане

Продовження с. 12

Закінчення. Початок на с. 5

спокутучи особистий гріх у таборах, куди їх відправляли на 10 років.

Неспроможність влади подолати дитячу безпритульність, яка набула ознак гуманітарної катастрофи весною 1933 р., виштовхувала дітей на вулиці, де вони ставали жертвами канібалів. Зокрема на Вінниччині в травні 1933 р. виявили 1,3 тис. “голодних сиріт” віком до 4-х років та 3,5 тис. старшого віку. Обласна оздоровча комісія засвідчила тоді 71 випадок людодства та 9 фактів труподства в Липовецькому, Немирівському, Калинівському, Махновському, констатуєчи значний відсоток голодуючих дітей у прикордонних та інших районах [3]. Помирали переважно діти до 3-х років та селяни, старші 50 років. Траплялися випадки саможубства всієї родини, коли батько умертвляв своїх дітей, а згодом убивав самого себе. У 38 районах області з 62 (із населенням 121 тис. чол.) голод смертельно вразив 27 тис. селянських сімей, із них — 13 тис. колгоспників та 12 тис. одноосібників [3]. За таких умов канібалізм набув ганебної для людської моралі, але “природної” форми виживання. Навіть та кількість виявлених фактів людодства (а вона не вичерпна), свідчила про охоплення всіх районів області. У реєстраційних книгах смерті органів ЗАГСу збереглися записи причини смерті, серед яких зустрічались визначення такого характеру: “від наглої смерті”, “зарізано людодом”, “батько зарізав і з’їв”, “зарізав батько для їжі”. Майже всі записи про канібалізм стосувалися дітей, а відбувалося це спровоковане грихопадіння батьків у селах Сосонка, Якушинці, Гавришівка, Хмельове Вінницького району впродовж лютого — серпня 1933 р. [6].

Сусідня з Вінницькою — Одеська область — також мала випадки канібалізму, про що свідчать кримінальні справи.

Найбільше випадків канібалізму, судячи з кількості кримінальних справ, було виявлено в селищах Київської області, хоча вона й не мала такого руйнівного і довготривалого голодування, як деякі південні райони. Разом із тим, 12 березня обласний відділ ДПУ інформував про наявність у районах десятих тисяч опухлих від голоду селян, про тисячі вже померлих та сотні приречених на голодну смерть: у с. Маньківка Букського району за січень — лютий померло 30 та 400 перебували дуже виснаженими і пухлими; у с. Харківка — 234 пухлих; у с. Подковніч — 269 пухлих. У Володарському районі голодувало 7 тис. чол., із них тисяча померла [3]. Районні

відділи ДПУ, які займалися виявленням фактів голодної смерті, не завжди могли вичерпно підрахувати кількість померлих, а сільські ради не встигали їх хоронити. Трупів своєчасно не хоронили, вони лежали по хатах, тому їх викрадали канібали. “За останній час, — наголошувалося в доповідній довідці облвідділу ДПУ, — ми помічаємо

КАНІБАЛІЗМ: СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТА ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ГОЛОДОМОРУ

значне зростання труподства і людодства. Щоденно з районів одержуємо 10 і більше донесень” [3]. “В уражених людодством селах, — підкреслював чекіст Розанов, — з кожним днем міцніє думка, що можна вживати для харчування людське м’ясо. Ця думка поширюється особливо серед голодних і пухлих дітей”. За січень — початок березня 1933 р. у Київській області було виявлено 69 випадків людодства та 54 — труподства [3], а серед уражених виявилися села Володарського, Черняхівського, Звенигородського, Сквирського, Андрушівського, Букського, Фастівського, Брусилівського, Тетіївського, Лучинського, Чутівського, Смілянського, Бабанського, Богуславського, Попельнянського, Лисянського та інших районів, які за сучасним адміністративно-територіальним поділом України відносяться до Житомирської, Черкаської та Київської областей. Тоді помирали також і мешканці райцентрів, але переважно на вулицях міст прибирали трупи зайшлих дітей і дорослих селян-прохачів. На перше березня 1933 р. зафіксували 72 випадки людодства та 65 фактів труподства [3], тобто статистика була спорадична, а виявлення — випадковим: зізнання самих жертв, донесення сусідів, встановлення сільськими радами тощо. Во-

ни траплялися, за даними кримінальних справ, у неврахованих ДПУ селах Тальнівського, Ставищенського, Рокитнянського. Факти канібалізму, як свідчать документи органів ДПУ, траплялися також протягом 1932 р. Причиною, яка спонукала селян до людодства, виявилось довготривале недоїдання, фізичне виснаження, голод. До цього призвели злочинні дії місцевих органів влади, які позбавили хліборобів засобів існування. Наприклад, у с. Триліси Фастівського району в селянина М. С. Пилипенка 17 жовтня 1932 р. за невиконання “твердого завдання” хлібозаготівель було забрано корову, зерно, коня, реманент, 50 пудів картоплі, оштрафували на 200 крб., “вигнали з сім’єю з хати”, демонтувавши цинкований дах у рахунок штрафу [5]. Таких фактів приречення селян на голодну смерть було безліч в українських селах.

Страх голодної смерті штовхав учорашніх домогосподарок і дбайливих мам на моральний злочин — убивство та поїдання власної дитини. 13 квітня 1933 р. в с. Черепин Тетіївського району органи ДПУ виявили факт людодства. Не знаходячи виходу з “продовольчого голоду”, мати з сином запросили до себе переночувати малолітнього безпритульного хлопчика, а згодом задушили та розрізали на

шматки, готуючи з м’яса обід протягом п’яти днів [4]. Вони зізналися у скоєному, мотивуючи вчинки “впливом голоду”, тому що з жовтня 1932 р. не мали нічого їсти. Матір засудили на 10 років, а син помер, не дочекавшись вироку.

Будь-яке вбивство дітей є психічним збоченням та явним доказом аморальності. На момент убивства людодди не думали про наслідки, не перебирали і методами позбавлення життя обраних жертв. У селах точилися розмови про людодство, тому селяни, особливо діти, морально звикли до фактом вживання людського м’яса, а перебуваючи на стадії голодного психозу та патологічної дистрофії, не завжди замислювалися над наслідками в момент скоєння вбивства.

Ситуацію, яка призвела до моральної деградації селян, спричинила масова колективізація, хлібозаготівлі, свавілля влади, голод.

Вражає “професійна витривалість” співробітників органів ДПУ, які разом із судовими медекспертами виявляли рештки жертв канібалів.

Факти канібалізму спостерігалися в районах Київської області впродовж літа 1933 р. Усі вони відбувалися на ґрунті голоду та внаслідок морально-психічної деградації жертв голодомору. У липні

1933 р. випадки людодства були виявлені в селах Володарського і Христинівського районів. Зокрема в с. В. Севастіанівка Христинівського району мати вбила дитину, тому що не було чого їсти, хоча працювала в колгоспі, згодом заманила ще і безпритульного хлопця, якого також зарізала для споживання [4]. Лише втретє, коли вона вбила чергову жертву, “сільська комісія по обліку потерпілих” виявила її разом із рештками дитячого м’яса.

Виявляється все-таки, що в селах діяла “комісія з обліку голодуючих”, котра влаштовувала “обход” селянських дворів, бачила, як нестерпно страждали селяни, і не вживала заходів для їх порятунку. А після виявлення канібалів судили, ніби лише вони були небезпечними злочинцями.

Таким чином, підсумовуючи аналіз архівних кримінальних справ людодств, необхідно зазначити, що в 1932 р. канібалізм мав епізодичний характер, а масового соціального явища набув протягом 1933 р., особливо взимку та весною. Причиною цього аморального соціально-психічного вчинку стала злочинна політика масового усупільнення майна селянських господарств, виснажливі хлібозаготівлі держави в українському селі, система організації праці в колгоспах, відсутність своєчасної допомоги, а мотивом, що спонукав хліборобів до людодства, виявився голод та голодний психоз, котрий поспіль охопив тоді сільське населення України. Не лише фізіологічні картини розтину нещасних жертв викликають жах і подив, а сам факт людодства на п’ятнадцятому році “соціалістичного будівництва” в європейській частині світу, де були найкращі землі і жив працюючий український народ. Правники мають іще з’ясувати соціальну і психіатричну обґрунтованість звинувачення канібалів у злочині, тому що терор голодом мав усі ознаки геноциду.

Використані документи:

1. Голод 1921—1923 років в Україні: 36. Документи і матеріалів. — К., 1993. — С. 204.
2. Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України за 1927 рік. Офіційне видання народного комісаріату юстиції.
3. Голод 1932—1933 років на Україні очима істориків...
4. Державний архів МВС України, ф. 32.
5. ЦДАВО України, ф. 388.
6. Голод на Україні (1931—1933 рр.) // Український історичний журнал. — № 1.

Василь МАРОЧКО,
доктор історичних наук

ЯК ПРОХОДИЛА КОЛЕКТИВІЗАЦІЯ НА МАРІУПОЛЬЩИНІ

Архівні документи свідчать, що створення колективних господарств проходило з певними труднощами. На початку колективізації дії сільрад були стихійними, не контрольованими з боку районних органів влади. А тому незрідка траплялися факти вибіркового розкуркулення. Середняки і заможні з реманентом заганялися до колгоспів силою. У Мангуші під час голосування за створення колгоспу партсекретар примушував голосувати за це рішення 7 разів. Архіви дають інформацію і про погрози з боку партактивів. “Або в колгосп, або на Соловки” — це з доповіді про стан колективізації групи ЦКК КП(б)У—НК РСІ про зловживання владою щодо примусової колективізації та розкуркулення середняків від 8 травня 1930 р.

Частина партійців вважала, що “стаття не своєчасна”, “треба було видати таємно”.

Весною 1930 року велика кількість створених колгоспів розпалася. Парторганізації розгубились, а тому з області відрадили уповноважених. Ці посланці застосовували незаконні трюси, залякування селян із погрозами на підставі наказу уряду розстрілювати кожного десятого, хто не бажає йти до колгоспу. Масовими були випадки розкуркулення середняцьких господарств. Наприклад, маломісний середняк, колишній бідняк, учасник революції І. Шапаренко не побажав вступити у СОЗ. За це був вигнаний із хати за 30 хвилин. У селянина Павлова за те, що недоніс 3 пуди (48 кг) зерна сільськогосподарського податку, забрали і продали: комору — за 1 крб. 15 коп., сарай — за 50 коп., коляску — 1 крб., чотири вівці — 7,5 крб.

На таких розпродажах нагрівали руки як уповноважені, так і яржники (хто не працював, мав потяг до крадіжки та пиятики). А в с. Євгенівка розкуркулено 31 середняцьке господарство, ніяких описів не складалося. І тому були зловживання. Наприклад, секретар Маріупольського партосередку Орлик забирав коней у тих, хто вийшов із колгоспів, приховував заяви селян про зловживання владою. Селянин П. Вовченко отримав при розкуркуленні 7 років Соловецького табору.

Партійні архівні документи відносять Маріупольщину до середняцько-заможного району, визнають, що тут не було умов для створення комун. Проте партактивісти, маючи за мету власне збагачення, примусово створювали СОЗи та комуні методами погроз.

Доречно сказати, що дії уповноважених були вивчені ще однією комісією. І за зловживання були покарані виключенням із партії (Погуляев, Проскурін) із притягненням до карної відповідальності. Того ж таки Орлика просто зняли з роботи, уповноваженій Тахтамишевій винесено догану.

Але покарання таких комісій не відновлювало соціальної справедливості. Бо люди працювали, підвищували свій добробут. А їх за це розкуркулювали та направляли на поселення в Сибір, на Північ. Партія комуністів не визнавала дії своїх членів політичною помилкою, за якою стояли долі мільйонів селян-українців.

Віктор КОДИМА,
м. Маріуполь

Людоїдство зазвичай ототожнюють із проявом звіриного інстинкту самозбереження в екстремальних умовах, пов'язуючи його з періодом дикунства в історії людської цивілізації. У художній літературі його згадують у випадках, коли людина залишалася на самоті без будь-яких засобів існування. Психологічні основи людоїдства стали предметом спеціального аналізу медиків та психологів у період першого радянського голодомору 1921—1923 рр., котрий своїми масштабами і формами виявлення перевершив щось подібне за тисячолітню історію нашого багатостраждального народу, навіть XVI ст., коли від стихії та епідемій голодувала третина населення. У 1923 р. лікар Л. Й. Айхенвальд, проаналізувавши ситуацію в Одеській губернії, зазначив у нотатках, що людоїдство є потворним викривленням людської психіки, за якої “цар природи перетворюється на звіра” [1]. Він занотував тоді, очевидно, під впливом побаченого по селах та вчитаного в науковій літературі, загальноприйняте визначення поняття людоїдства, яке означало атаківистичне виявлення людської аморальності. Генетична спадковість тваринного інстинкту самозбереження, яка сягає витоків періоду дикунства, і людська мораль — явища несумісні. Навіть наукові тлумачення людожерства (антропофагія, некрофагія, канібалізм) залишаються безсилими, щоб з усією вичерпністю збагнути весь жах мутації людської психіки та глибини соціальної деградації.

В усіх відомих випадках канібалізму, за деяким винятком (патологія садизму, культ, заборони), він був зумовлений голодом. Антропофагія згадується в давніх книгах, у тому числі, в Біблії. Для канібала смерть втрачала в його божевільних очах страх і святість, спокуту і гріх, біль і співчуття до іншого. В історико-правничій літературі проблема політико-правової оцінки факту канібалізму не знайшла належного висвітлення, тому обмежимося методом ситуативного аналізу цього габітного для суспільства і держави явища, яке спіткало український народ тричі впродовж чверті століття — в 1921—1946 роках. У кримінальному кодексі УСРР за 1927 р. була ст. 174, яку застосовували до канібалів у 1933 р., але там немає самого тлумачення “людоїдство”. Вона мала таку редакцію: “За розбій, щобто за явний, щоб заволодіти чужим майном, напад поодинокі особи, що загрожує смертю або каліцтвом, чи з загрозою заподіяти подібне насильство, — позбавлення волі на реченець до п'ятих років” [2]. А якщо це “спричинило смерть або тяжке ушкодження на тілі покривдженого”, то передбачалося ув'язнення до десяти років або розстріл. До 1933 р. звичною для засуджених з політичних мотивів була ст. 58, а в роки голодомору згадали про іншу систему “соціального захисту” від соціально-небезпечного явища — канібалізму.

У 1921 р., коли небувала посуха спричинила неврожай у п'яти південних губерніях, а продрозкладка довершила стихію соціальною руїною, голод одночасно наклав населення кістлявим мором. Упродовж 1932—1933 рр., він вирізнявся певними фазами та рукотворністю, охоплюючи всі райони України в хронологічній послідовності й географічно. Трагедія 1933 р., соціально-демографічним та морально-психологічним апогеєм якої виявилася масова смертність, визрівала поступово, хоча її можна було б уникнути. Факти опухання від голоду виявилися в листопаді—грудні 1931 р. серед дітей, педагогів, а до

КАНІБАЛІЗМ: СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТА ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ГОЛОДОМОРУ

літа 1932 р. вони набули масового характеру в українських селах серед колгоспників та родин самодільних селянських господарств. У листуванні, яке тривало в 1932 р. між ЦК КП(б)У та ЦК ВКП(б), у селянських листах-скаргах, в актах їх перевірки органами НК РСІ та доповідних записках ДПУ рідко йшлося про випадки канібалізму. Однак це не означає, що 1932 рік був для селян України благодатним. Вони пухли і масово гинули, поїдаючи все, що траплялося. Друга половина 1932 р., яка супроводжувалася насильницьким масовим позбавленням харчів великих груп населення, змусила людей залишати села в пошуках порятунку, бо всі резерви виживання були вичерпані: у селах зникли коті і собаки, а здохлих від роботи колгоспних коней не вистачало на всіх. Вживання дохлятих призводило до кишково-шлункових отруєнь, епідемії тифу. Свідомо затримка розподілу хліба на трудодні в колгоспах, абсолютне його вилучення в господарствах, люта зима і довготривале фізичне виснаження спонукало до поширення чуток про можливість вживання людського м'яса.

У фондах Державного архіву МВС України збереглися кримінальні справи людоїдів, тобто виявлених та засуджених органами ДПУ селян, які вчинили акт канібалізму. Їх судили за ст. 174 КК УСРР: спочатку до розстрілу, але згодом ув'язнювали на 10 років. Вони вважалися соціально небезпечними елементами, тому що загрожували оточуючим, хоча дійшли свого стану тому, що терор голодом загрожував їхньому життю. Чи можна їх вважати злочинцями в умовах політики геноциду, свідомо запровадженої в українському селі? У документах зафіксовано не

лише обставини поїдання людей, але й мотиви, що спонукали їх до цього.

Спалах канібалізму припадає на весну — початок літа 1933 р., випадки якого були виявлені в усіх областях УСРР. Основним джерелом інформації про факти масового людоїдства в селах України є аналітичні довідки обласних відділів ДПУ та кримінальні справи канібалів. Вони збереглися в архівах, відтак можна виявити географію та обставини людоїдства. Так, у березні 1933 р. Донецький облісвідділ ДПУ виявив по 21 району понад тисячу голодних сімей, у яких поїдали дохлятину і домашніх тварин, а в с. Володарське Старо-Нікопольського та с. Шапарське Новопсковського району було зафіксовано три випадки людоїдства [3]. У с. Байдівка Старобільського району 20 березня 1933 р. органи ДПУ виявили, що 37-річна жінка харчувалася трупом свого померлого чоловіка, котрого нікому було похоронити, а в неї не вистачило фізичних сил “вирити могилу”, тому що була абсолютною виснаженою. Вона годувала м'ясом чоловіка ще й свого 9-річного сина [4]. Ось історія цієї сім'ї. Навесні 1930 р. записалися до колгоспу, здавши єдиного коня та невелику ділянку землі. Але згодом залишили “колектив”. Чоловік працював у Донбасі, а повернувшись до села, займався чоботарством, але прибутку з того не мав: навіщо голодним людям чоботи? Смертність у селах промислового Донбасу, як свідчать документи ДПУ, була масовою і катастрофічною. Жінку-людоїдку позбавили волі на 10 років.

Столична Харківська область також не уникла канібалізму (Нині це райони Сумської та Полтавської областей). Обставини, які

спричинили акти людоїдства, мали голодне підґрунтя та явні ознаки психічного розладу, зумовленого довготривалим голодуванням та чутками і розмовами про поїдання людей у селах області. 5 травня 1933 р. у с. Бойки Решетилівського району жінка разом із дорослою донькою задушили немовля (внука) та, порізавши його на частини, з'їли... Згодом намагалися вбити задля їжі 13-річну дівчинку, яку виявили на ст. Решетилівка, але вона від них утекла [4]. В Охтирському районі 20 травня 1933 р. чоловік і його дружина запросили до себе 8-річну дівчинку, що блукала по вулицях, зарізали її, а “м'ясо варили і їли”. У звинувачувальному вирокі та свідченнях затриманих канібалів постають жахливі картини соціально-психічної деградації та аморальності людей, доведених тривалим голодуванням до відчаю.

У селі Горошине Оболонського району на початку травня 1933 р. батько, скориставшись відсутністю дружини і мами, убив двох своїх синів та протягом кількох днів харчувався. Мотив убивства виявився дещо незвичним: по-перше, він справді нестерпно голодував із сім'єю, по-друге, селянин хотів таким чином “поправити сили”, бо “там розпочнеться уборочна кампанія — буде хліб, і я піду працювати в колгосп”, а про те, “що можна вживати до їжі людське м'ясо, я вважав так: раз риба поїдає рибу, то може поїдати і людина людину”. У цьому селі вже давно велися розмови про людоїдство, про можливість використання людського м'яса в їжу. Батько-людоїд, розум якого затьмарило голодне марево, виснажуючи фізично і спустошуючи морально, каявся у скоєному. Його тримали в спецкорпусі ДПУ в Харкові, де навесні 1933 р. перебу-

вали українські письменники, педагоги, митці, чекаючи вироку. Людоїда з с. Горошине засудили до 10 років таборів 31 серпня 1933 р. Випадки людоїдства, які стали звичним явищем у селах України періоду голодомору, набули розголосу не лише між селянами, а також потрапили до інформаційних доповідей німецьких та італійських дипломатів у Харкові [3].

Сільські райони Дніпропетровщини, як свідчать архівні документи, особливі листи секретаря ЦК КП(б)У Косіора до Сталіна в березні 1933 р., виявилися найбільш ураженими. З усіх зареєстрованих тоді фактів смертності від голоду, на цю південну область припало 70 % [3], а вона охоплювала значну територію республіки. В області мешало багато національних меншин, які мали свої сільські ради та адміністративно-територіальні райони. Їхнє населення, особливо російських та німецьких національних районів, зазнало господарської руїни від колективізації та політики розкуркулення і діяльності сумнозвісних хлібозаготівельних комісій. У селах нацменшин помирали дорослі і діти — від голоду, а також від тропічної малярії, яка набула масштабів епідемії. Труп тварин і людей не прибиралися по кілька днів, отже, порушувалася санітарно-епідеміологічна ситуація в українських селах. Помирали від дистрофії і тропічної малярії, яка набула всіх ознак масової епідемії. Смерть від голоду однаково прибирала колгоспників, які виробили понад 800 трудоднів і селян-одноосібників. У селах Високопільського національного німецького району, Мелітопольського та Новопраського районів зафіксували два випадки людоїдства та вбивства людей із

метою продажу людського м'яса. Восени 1932 р. селяни Дніпропетровщини скаржилися на те, що їх залишили без хліба, просили голів сільських рад видати довідку-дозвіл на сторонні заробітки “аби спасти сім'ю от голодної смерті” [5]. Селянам України заборонили масово покидати село, запровадивши паспортний режим. У с. Тихоновка Терпіннянського російського національного району, 35-річна мати похоронила двох померлих від голоду дітей, а доньку вона вбила, щоб прогодувати себе та сина. Її чоловік перебував тоді на курсах трактористів, а повернувшись звідти, довідався від своєї дружини про сімейну трагедію. Він заявив про факт убивства та канібалізму до сільської ради, переповівши обставини родинного жайття: “В березні місяці я повернувся з курсів трактористів, де навчався з березня 1932 р. і, зайшовши до хати, застав лише лежачу в ліжку жінку, а в хаті не було старшого сина М., і коли я став балакати з дружиною, то вона мені розповіла, що двоє дітей померли, а доньку Л. вони задушили і з'їли” [4]. Вона зізналася, що до вбивства її змусила голодна смерть двох дітей та нестерпне голодування самої та 12-річного сина. Селянку і матір, покликану вирощувати хліб та виховувати дітей, судили за жебрацтво та вбивство власної доньки, м'ясом якої вона годувала переважно свого сина. Її позбавили волі на 5 років, але не позбавили вічного прокляття.

Трагедія селянки с. Тихоновка дуже нагадує долю жінки з поеми Миколи Руденка “Хрест”. У голодному мареві, крізь сльози і жах, божевільна Христа промовляла: “А я діточок побила...”

Відомий майстер художнього слова емоційно та історично вичерпно передає глибину духовного спустошення та соціального апокаліпсиса, які відбувалися в українському селі.

Аналіз кримінальних справ (протоколів допиту, свідчень самих людоїдів, їхні фотографії, обставини вбивства, зізнання) показує, що “вимушені канібали” не мали освіти, але все своє життя займалися землеробством, а їхні матеріальні проблеми розпочалися одразу після колективізації та хлібозаготівель. Рідко зустрічаються власноручно написані зізнання, тому що справами канібалів займалися слідчі ДПУ. Їхні матеріали є підставою для твердження, що до людоїдства переважно вдавалися жінки, які чинили вбивство власних і чужих дітей під впливом голодного психозу, але з усвідомленням гріховності від заподіяної смерті. У їхніх кримінальних справах збереглися фотографії, на яких постають не злочинці, а жертви голодомору, з божевільним виразом пухлого обличчя, з синцями під очима. Вони залишили свої зізнання і каяття,

Продовження с. 6

фото Г. Оборської

ЖИТТЯ — «ХАЛТУ»

Мабуть, недарма 1996-го року А. Потопальського було обрано Людиною Року в США, його життєпис вміщений у список 500 “визнаних лідерів усіх часів і народів”. Не випадково йому не раз пропонували переїхати туди — звичайно, із “приданим”, із передачею країни та відповідній структурі всіх прав на винаходи. Пропонували й розкішний будинок у подарунок. Тут лише можна подивуватися його впертості, дехто відверто говорить про якийсь “нездоровий патріотизм”. Адже навіть окремі високопосадовці з Міністерства охорони здоров’я “подружньому” переконували вченого виїхати у Сполучені Штати.

Імунітет людини, а тим паче, в Україні — на межі смертельної небезпеки. Про це говорить звичайна статистика поширення захворювань. Навіть Київ, найбільш фінансово забезпечене місто у державі — у двадцятці світових “лідерів” із поширення синдрому імунodefіциту. Стосовно раку, — то цьому захворюванню “сприє” споживання м’яса хворих птиць, тварин. Як стверджує пан Потопальський, у нас до 50 % корів хворі на лейкоз (тобто, молоко від них теж не надто безпечно), а близько 80 % виноградників уражені раком...

Як людина, Анатолій Іванович вражає, інколи навіть дивує своєю відвертістю, зятятістю і простотою. А ще помітив якусь навіть надмірну тверезість, без усякої романтики й ідеалізму, в оцінці нашого сьогодення і перспектив. Із захопленням розповідає, як в Індії спілкувався рідною мовою із мешканцями штату Пенджаб — нащадками прадавніх українців, що тисячі років тому розселилися по світу, створюючи нові цивілізації. Наша розмова з Анатолієм Івановичем почалася з його біотехнологічних розробок.

— Протягом мільйонів років відбувається взаємний обмін генетичною інформацією. Створюються нові види, сорти, популяції тощо. Але в сучасну епоху молекулярної медицини й екології ми ці процеси прискорюємо для користі як людини, так і її оточення. Ми розробили метод молекулярної модифікації різних сполук, які дають можливість передавати ту ж саму спадкову інформацію без складних процесів і генних маніпуляцій. Є різні фізичні, біологічні, хімічні фактори, які інколи шкід-

ливо впливають на спадкову інформацію. Ми запобігли цьому за допомогою реакції алкілювання. Деякі рослини вже затверджені Держсортінспекцією. На це йде в нашій країні 25 років. Не кожен доживе, звичайно. Але кавбуз уже затверджений, люпин. жито... Щоправда, вони не використовуються державою, сіємо їх жменьками. Тим часом за кордоном купуємо подібні продукти, а “чайові” знаємо, куди йдуть.

Яка цінність рослин? Передаємо від “донорів” цінну спадкову інформацію. І вирішуємо проблеми — морози, посухи, вірусні, бактеріальні хвороби, мала продуктивність чи поживність. Наприклад, у нашому кавбузі бета-каротину більше, ніж у моркві. Ця культурна рослина, одержана внаслідок дії препаратів нуклеїнових кислот кавуна й гарбуза, дає тисячу тонн із гектара. Уявляєте, як продуктивність?! Може використовуватися і як кормова, і як дієтична рослина. Значна кількість бета-каротину забезпечує протипухлинний ефект, профілактику і лікування атеросклерозу. Пектини та інші біологічно активні речовини кавбуза і продуктів його переробки (сік, джем, пюре, варення, сухий порошок...) виводять з організму важкі метали і радіонукліди.

Далі — солестійкі томати. Я звернувся 27 років тому до нашого Міністерства сільського господарства, але мені відповіли, що є звичайні томати. Фізалис — теж дуже корисний для тих, у кого остеохондроз, оздоровлює протягом кількох місяців. До того ж, дуже смачний. Молекулярний гібрид пшениці та жита “Пашниця” стійкий до хвороб, засухи і морозів, має 18—20 % білка в зерні, високоврожайний. Є кучмів — але назвали ми його ще до того, як Кучма став президентом (гібрид кукурудзи з чорним зерном і ярого ячменю). Нагайстра поєднує лікувальні властивості нагідок звичайних (календули) й морфологічні ознаки айстри, застосовується як антисептичний, бактерицидний і протизапальний засіб. Квагіста — гібрид квасолі й капусти — корисна при захворюваннях шлунково-кишкового тракту, виведенні токсичних речовин і радіонуклідів. Урешті, маємо багато інших корисних, але поки що нікому не потрібних рослин.

— *Анатолію Івановичу, Ви дуже*

невтішні щодо стану нашого здоров’я. Офіційна статистика, здається, оптимістичніша...

— Візьмемо СНІД. Одеська і Миколаївська області — найбільш уражені у світі регіони. Але вмирає хворий — пишуть “помер від інфаркту”. Колосальні гроші йдуть на цю проблему через міжнародні організації. Де вони? Принаймні ми ні копійки не бачимо. Фактично тільки один у Миколаєві залишився священник, який сповідає і причащає вмираючих від СНІДу молодих хлопців і дівчат. Пройде років 20 і ці регіони будуть заселені вже китайцями, арабами чи іншими активно емігруючими націями. А ми, дослідники і винахідники, люди, які пропонують шляхи оздоровлення, нікому тут не потрібні.

— *Ваш Інститут оздоровлення й відродження народів України поєднує винахідників і священників, учителів і агрономів. Як “практична” наука уживається з релігією?*

— Більшість сучасних проблем нерозривні із духовністю людини. Потребуємо комплексного, духовного і фізичного оздоровлення населення. Тим паче, коли медицина переживає глибоку спеціалізацію. Часто священник і вчитель є ефективнішим і професійнішим лікарем, аніж медик, адже прагне вилікувати причину хвороби і повернути духовне здоров’я. На власні очі бачив, що навіть найкращі медичні ліки нездатні врятувати безглуздо змарноване життя. Тому дуже важливо ходити до церкви, постити, молитися, виконувати церковні настанови, пити свячену воду зранку і ввечері після молитви. До речі, християнство має великий досвід оздоровлення і зцілення найнебезпечніших хвороб.

Наш Інститут, створений у 1992 році, має два найбільш дієві осередки. Карпатське відділення (с. Угерське на Стрийщині) очолює І. Сидор. Там вирощуються лікарські трави, модифіковані нами рослини (ехінацея, чистотіл, синюха, кавбуз, кавбук, пашниця...), правляться молебні, учителі навчають дітей народних ремесел, оздоровлення, бджолярства. Є ще південне відділення у селі Білоусівка Миколаївської області. Узагалі, такі осередки треба створювати в усіх селах, районах і містах. Але, на жаль, ані держава, ані приватний капітал не зацікавлені у цьому рухові. Інститут практично виживає. Дякуючи дирекції Музею народної архітектури і побуту, маємо хоч би приміщення і землю, де зберігаємо реактиви і рослини. З благодійним фондом — не краще. Адже ті невеличкі пожертви бідних людей, якщо не використовуються протягом року, обкладаються податком на прибуток. І тут держава робить свій зашморк. Допомагають нам переважно зі шкурницьких інтересів.

— *Немає шляхетних людей?*

— Насправді у нас є багато благородних людей, особливо по селах. Але ж їм самим потрібна допомога, цим вимираючим бабцям і дідам. За кордоном чому меценатство процвітає? Не тому, що вони такі добрі, ні. Просто благодійність звільняється від податків.

Наш фонд дозволив нам проіснувати, але акумулювати гроші він не може.

— *Як би Ви визначили нашу головну проблему?*

— Ніхто не хоче зрозуміти, що ми запрограмовані на смерть. Людина постійно обдурює себе: замикається на матеріальному. Якщо ми не усвідомимо відповідальності за прожите життя, якщо не думатимемо про якість у всьому, що робимо, — пропадемо. Сьогодні ж усі роблять “халтуру”, усе життя стає “халтурою” — менше вкласти, більше споживацьких благ отримати. ЗМІ теж працюють на примітивні інстинкти мас, пропагують розпусту, жорстокість, злочинність. Чому бандити виграють? Тому, що вони об’єднуються, аби щось зробити разом. І дуже наполегливо захищають свої інтереси. Ми натомість живемо поодинокі, кожен сам по собі, байдуку до інших і до загального блага. Корінь зла — у свідомості. Треба її змінювати.

•

Підготував О. С.

Українські мізки — завжди популярні. Втім, вони, як правило, і дешеві, і невизнані. Їх полюбують використовувати імперії для розвитку і розквіту, споживають великі цивілізації і малі, навіть дикі народи для збереження і захисту. Наша безцінна і, можливо, безмежна сіра речовина не один десяток тисяч років розливається по світу, творить, як запевняють історики, не одну стародавню цивілізацію, але чомусь не знаходить місця тут, у себе.

Служать ці “високі уми” невідомо кому: наука ж — не національне, а світове явище. Але чомусь той світ використовує і забуває “інородні уми” на користь своїх, національних. Перехоплені винаходи патентуються, запускаються на виробничий конвеєр, і мільярди умовних одиниць уже працюють на ту ж таки чужу національну економіку. Ці ж, далеко не інтернаціональні пріоритети заховали від світу Івана Пулюя, Архипа Люлюку, Миколу Духова, сотні й тисячі часто вже безіменних українських учених.

Утім, далеко не треба йти. **Анатолій Іванович ПОТОПАЛЬСЬКИЙ** — наш учений-сучасник. Заслугує не однієї Нобелівської премії. Він — винахідник найефективніших і найбезпечніших у світі ліків від раку. Розробки Анатолія Івановича можуть бути корисними і в так звану “добу тероризму”, і при війсьній агресії, коли застосовується хімічна й бактеріологічна зброя.

Утім, усі дослідження й винаходи українського вченого зводяться сьогодні на нівець. Державні довготривалі інвестиції в національну науку вважаються марнотратством, попри те, що через 10—20 років окремі наукові проекти (зокрема, А. І. Потопальського) мають реальну перспективу постійних мільйонних прибутків. На протипагу “розвинені” країнам, приватний капітал теж не поспішає залучатися до фундаментальних, стратегічних проектів, працюючи за принципом “зранку гроші, ввечері стільці, а краще — навпаки”.

Неймовірно, але ось уже майже 45 років винаходи вченого не “пускають у народ”, хоча ще з 60-х років минулого століття Анатолія Івановича із засекреченими антипухлинними ліками не раз у надзвичайному режимі доставляли у радянський Кремль, аби рятувати того чи іншого вождя. І лише один із сотень, тисяч врятованих високих мужів посприям науковій роботі — допоміг збудувати дослідницький корпус у Львові...

ТРЕМТІВ НАД ТРАВАМИ

Анатолій Потопальський — поліщук, родом із Ходаків Коростенського району Житомирської області. Сьогодні село Ходаки, хоч і не позначене на мапі, але дуже відоме в регіоні завдяки своєму землякові. Сьогодні на близько 39 га ходаківської землі — рідкісний і вже навіть прославлений дендропарк “Перемога”. Вчений завіз і посадив тут чимало лікарських, екзотичних рослин і дерев. Прилучилися й місцеві жителі. Острівці ехінацеї пурпурової, валер’яни, чистотілу, ромашки аптечної, пижми, материнки, звіробоя, алеї акацій, ялинок, усіх верб України, лавровишні, горобини, липи, посіви багаторічних лі-

карських медоносних рослин, сад рідкісних цілющих плодкових дерев, калиновий сад, посадки цілющих кушів і ліан — усе це дендропарк. Окрім того, є алея мудрості славетних земляків, алея здійснення мрій молоді; туї, самшит, різновиди горіхів, оксамит амурський, лавр благородний, різні сорти дубів, білі явори і тополі, буки, берізки, обліпихи й багато іншого. Безоплатно доглядає за всім цим сьогодні одна людина — Марія Іванівна Потопальська, сестра вченого, колишня вчителька української мови й літератури (46 років пропрацювала в Ушомирі). Вона згадує, що братова любов до рослин, бажання їх використати для зцілення людини — справа учителя, давно покійного Миколи Хомича...

Далі — Житомирське медучилище і робота фельдшера в Ушомирі. Там — багато безнадійно хворих, у тому числі й на рак, людей. Глибше занурився у народну медицину, шукав і розпитував поліських травознавців. Але — секрети, обмежені знання, недосліджена царина. Продовжив дослідження вже в Івано-Франківському медінституті. Одряду пішов на кафедру і заявив, що береться вивчати усі способи лікування пухлин. На це пішли усі студентські роки, а центральну позицію в дослідженнях зайняв здавна відомий лікарський чистотіл. Коли почав вивчати властивості цієї рослини, зіткнувся із псевдонауковими стереотипами і тавруваннями. Адже будь-яке використання лікарських рослин називалося “знахарством” і переслідувалося. А генетика вважалася псевдонаукою.

ЕПОХАЛЬНИЙ ЖОВТЕНЬ 1959 РОКУ

Робота над біологічно активною витяжкою з чистотілу, виділення і модифікація алкалоїдів дали те, що шукав, — ліки від раку, які молодий учений назвав амітозином. Жовтень 1959 року став епохальним як для студента-медика, так і для світової (!) науки й медицини. Врешті усі біотехнологічні розробки потрапляли під особливу опіку КДБ, як і під гриф “совершено секретно”.

Стартував студент-геній досить успішно. Проректор з науки відразу ж віддав йому свій кабінет: сиди і працюй. У 1961-му вже з’являється перша публікація в збірнику студентських наукових праць, де Анатолій Потопальський через засекреченість пухлинних і вірусних досліджень говорить лише про фітохімічний препарат. Утім, основну дію препарату характеризує його назва, хоча й досить умовна: “а” — заперечення, “мітоз” — поділ. Тобто, амітозин пригнічує поділ (розмноження) ракових клітин, спричиняючи тим самим їхню поступову руйнацію.

За рік до закінчення По-

топальським Івано-Франківського інституту вчена рада, а за тим — поважна наукова комісія вивчають і перевіряють просто дивовижні результати амітозину. Виліковуються навіть пухлини, що становлять третину ваги тварин! На черзі — людина. Безнадійні, з метастазами онкохворі отримують шанс. Більшість із “безнадійних” завдяки препаратів живуть ще 20—25 років у стабільному стані. Учений вперше збирає необхідну для патентування документацію, зокрема й десяток історій із виразною ефективністю лікування, і — до Києва, в Міністерство охорони здоров'я. Далі — понад 40 років тяганини, понад 40 комісій, зобов'язання забезпечити дослідницькі клініки препаратом за власні кошти (зарплата асистента кафедри — 100 радянських карбованців).

ЛЬВІВСЬКА ІСТОРІЯ

Львів для вченого став надзвичайно плідним, хоча із цим містом пов'язують його і невітні історії, зокрема із протипухлинним австрійським препаратом українцем. Чи має якусь причетність до нього Потопальський? Юридично — ні. Україн працює на авторитеті і економіку Австрії, як і на патент нашого экс-земляка Ярослава Новицького. Однак, мало хто знає, що україн — частка амітозину і продукт досліджень Анатолія Потопальського.

Львівська історія почалася, коли із галицького п'ємонт до молодого Анатолія Потопальського прийшов інженер Я. Новицький. Од саркомі простати помирає його 28-річний брат. Була остання надія на амітозин, який як експериментальний, не визнаний (навіть досі не затверджений у медицині!) юридично не мав права застосовуватися у лікуванні хворих. Але критична ситуація і лист-прохання від обласного уролога, який посилався на можливість використовувати такі ліки в безнадійних випадках, врешті, допомогли. Новицький отримав ліки у вигляді внутрішньо-м'язових ін'єкцій та свічок для застосування у пряму кишку, запевнивши, у свою чергу, у всілякій підтримці й лобюванні нового препарату. Через три тижні лікування амітозином Володимир Новицький піднявся і почав ходити, після місячного лікування пухлина зникла.

Подальша готовність Я. Новицького допомогти у дослідженнях втішала. Анатолій Потопальський розповідає інженеру про унікальну властивість амітозину світитися при ультрафіолетовому опроміненні, що дуже цінно для хірургів-онкологів. Уведений в організм препарат всотується в пухлинні клітини. Під дією ультрафіолетового проміння кожна клітина пухлини флюорискує, виділяючись яскраво-жовтим світінням. Досягається чудова діагностика і максимально точно визначається пухлинна ділянка. Далі учений пропонує інженеру Новицькому підключитися до конструювання приладу, що реєструє би загдане явище флюоресценції. Знаходять ще групу львів'ян, заявляють у комітет у справах винаходів, отримують пріоритетну довідку. Міністерство медичної промисловості схва-

лює створення спеціалізованого конструкторського бюро, але невдовзі б'є по гальмах: “немає бази, дорого...”. Рішення про клінічні випробування амітозину у Львові та Івано-Франківську втілюється професорами-світлами у повній секретності. До групи хворих не допускається навіть винахідник. Грошей на очищення препарату не виділяють, як і на його виготовлення для клінічних досліджень. Крутяться — як можеш. У надскладних умовах створюється прилад, що фіксує флюоресценцію препарату. Головну роль у його розробці відіграв Ігор Труш, у дослідницькій групі був і Ярослав Новицький.

Переважаю горе примушувало людей інколи сприяти у дослідженнях. Цього разу в бухгалтера львівської фармфабрики помирала

виграло, чого, на жаль, не можна сказати про нашу злиденну країну, батьківщину винаходу. Адже близько 15 тисяч доларів на повний курс лікування українцем спроможні витратити одиниці. До того ж, ці ліки ефективні лише на ранніх стадіях захворювання і в цьому плані програють амітозину, лабораторне виготовлення якого на курс лікування обійдеться хворому десь у 150 американських доларів. Амітозин діє на всіх стадіях раку, виліковуючи навіть 25 % приречених на смерть (IV стадія). За вітчизняного серійного виробництва, при налагодженні технології виготовлення у нас окремих, дуже складних, реактивів, цей препарат був би доступний усім українцям. Врятував би багатьох людей у країнах “третього світу”.

Фото Г. Оборської

дружина, і згодом він уклав договір про фінансування роботи над очищенням препарату. Підтвердився клас ліків, фабрика випускала очищений амітозин. У львівській лабораторії загалом 44 особи невдовзі винайшли ще понад 60 препаратів цієї групи. Ці люди, як і Я. Новицький, у 1969 році потрапляють у список співвинахідників, подаючи заяву в Комітет винаходів. Через радянський Держпатент інформація потрапляє до 16 зарубіжних країн, і після перевірки групу протипухлинних препаратів патентують там. Лише тоді Москва дає винахідникам авторське свідоцтво і патенти.

Попри це, клінічні випробування фактично припиняють. Начебто хворі відмовляються від лікування амітозином. Після п'яти років тяганини і формальних випробувань — майже смертельний вердикт союзного міністерства: “препарат не має переваг над існуючими”.

Коли препарат тут запис, в Австрії сенсационно патентуються ліки цього напрямку, демонструючи неабиякі переваги над існуючими. Винахідником виявився не хто-небудь, а наш інженер Ярослав Новицький, котрий емігрував до Австрії і з частки амітозину виготовив ліки, назвавши їх “україн”. У патенті, очевидно, — жодного слова про Потопальського та інших.

Подібні “винаходи” не дивина для Анатолія Івановича. Як мінімум п'ять разів траплялися подібні історії. Так, у Росії дисертант ученого запатентував уже готовий, затверджений і запатентований препарат.

Здоров'я заможного Заходу від України неабияк

Фото Г. Оборської

УНІВЕРСАЛЬНИЙ ІЗАТИЗОН ВИКИДАЮТЬ ІЗ МЕДИЦИНИ

Після закриття дослідницької лабораторії у Львові науковців розкидали, і справа далі не пішла, хоча подібний науковий відділ і створюється в Києві.

Коли амітозин надовго “підрізали”, Потопальський із колегами подають на вивчення новий винахід, ліки іншої групи, хоча і близькі до амітозину — ізатизон. Препарат із сильним імунотонічним, протипухлинним і протівірусним ефектом. Це справді універсальні за спектром дії ліки: масові інфекційні вірусні захворювання, зокрема грип,

СНІД, епідемічний енцефаліт, вірусні гепатити А, В і С, гострі захворювання верхніх дихальних шляхів, туберкульоз легенів, хвороби ротової порожнини, герпес шкіри, слизових, лишай, опіки, гнійні рани і трофічні виразки, абсцеси, фурункули, карбункули, псоріаз, мастити, лімфаденіти, грибові ураження. Дієвий ізатизон і при урологічних та гінекологічних захворюваннях (нефрити, трихомоніаз, простатит тощо), при хворобах порожнини (перитоніти, плеврити), суглобів (травми, артрити), ураженнях мозку, зокрема при менингітах, енцефалітах, дитячому церебральному паралічі, розсіяному склерозі. Можна було б продовжувати, але препарат відразу ж із медицини викинули, заявивши, що “віспу вже ліквідовано, а проблеми грипу не існує, бо є вакцини”. Тому наступні 20 років Потопальський із колегами доводили ефективність ліків у ветеринарії. Була створена “економічно ефективна технологія безвакцинної профілактики і лікування масових вірусних

економічний пріоритет. Аж коли уклали договір про міждержавні відносини, Потопальський і співавтори ізатизону “допросилися” українського патенту. Але гроші на його серійне, заводське, виготовлення не пливуть, а попередні виробники, Львівський та Уманський заводи, перепрофілювалися. Лабораторні умови, звичайно, дають мізер від потреби у ліках, які просто злочинно за межі ветеринарії не пускають.

НОВА ІСТОРІЯ СТАРОЇ ХВОРОБИ

Незалежність поки що не принесла очікуваного прориву. Послідовні звертання до кожного наступного міністра охорони здоров'я не знайшли навіть відповіді. Штурмовані особисті прийоми зустрічають лише розведення рук: немає грошей. Ідея звернутися до тих, кому потрібні ці ліки, втілюється в створеному 1992 року десятима винахідниками “Інституті оздоровлення і відродження народів України” (ІОВНУ). Як

базі ІОВНУ. Звертання до Президента, прем'єрів, інших високопосадовців наразі закінчилися нічим.

МАСОВЕ КОМПЛЕКСНЕ ОЗДОРОВЛЕННЯ ВІД ПОТОПАЛЬСЬКОГО

Певним виходом із ситуації Анатолій Іванович бачить у створенні Центру молекулярного оздоровлення людини та довкілля як міжнародної корпорації, що діятиме на базі Інституту молекулярної біології та генетики. На жаль, ніхто не підтримує цієї ідеї, а Бюро відділення молекулярної біології, біохімії, експериментальної і клінічної фізіології НАН України вважає її недоцільною.

Тим часом, як стверджує пан Потопальський, в Україні сьогодні офіційно близько мільйона хворих злосудними пухлинами, понад 650 тисяч хворих на туберкульоз (20% — на відкриті форми, що загрожує оточенню). За останнє десятиліття Україна “збагатилася” хворими на СНІД від кількох зареєстрованих до третього світового місяця із швидкістю поширення (у Європі — перше місце). Основна причина таких смертельних темпів загрози — слабкість системи захисту організму, імунітету. Анатолій Іванович Потопальський відкрив новий науковий напрямок з одержанням препаратів, які на молекулярному й генетичному рівні оздоровлюють людину і довкілля. Його інститут також розробляє і впроваджує найновіші біотехнології з очищення довкілля, селекції рослин, здатних засвоювати атмосферний азот замість добрив, давати високі врожаї на різко засолені ґрунтах, споживати морську воду. Працюють над молекулярним підвищенням урожаю основних сільськогосподарських культур. Винайшли оригінальні оздоровчі комплекси лікарських рослин і напоїв, що сприяють виведенню токсичних речовин та радіонуклідів (“Бадьорість”, “Молодість”, “Будьмо здорові”). Збільшують продуктивність бджіл, шовкопрядів, трихограм, риб, птахів, тварин. Знайдена ефективна технологія боротьби з агробактеріальним раком рослин (250—2500 доларів додаткового прибутку з 1 га площі виноградників тощо).

Анатолій Потопальський та його колеги пропонують технологію масового комплексного оздоровлення населення. Але найгірше те, що люди, знаючи про існування ліків та можливість вижити й оздоровитися, приходять до пана Потопальського, але немає грошей і часу, щоби виготовити достатню кількість препарату в лабораторних умовах.

Олександр СОЛОНЕЦЬ

P.S. *Посьогодні абсолютно нетоксичні, імунотонічні, нешкідливі для кровотворної системи та здоров'я клітин організму (на відміну від інших протипухлинних препаратів) ліки не пускає до хворих бюрократія. Ваш внесок у справу оздоровлення Нації і світу спрямовуйте за реквізитами: Благодійний фонд А. Потопальського “Небодарний цілитель” р/р 26006012818021 в Укресімбанку, м. Київ МФО 322313 код ЗПКО 21688650.*

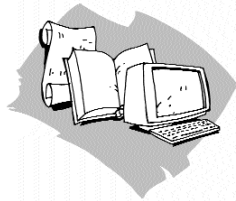
ПІВСТОЛІТ-ТЯ МАРНУЄМО НАЙКРАЩІ ЛІКИ ВІД

фінансова база створюється фонд “Небодарний цілитель” (“чистотіл” з латинської — “дарунок з неба”). І основним його завданням стає збір коштів на чергові клінічні випробування амітозину, знову дозволені Фармцентром України в 1999 році. Адже давши “дозвіл”, Фармцентр не виділив жодної копійки на дослідження, аналізи, роботу лікарів. І саме завдяки бідним, невідним українцям препарат таки пройшов клінічні дослідження. У випробуваннях, що проходили в Інституті онкології Академії медичних наук України, було задіяно 81 онкохворого з різними типами раку. Амітозин виявив протипухлинну дію, не викликавши жодних ускладнень. Він рекомендований і як імунотонізатор, і при лікуванні пухлин на різних стадіях захворювання, і після видалення пухлини хірургічним, хімотерапевтичним чи променевим методами. В останньому випадку амітозин запобігає виникненню рецидивів (відновлення хвороби) та метастаз, а чимало хворих гине саме від цього. До того ж, препарат дозволяє нормально співіснувати організмові й пухлині протягом тривалого часу.

Таким чином, у грудні 2001 року директор Інституту онкології С. О. Шалімов відправив у Фармцентр усі матеріали успішних випробувань, аби затвердити амітозин у медичній практиці. Але на цьому все й до сьогодні завершилося. Ліків в аптеках немає, вони досі не визнані й не запущені у серійне виробництво. Пану Потопальському необхідно як мінімум 30 тисяч доларів, щоб налагодити випуск перших серій препарату на

захвороб птахів і тварин” (на гривню витрат — 15—20 гривень прибутку). Ця технологія, у свою чергу, одержала срібну медаль міжнародної виставки у Будапешті 1985 року, кілька медалей союзної “виставки досягнень”. У В'єтнамі, Угорщині, Болгарії та Індії проводилися виробничі й клінічні дослідження ізатизону, а згадану технологію на його основі згодом впроваджує не одна країна.

Ізатизон юридично визнають і затверджують під час розпаду Союзу, і... Росія як правонаступниця одержує всі права на препарат. Москвичі, хоч і були лише технічними виконавцями у проєкті, мають правовий та

ДОСЛІДЖЕННЯ

“ПРИЗВИЩЕ” — в українській мові психологічна та соціальна характеристика особистості від “прізвиська”. У москвинській мові “ФАМІЛІЯ” не має своїх коренів. У них ця ознака запозичена від “family” — “ім’я” чи “родина”.

Багатотисячолітній шлях розвитку української нації, її етнічне багатство привело до визнання кожної людини неповторною індивідуальністю, “ОСОБИСТИЮ”. Московщина ніколи не цінувала окрему людину. Гвинтик, “єдніца — ноль, єдніца — вздор”. Усіх робили на одне “лице”, “личину”, тому в них — “ЛІЧНОСТЬ”.

“КРАІНА”, “край” (к+рай) — викраєне, спрямоване до раю, виділене Богом (рай — храм Бога Сонця на Землі) і “СТРАНА” — тобто сторона та чи інша, щось пасивне, без’якісне.

“БАТЬКІВЩИНА” (Вітчизна) — батьківський край, земля предків. Для непомосковщених українців “нової” (чи другої) Батьківщини не буває. Часто чуємо від українців, які народилися в Канаді, Австралії, США: “Наша Батьківщина — Україна!”

Слово “ОТЧИЗНА” (“Отечество”) прийшло в Московію після приєднання України як калька з української мови і тому не прижилося в живій народній мові, а лише використовується для “високого стилю” поетами й політиками. Крім того, корінь цього слова “Ота” запозичений із тюркської мови (“батько племені” — отаман).

“ДЕРЖАВА” — суспільна організація, яка “держить”, утримує разом певну громаду людей.

“ГРОМАДЯНСТВО” — приналежність до вільної самокерованої суспільної організації — громади.

“ГРАЖДАНСТВО” (“гражда” — обійстя) — населення гражд; а ті, хто за межами, — упокорені народи, “інородці”.

“ПОДРУЖЖЯ” — в Україні до шлюбу ставали ті, між ким виникала взаємна приязнь, дружба, кохання.

“ПРАЦЯ” — пов’язане з прагненням до світлого початку (бога Сонця “Ра”), розумової діяльності (раціо).

“ТРУД” — пов’язане з труднощами: “С трудов праведних не наживошь палат каменных” (москвинське прислів’я).

“ОРАТИ” — первісно означало “священнодіювати”. Слово походить із ритуалу хліборобського культу Бога Ора (іпостась світлого початку Бога Сонця “Ра”). Хліборобська праця в Україні найбільше шанована, тоді як москвинська ментальність найбільшої ваги надає полюванню (“охота”). Культ сонячного Бога Ора шанувався всіма арійськими племенами й народами (звідси і їхня назва: орії, арії): у грецькій мові “ора” — урожай; в латинській — прорікати (“оракул”, “оратор”), молитися (“ораре”).

“ПАХАТЬ” — розпанахувати; характеристика, яка у жодному разі не свідчить про “священнодіюство”, а про грубу фізичну працю, тобто, культ оранки для москвинів був чужим. У московській мові “орать” — це голосно кричати, галасувати, “орава” — галаслива юрба. Це свідчить про нерозуміння москвинами обряду оранки, як цього не розуміли і їхні предки угрофінські племена, у мові яких “арій”, “орій” значило “раб”.

“ХЛІБОРОБ” — той, хто вирощує злаки і виробляє хліб.

“РІЛЬНИК” — той, хто обробляє землю (ще “плугатар” тощо). Калька з російської й грецької “землероб” не вдала, бо тільки Бог міг створити (зробити) Землю. “ЗЕМЛЕДЕЛЕЦЬ”, “ХЛЕБОПАШЕЦЬ” — той, хто “делает” землю і “пашет” хліб. Повна нісенітниця через невдале запозичення в інших народів.

“СПІЛКА” — “з половини” (“з піл”). Вільне рівноправне об’єднання

спільників, учасників, які ділили все порівну.

“СОЮЗ” — об’єднання, пов’язане “узами”, тобто невиліне. Союзник, значить “союзник” або “співв’язень”.

Цілком протилежне й ставлення до злочину. Москвин украде і скаже: “Что взято — то свято”. Принцип українця інший: “Краще своє латане, ніж чуже хватане”.

Москвинину та московськомовні райони України буквально наводнили брутальні пісні про злодіїв, грабіжників, хуліганів, пияків і пиятику тощо. Те, що для інших народів — зло, для москвина, його ментальності — це спосіб життя, повсякденна “героїка” і “романтика”.

“ОСВІТА” — рух до світла. Слово

ський гуморист: корова також “має... язика, та не має мови”.

Часто українська мова своєю образністю просто вражає іноземних мовознавців. Наприклад, дивує, як образно й точно назване новонароджене дитя — “НЕМОВЛЯ”, тобто те, яке ще “не має мови”. Правда, інколи чудує і москвинське слово. Наприклад, “ЗАВТРАК”. А чому не “сьогоднік”? Мабуть, тому, що сніданок часто відкладався на завтра? Чи не тому в них існує вислів “кормить завтраками”?

“СВЯТО” — від божественного світла, святості.

“ПРАЗДНІК” — від “праздного” життя, неробства.

“ЛІКАРНЯ” — місце, де лікують.

МОВА І «ЯЗИК»

Просвітяни зобов’язані роз’яснювати зросійщеним українцям (вони щиро вважають, що розмовляють “мовою Пушкіна”), що, насправді, їхня мова неприродно покалічена “суржиком”. А одна із причин того, що сотні слів української (і не тільки української) мови, які впливають із глибини тисячоліть, у російській мові мають спрощене, примітивне значення. Дуже добре показав це незабутній О. Братко-Кутинський, чиї дослідження взяті за основу в нижченаведених прикладах.

Не називайте наші гарбузи їхніми “тиквами”!

сягає ведійських часів. Словом “світло” в “Рігведі” позначалася наука. “Світло дня” — буденна наука; “промисне світло” — особливий вид науки; “осяйне світло чи сяйво” — особливо висока наука; “найсвітліше світло чи сяйво” — релігійне вчення про Триєдине перебування Всевишнього на землі. Український менталітет позначає світлом цілу низку фундаментальних понять: Світ, Усесвіт, світогляд, освічений, просвітянин, світочолой, світлий розум тощо.

“ОБРАЗОВАНІЄ” — підгонка всіх під один образ, зразок (образец).

“Світло”, “ясність” для українців — найвища характеристика, наприклад, “ЯСНОВЕЛЬМОЖНІСТЬ”, тоді як у москвинів найвищою є сила, величина — “ВЕЛІЧЕСТВО”.

“МОВА” — спроможність говорити. Ідеально точна назва способу висловлення думок. Дар мови мають лише мислячі істоти.

“ЯЗИК” — анатомічний орган, який допомагає мислячим істотам пережовувати їжу і розмовляти. Найбільш влучну характеристику “челавеческаму языку” дав відомий україн-

Словом “лікарня” хворому дається надія на одужання, адже його лікує лікар.

“БОЛЬНИЦА” — місце, де біль. Це слово щораз нагадує хворому про недугу, воно негативно впливає на психіку, викликає недовіру до цієї установи. Мабуть, через це в москвинів і “врач” — від “врать”?

“ГАНЬБА” — погана, лиха слава; сором, безчестя і т.ін.

“ПОЗОР”, “ПОЗОРИЩЕ” — Запозичене з давньоукраїнської мови, але значення спотворене. Насправді первісно означало видовище, народне обрядове дійство, яке всі “зріли”. На заході України досі збереглися слова позирати, зирити, тобто роздивлятися, оглядати. У інших слов’ян існує оклик: “Позор!”, — себто, “дивись уважно”, “обережно!”

Навіть ця невелика кількість порівнянь вказує на протилежність ментальностей українців і москвинів у словотворенні.

• **Володимир ВІТЕНКО**, член ВУТ “Просвіта”, м. Ужгород

СЛОВНИКОВА СКАРБНИЧКА

Продовження. Початок у ч. 45, 51 за 2002 р., ч. 3, 8, 20, 32 за 2003 р.

ЗОВНІШНІСТЬ — внешность, ОДЯГ — одежда.

У батька вдавса, викапаний тато — похож на отца. Бути схожим із кимось, скидатися на когось — быть похожим на кого-то.

Вона на обличчі — чисто, як матуся... — она с лица — точь-в-точь, как матушка...

Чоловік на свиді — молодой мужчина.

На зверх, із себе — по наружности, по внешнему виду.

Із себе гарна — хороша собой.

Змінитися на краще — перемениться к лучшему.

Краси набиратися — хорошесть.

Хороший, гарний на виду, на вроду, на вигляд — хорош лицом.

Хороша — й міри нема — безмерно красива.

Бридкий на виду — с противной рожей.

Тілом засвітити — обнажить часть тела.

Штани носити внапуски — брюки носить поверх голенищ.

На дірки зносити — доносить до дыр.

Ходити чепурно, охайно — держать себя опрятно.

Застелитися хусткою — надеть на плечи платок.

Личити, до лица бути — быть к лицу.

До лица — к лицу пристало.

З лица (гарна) — лицом (хороша).

Засукувати, засукати рукава — засучивать, засучить рукава.

Підкуцувати, підкуцати спідницю — подтыкать, подоткнуть юбку.

Холоші попідкачувати — подвернуть, подкачать штаны.

Дірками світити — ходит в дырах.

Роздягти гольцем — раздеть донага.

СИЛА, міць, потуга — сила, крепость.

У потугу, в силу вбиватися — входит в силу,

укрепляться, приобретать силу, сделаться сильным.

Братися на силу — чувствовать в себе силу.

Щосили, чимдуж, щодуху, як мога, якомога — на сколько сил хватит, изо всех сил хватит, изо всех сил.

Що сила зможе — по мере сил.

Дужий, недужий зробити, здужати, нездужати зробити — в состоянии, не в состоянии сделать.

Не здолати, не мати сил, змоги — не быть в состоянии.

Несила, неспромога, не під силу — невмочь, нет сил, мочи.

Над мої сили — свыше моих сил.

Над силу, через силу, на міру — сверх сил.

Виробляти, виробити силу — истрачивать, истратить на работе силу.

Упадати на силі — обессиливать, ослабевать.

Знемогтися на силі — выбиться из сил.

Ніг не підволоче — не в состоянии идти.

Як посиля — по мере сил.

На превелику силу, силу в силу — с большим трудом.

ЗДОРОВ’Я

Матися добре — находится в добром здоровье.

Людина при здоров’ї — здоровый человек, крепкий.

Хвороба, слабість, недуга — болезнь.

ЗАПАМОРОКА — головокружение.

Вернеться світ — голова кружится; або: голова

вернется, іде обертом, голова кружка іде, мозок закрутився, іде земля перекидом — закружилась голова.

Світ кому перемінився — потемнело в глазах.

Світ йому замакітрився — не взвидел света.

НУДОТА — тошнота.

Нудить, з душі верне — позывает на рвоту, тошнит.

Занудило, мене нудить, нудно мені — встошилось мне, тошно мне.

НЕПРИТОМНІСТЬ, млюсть — обморок.

Мороки беруть (кого) — впадает в беспамятство (кто).

Падати в нестямку — впадать в бессознательное состояние, терять сознание.

Зомліти — лишиться чувств.

Млюсті обняли — упал в обморок.

Непритомним бувши — находясь в беспамятстве.

Непритомний — бессознательный, беспамятный. До пам’яті прийти — прийти в сознание.

СТЯМИТИСЯ — опомниться, сообразить.

ПРОПАСНИЦЯ, ГАРЯЧКА — лихорадка, жар.

Мороз пішов (по кому) — в холод бросило (кого).

Зубами третяка вибивати — дрожать так, что зуб на зуб не попадает (третяк — коліно в танці).

Морозить, лихоманка, трясця трясє (кого), трусить, холодом бере (кого) — знобит (кого). Поза плечима і морозом і вогнем сипнути — бросить в жар и в холод.

Кидати в жар — бросать в огонь (о болезни).

Вогнем узяло (кого) — в жар бросило (кого).

Далі буде.

Публікація Ю. ЗАВГОРОДНЬОГО

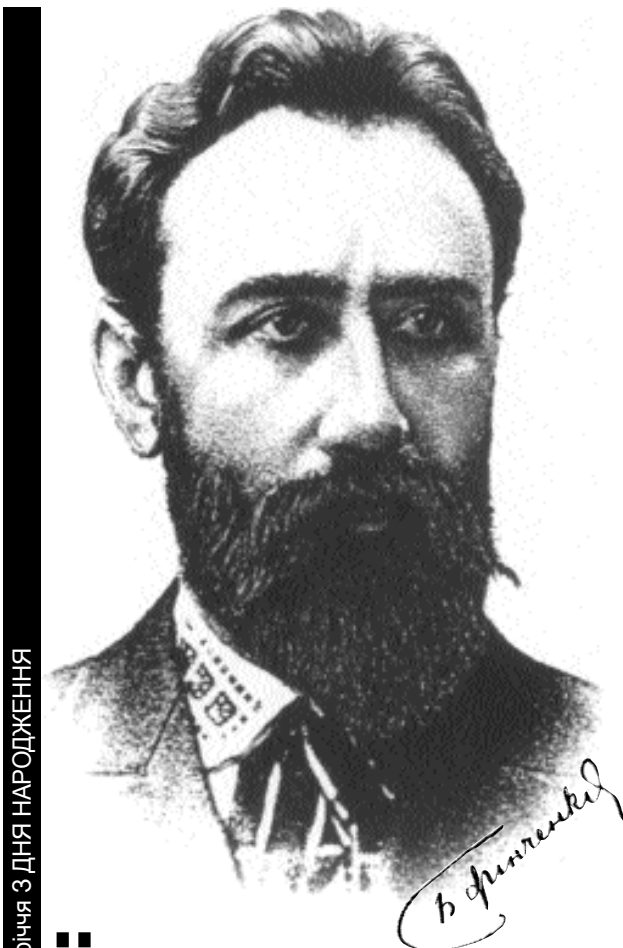
Мені часто спадає на думку, чи маємо ми право втручатися в інтимний світ видатних людей, які залишили глибокий слід в історії та культурі рідного краю, і чия праця присвячена багатьом поколінням?

Коли я перегорвав пошуків листки вікової давнини в читальні архіву Академії наук України, мені здавалося, що вони ще зберегли тепло рук їх авторів і дихають такою ніжністю і ширістю, ніби їх писали мої друзі, однодумці, у яких немає секретів від мене. Усе більше й більше приходжу до переконання, що лише злочинці бояться заглядати в свою душу, коли лякаються інтимного світу, бо він у них убогий, злочинний і брудний.

Хай простить мені світла тень великого працелюба й патріота Бориса Грінченка і Марії Грінченко з роду Гладиліних, що торкнувся у своїй праці їхнього інтимного світу і їхньої великої любові, чистої, як джерельна вода, яку не забруднили життєві стихії, буреломи й підводні кручі. Вони мають право на те, щоб їхній життєвий шлях став прикладом для майбутніх поколінь, як треба любити рідний край, будувати своє особисте щастя.

Борис і Марія — однолітки, які вперше зустрілися на початку свого вчителювання. Їх обох об'єднували спільні інтереси до освіти, культури, долі рідного краю, а ще, крім того, — любов до літератури, слова. Ще до знайомства Борис Грінченко вже був автором поезії “До праці” (1881), у якій висловив мету свого життя — віддати всі свої сили, навіть життя для щастя рідного краю. Цю мету він не зрадив до смерті. Про таку працю мріяла романтична й наполеглива Марія Миколаївна. Їх доля звела працювати в одній школі села Нижня Сироватка на Харківщині. До цього часу молодий учитель звідва чимало життєвих злигоднів, переслідувань і навіть тюрми. Але вони ще більше загартували його волю, переконання, які згодом укріпилися в його характері, зробили його ще більш наполегливим, непримиренним, працьовитим. Не дивлячись на всі злигодні, митарства, юнак не озлобився, а став ще чутливішим до будь-якої несправедливості, кривди. Крім того, він постійно відчуває нестачу своєї освіти і з ще більшою наполегливістю працює над самоосвітою. Ця праця стала для нього буденною потребою і навіть характером. Молодий дотепливий учитель не пропускає повз себе жодної книги, яку б він не прочитав. Крім російської, він зачитується класикою світової літератури. Ревно стежить за появою української книги, яка через перешкоди і переслідування проривається в Україну.

Він намагався жити серед українського селянства, вдосконалював своє знання рідної мови. Цей факт обурив сироватського попачорносотенця, який писав на нього доноси. Стукача обурив те, що вчитель говорить із селянами “на малоросійським нареччям”, як рівний із рівними. Але подібні наклепи і провокації не могли вбити його переконань, які ще в дитинстві зародилися під впливом оточення та “Евангелії”

ДО 140-РІЧЧЯ 3 ДНЯ НАРОДЖЕННЯ

ЇХ ГОЛУБИНА ЛЮБОВ

українського народу — “Кобзаря”. Батько, хоча й був українського походження, навіть із роду Григорія Квітки-Оснот’яненка, старався вислужитися перед владою, навіть дома намагався викоренити “малоросійський дух”. Мати — росіянка, щира, чутлива та ласкава. Не тільки не перечекала справі сина, а пізніше навіть писала листи до нього українською мовою. Автор першої багатотомної історії української літератури Омелян Огоновський помістив уривки з автобіографії Грінченка (Василя Чайченка), написані для праці історика: “Я народився 1863 р. у Харківщині в панській сім’ї, я змалку завсіді балакав по-московському, бо інакше в нас у сім’ї не балакало і навіть не дозволялося балакати... Отже, середовище, серед якого був я, я зустрів і од старших, і од товаришів за того саме ворогування до мого “хахлачества”, і тим мені довелося зазнати чимало гірких хвилин”. (Омелян Огоновський “История литературы русской”, Львів, 1893 р., ст. 1152—1153).

У сім’ї Гладиліних Марія не знала мовного примусу, якого зазнав у дитинстві Борис. Правдоподібно, там вважалося природним знати мову народу, серед якого живеш. Марія з дитинства виросла в українському середовищі. Любила змалку задушевні українські пісні, звичай, побут, мову. Хоч українська мова була поза законом, зазнавала переслідувань і навіть глузувань із боку урядовців, які здебільшого в сімейному колі називали себе малоросами. Отже, російська мова в Богодухові, як і в усій Катеринославщині, була панівною лише серед чиновників, урядовців, школи. Таке саме становище було в період переїзду сім’ї Грінченків на Донбас у село Олексіївку.

Але повернімося знову в світ їхньої молодості. Взаємні інтереси настільки зблизили Марію і Бориса,

що в одному з листів Борис Дмитрович пише: “У мене тепер є тільки два кохання — Україна і ти... Кохав я Україну і кохатиму до віку, бо хіба ж є така сила, щоб примусила мене тепер її не кохати, коли тільки для неї живу. Кохав її, але ні! Я чув серцем і якимось невиразно розумів головою, що не зовсім я це людина. Що чогось це не стає великого. Тепер я зрозумів — не ставало мені кохати так, як кохаю тебе. Це не кохання до рідного краю — ні, воно не таке, зовсім не таке, зовсім не таке це кохання, але воно для мене таке ж святе. І тепер, коли я знаю, чого мені тоді не ставало і коли ти, моя свята, дала мені щастя, тепер не сила мені зректися цього кохання, бо стало частиною моєї власної істоти.

Так, руку ж, кохана, дай, дай руку і вкупі ми йтимем і йтимем до краю, туди, де заховане щастя нашої рідної України, а вкупі з їм і наше, коли ми:

**Для роботи на світ
народились,
ми для борні живемо.**

Руку, кохана, — оддаймо життя за свою Україну. Попадає вона у морі сліз і крові.

Руку, кохана, до праці — в тій праці наше щастя! (Харків, 20.08.1883)."

“Борисе, голубчик, — пише Марія 24.08.1883 р., — вчора тільки-но я одіслала на пошту свій лист до тебе, як пошталіон приніс твій лист. Серце моє, той пошталіон здався мені янголом з неба, бо я не ждала од тебе так скоро ніякої вістки, а найбільше тим, що тоді, як він прийшов, я думала, як та дівчина: “Полетіла я б до тебе, та крилець не маю”, — а прочитала твій лист, я наче з тобою побалакала. Серце моє, ти кажеш, що моє кохання освітило тебе, благословляючи мене за його. Коханий мій! Увесь свій вік я прожила у глибокій темряві... У цій темряві блищала одна зірочка... Тут я зустрілась з тобою, і мене раптом освітлює якийсь чудний світ, я усією душею і серцем почула, що ти

їсть той, котрого так бажала душа моя, і що тільки укупі з тобою я можу йти до тієї зірочки. Як я могла не полюбити тебе?!”

Така ж безмежна радість охопила всю істоту Бориса: “І щастя, що одібрав дорогу звістку, і журба, що нема коло мене тієї розумної голівоньки, що схилилася над тим листом, — усе це обхопило душу одним якимсь невідомим радісно-п’яним почуванням. І я читав, читав і впивався тим листом так, як впиваються рідною пісню, але ні! Далеко більш: тут вся істота розуміла кожне слово у тім листі, розуміла і плакала, то раділа кожному слову.

Прощай, моя кохана, моя голубко!

Цілую тебе, твої любі, любі рученьки.

Твій Борис”.

У багатьох листах до своєї коханої Марусі в Бориса Дмитровича прозові речення переходять у поетичні рядки:

Голубонько, душі моєї
квіт!
Поїхала, і сам zostався
я...
І сонечко мені тепер не
світе.
Ти, сонечко моє, зоря моя!

Але твої ласкаві добрі очі
Зорять мені і день,
і серед ночі.

У розлуці Борис Дмитрович ділиться думками про громадські, літературно-мистецькі справи. Він тривожиться, що українська культура руйнується, і немає захисту від руйнації: “Зараз я прочитав у газеті, як стріляють Тургенєва і які процесії мають зробити при його похороні... Мене зілість бере, мені тяжко читати це все. Тяжко, бо перед мною стоїть могила нашого народного поета, мученика ідеї, сина народу. Там, над Дніпром стоїть хрест, згори до низу написаний прізвиськами тих, хто був на цій великій могилі, підігнів і впа. І не можна оправити могилу, не можна нового хреста поставити, поминати, маючи наказ “свище”, не даючи і підходити до могили. Це вже більше не велика могила великого поета, до котрої сходилися поклонитися українці, — це вже тепер шипілок, потоптаний поліцейськими ногами. Ти писала колись, що я помиляюся в своєму погляді на Тургенєва, що я небагато залишив до всього, що не українське. Що ж мені дорозжеч — Тургенєв чи Шевченко? Про кого ж я буду плакати: про Тургенєва, котрому царський похорон воздають, чи про Шевченка, на могилі котрого свині насулись: що мені рідніше, що для мене важливіше: твори Тургенєва чи Шевченкові твори, котрих не те що друкувати, а й читати не дають. Ні, я плачу, та тільки плачу за своїх, бо у нас, українців, стільки того горя й муки, що нема змоги плакати по чужому горю. Ось де причина того, що так приная смерть Тургенєва”.

З цього листа могла б скластися думка, що Борис Грінченко упереджено ставився до російської літератури, але нам добре відомо, що ще в дитинстві він зачитувався, крім світових письменників, і російськими. Таку школу пройшла і Марія Миколаївна. Вони бага-

то перекладали творів російських письменників українською мовою. Хоч ставлення у Бориса Дмитровича до окремих російських письменників було неодноразово виступати проти “обмосковлення”, коли Грінченко з 1894 по 1900 рік у Чернігові заходився видавати науково-популярні книжечки українською мовою. Тоді цензура раз у раз не допускала до друку найневинніших публікацій, у яких ішлося про Україну, її народ, історію. Із 230 рукописів українською мовою було допущено тільки 80. Часто дозвіл залежав тільки від примхи цензора або Земського зібрання. Коли, наприклад, член губернської управи Полтавщини П. Бровко доводив зібранню, що “книги на малоросійськом языке гораздо лучше усваиваются населением и способствуют более быстрому развитию крестьянина” (Полт. губ.

Земск. собр., XXX соч. соз. 1894 р., ст. 167). Але Земське зібрання пішло не за членом губернської управи Бровком, а за управителем Кардівського маєтку Шейдемоном, який вважав “в настоящее время вносит ходатайство о допущении на малорусском языке неуместным”. Б. Грінченко був змушений часто переробляти текст, змінювати назву, щоб українське слово доходило до читача. Це добре зрозуміла Марія Миколаївна, яка сама була змушена проходити через цю “чистку”.

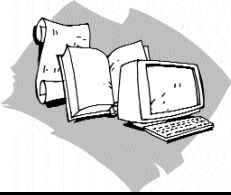
Розкрив, — пише в одному з листів Б. Грінченко до Марії, — і напад на “Русские женщины” Некрасова. Я і перше читав не раз, але тепер вони зробили на мене такий вплив, як ніколи. Правду я тобі казав, що ніхто не зможе так любити, як жінка, з такою силою почування, з таким безповоротним великим коханням, що робить з них в інших випадках героїнь”.

У своїх листах Марія і Борис ніколи не торкалися свого матеріального становища. Вони були занадто романтичними й ніжними ідеалістами. Як у народній пісні: “Сухарі з водою, щоб лиш, серце, із тобою”. Та реальна буденна дійсність заглядала в очі на кожному кроці. Платня за вчительську роботу була такою мізерною, що ледве вистачало на прожиток. Готуючись до одруження, Борис Грінченко пізнього осіннього вечора 1883 року робить рахунок для майбутніх сімейних витрат. Своїми думками він ділиться зі своєю нареченою Марусею: “Ми трохи неадаптировані люди. Думали все про духовний бік свого життя, а матеріальний зовсім закинули. А він, як сама добре знаєш, зовсім не такий неадаптированный, що його треба закидати. Так ось я дещо розрахував: поділюся з тобою своїми рахунками. Я плачу за харчі п’ять рублів 50 коп. На чай йде 3 рублі. Знаючи, 8.50, останнє — пот-

реб у нас багато не буде, і я думаю, що 2.50 їх можна вдовольнити. Значить, на двох 20 рублів. Та треба дати 1 р. 37 1/2 виплатити Данилові. Значить, на одержу і всякі другі потреби зостається 6 рублів, не багато, але жити можна. Коли завестися своїм хазайством, а це можна з цього літа, то життя буде трохи дешевше”. Але і ця проза життя не злякала і не засмутила їх. На своїх батьків вони не розраховували, бо ще були брати і сестри, які потребували допомоги. Після різдвяних свят вони одружилися. Про ті щасливі дні молодого подружжя залишилося мало згадок. Весілля, гадаємо, було скромним, і ніяк не може зрозуміти, за що ти полюбив мене і полюбив мене так щиро і дав мені стільки щастя, що нема йому краю. Правда, колись дуже давно я марила про щастя, я хотіла, дуже хотіла бути щасливою. Але потім, коли я почала оглядатися на своє життя, почала роздивлятися на саму себе і побачила своє моральне каліцтво (особлива риса характеру Марії Миколаївни — недооцінка своєї особистості. — Б. П.), тоді тільки зрозуміла, що я не заробила свого щастя... Я тепер щаслива, дуже щаслива, але одна думка не йде в мою голову і стає поперек дороги щастя. Ти її знаєш, ту думку. Я боюся, що ти не будеш зі мною щасливий, що я не зможу зробити тебе щасливим. Я не кажу те, що тепер є, але про те, що може бути далі. Мені здається, що ти любиш мене не таку, яка я єсть тепер, і полюбити так щиро, як ти мене любиш, — не можна. Серце моє, коханий мій, як можна так, я половину свого життя оддала за те, щоб зробитися такою, якою я повинна бути, для того, щоб зробити тебе щасливим, і щасливим не на хвилинку, а на весь вік. Ти зводиш мене на якийсь н’єдестал, але я боюся, що настане той час, коли ти скинеш з того н’єдесталу і відвернешся від мене. Не дай Господи, ні мені, ні тобі дожити до того часу. Ти преклоняєшся перед моїм коханням. Що ж можу я дати тобі, окрім кохання... Тепер ти знаєш мої заховані думки, і я ще раз прошу тебе, Борисе, голубчик, прости мене! Здається, що я сьогодні так написала, що не дуже можна розібратися, що я хотіла писати, та, власне, така дура голова після тих поїздок, та після сліз, що й двох слів не зладжу до купи. Прощай, серденько, зараз ляжу спати, завтра ще напишу”. А “завтра”, 24 серпня 1883 року, в листі пише: “Господи, як гірко стане іншій, що на своїй рідній мові не вільно сказати тебе, що хочеться, іншій так буває... не думаю, що надовго заборонили друкувати українські книжки, це, мабуть, на когось брик напав і мені здається, що він скоро пройде”.

13 грудня 1884 року в селі Нижня Сироватка в сім’ї Бориса і Марії Грінченків сталася радісна подія — народилася у них донечка, яку охрестили Настею.

• Борис ПАСТУХ, м. Луганськ

КОНТРАСТИ

“Україна — країна багатонаціональна, багатомовна...”

Коли чуєш цю абракадабру з вуст наших т. зв. творців “політичної нації” перепитувати не хочеться. У їхніх вустах подібна формула — пароль совка-москвофіла. Розп’якуючи про “багато націй”, “сто п’ять національностей та народностей”, вони одне собі мають на думці: втопити у тій великій цифрі автохтонів, аргументувати домінування “мови міжнаціонального спілкування” — звісно ж, не української.

Але коли оцією самою фразою симпатична ведуча відкриває телеблок “Культура” (УТ-2)?!. Як от 21.07 об 11.15: сюжет про греків в Україні.

Нехай би і вкотре дивившись, — цікаві греки, не без повчальних для нас уроків антиасиміляційних. Нехай, тільки куди подіти ту абракадабрісту фразу “Україна — країна багатонаціональна, багатомовна”? Ну, куди, вельмишановний наш подивижнику, авторе й виконавцю проекту “Культура”, Олеже Біймо?!

Можливо, я драматизую на семантичних тонкощах, але для мене “багатонаціональна країна”

ХІБА НІМЕЧЧИНА — КРАЇНА БАГАТОНАЦІОНАЛЬНА? БАГАТОМОВНА?

звучить, як “багатостатевна людина”. Інша річ — сказати “багатоетнічна”, “поліетнічна”.

Майже те ж саме — з “багатомовністю”. Раніше я у відповідь на вимогу “двомовності” гірко жартував, що й так маємо “півторамовність”: російська домінує і є фактично наддержавною, а в багатьох випадках — антидержавною; українська дедалі відтісняється, стаючи у вузькому колі істинних гуманітаріїв якоюсь мало не езотеричною, у ширших масах людності — суржи-ком, у масах бюрократів — “державників” — мінімальним ритуальним глосарієм. Нині вже й не знаю, що ховається за висловом “багатомовність”. Лінгвістичний колапс? Бо якщо прислухатись, (а прислухайтесь!) до тієї т. зв. російської до-нецького чи харківського розливу, то теж вуха в’януть: волапук! Колоніальний варіант мови мет-

рополії! Хоч у трамваї, а хоч із телеекрана від Азарова чи Моїсеєнка, Дьоміна чи Кушнарьова, Чародеева. Пропонував і пропонуватиму називати її валуєвською — з огляду на походження, об’єднання й спосіб “внедрення”.

Отож і переходжу до запитання, сформульованого в заголовку цієї замітки. Справді, шановні добродію, відгукніться: кому доводилося, наприклад, чути, в німецькій пресі чи

тати, ніби Німеччина — країна багатонаціональна? Або — що “багатомовна”? То, можливо, хтось з’ясував, що таке “шпрехтест” (мовний тест!) у німецькому посольстві?

За інформацією одного з керівників Вінницького молодіжного товариства німецької культури “Відергеборен” Ілони Пехан, тест той особливо об’ємний та складний для тих, хто, претендуючи на переїзд, стверджує про

ЗЧНЕННЯ

ЧУДНА ЛЮБОВ

Є у Криму таке собі шотижневе видання “Керчь — это мы”, що йменує себе “газетой для тех, хто любить свій город”. На жаль, від любові в деяких публікаціях аж надто мало. Навіть такий факт, як спорудження у місті пам’ятника Тарасові Шевченку — “за ініціативи міських голів О. В. Осадчого та О. О. Омельченка” — викликав у автора допису “Історія з історією” просто-таки шалений спротив: чому не спитали в нього? Таким чином, демократична ініціатива демократично обраних голів ставиться Алексеем Довгоножком під сумнів на тій підставі, що, мовляв, у Керчі Шевченко ніколи не бував. Ніби пам’ятники Іллічу чи іншим споруджувалися саме на цій підставі?

Уявляєте, читачу, на якому рівні логіка людини, що пише для тих, “кто любит свой город”? Адже у закономірності встановлення жодного іншого пам’ятника у тій же Керчі автор не сумнівається?! І тільки особиста неприязнь п. Довгоножка до всього українського, що переповнює кожне його речення, спонукає дописувача не тільки знехтувати власним родоводом, але й переповідати нісенітницю типу: “Еще в 1992-93 гг. ученые мужи вешали по центральному радио, что Америку открыли запорожцы по пути... в Турцию. А аборигенами Австралии являются предки украинцев”. Уявляєте, на якому рівні інтелекту перебувають “ученые мужи”, а на якому сам п. Довгоножка?! І що таке якась наука чи й думка міського голови, коли йому це не до шмигти?

Якби хоч автори на кшталт нашого “героя” бодай змусили себе осягнути історію в межах СШ, то ніколи б не поспіли верзти подібні антиісторичні дурниці: українці — арійці, які і переважна більшість європейців, натомість австралійці — залишки лемурийців. Чи бодай коли-небудь автор збагне свою хибу?! Єдине, що відповідає дійсності в опусі п. Довгоножка, цитата з Т. Шевченка: “Доборолася Україна до самого краю. Гірше ляха свої діти її розпинають!”. А от “подслухать” “Кобзаря” цьому горе-авторові аж ніяк не пощастило — не той рівень емоційної напруги, співпереживання...

Та вершиною безсоромності, мабуть, потрібно вважати знушення із чи не всесвітньовідомої пісні Володимира Івасюка “Червона рута”, що її й досі співають від Курил і аж по той бік Атлантики. Ніколи не здогадається, шановний читачу, як назвала свою “пародію”, вміщену в цій самій газеті чомусь під рубрикою “Поезія”, Ольга Дубова. “Чаривно сало” — просто й без викрутасів. А що вже текст — Господи, помилуй... Шкода папір переводити.

Чудна все-таки любов до свого міста у наших керченських братів і сестер, що виступають на сторінках цієї та й інших кримських газет. Анти-українськість — ось їхня основна ознака! Виявляється, все, що пов’язує Крим з Україною, нащадкам козаків — лановенкам і дзюбенкам — нічого не варта нісенітниця. Покажеш такому “патріоту” історичний документ перепису 1666—67 рр. (Євлій Челебі), за яким у кримському ханстві проживало 920 тисяч українців (козаків), і з них 200 тисяч дітей, тоді як татар тільки 180 тис., а 20 тис. вірмен, греків, караїмів та євреїв, — нізачо не повірять. Але в тім то й справа, що в ті часи втрата своєї ідентичності для кожної свідомої людини була найстрашнішим лихом... Це означало — зректися свого роду й самого себе.

...Уявляєте, читачу, настільки спотворена свідомість деяких кримських українців, які бояться навіть зізнатися, що бодай щось поєднає їх із іменем України.

РЕПЛІКА

П’ятихвилинки з Володимиром Заманським на Київському телеканалі — скажемо відразу — справляють загальом симпатичне враження. Передусім — точністю фактів і зваженістю суджень. Але ж саме тому особливо прикро стає, коли телекоментатор “пускає півня”, вдавнявшись у мовознавчий екскурс, або й просто повторює жовчну побрехеньку про запорожців, які, аби прохарчуватися, грабували... своїх-таки, чумаків. Самі ж бо, мовляв, не орали й не сіяли!

Даруйте, пане Заманський, але якщо вже ні з досить відомих праць Нудьги чи Яворницького

РЕФЛЕКСІЇ

Пригадуєте слова Василя Симоненка: “Ти знаєш, що ти — людина? Ти знаєш про це — чи ні? Усмішка твоя єдина...” Поет мав на увазі аспекти людського буття, які не стосуються почестей та нагород. За сім років діяльності Загальнонаціональна програма “Людина року” спромоглася створити стереотип людини майбутнього, тобто тих, у кого ці нагороди є, і довести факт неспроможності тих, хто не потрапляє у коло “людей зі статуетками”.

Спробую пояснити свої висновки на прикладі аналізу нещодавно оприлюднених матеріалів. Результати проміжних підсумків експертного опитування підбиті, і вже знаємо імена п’яти претендентів на здобуття лауреатських звань у кожній номінації. Про це і хочеться поділитися своїми, досить суб’єктивними, враженнями.

Коло нагороджуваних звузилося від володарів титулу такого рангу як Леонід Кучма, Леонід Кравчук, Віктор Янукович, Віктор Медведчук, Сергій Тигипко... до імен, наразі маловідомих широкому загалові, — які, за аналогією до політичних кар’єр вищезгада-

СЛОВО НЕ ГОРОБЕЦЬ, А КАМІНЬ

не вдалося Вам дізнатися про побут козацтва, то, перш, аніж просторікувати, необхідно було б заглянути бодай в УРЕ. Адже мовите для мільйонів, а не для сусідки, правда ж?

Навіть заснована козацтвом Олешківської Січі Нова Січ — біля села Покровське, що на Нікопольщині, де перебував Кіш Запорозької Січі, розпочала з того, що збудувала низку бекетів уздовж кордону з Кримським ханством, на переправах через Дніпро, Самару, Південний Буг

— аби мати змогу охороняти чумаків. Уявіть собі, це диктувалося звичайною економічною вигодою! Та й чумаки не порожняком у Крим сунули — вісім пала-нок Січі діставало не тільки все необхідне з власних слобідок та зимівників, де сумлінно працювали наймити-аргати з підсусідками, а ще й на продаж мали. До того ж і порядку на перевозах було значно більше, ніж тепер, бо діялося все на самоуправлінні, на звичаєвому праві. Пам’ятаєте, що, згідно з цим останнім,

загрозувало злодієві чи брехуну?

Навіть УРЕ свідчить: “Застосування вільнонайманої праці сприяло формуванню на Запоріжжі капіталістичних відносин”. Передусім конфлікт економічних інтересів — капіталістичних і феодалних — спричинив занепад Республіканської Січі, поглинутої феодалною Росією.

Щодо економічної могутності Козацького Ордену — тема окрема. Поцікавтеся, не пошкодуєте.

Віктор ГРАБОВСЬКИЙ

НЕ МИНУЛО І ПІВРОКУ... ХТО Ж ТИ, НОВА «ЛЮДИНО РОКУ»?

них героїв, можуть претендувати на майбутню славу такого рангу. Згідно з оприлюдненими результатами, регіональними лідерами року гіпотетично є ті, хто може повноцінно замінити лідерів пануючої влади, тобто ставленики Президента в регіонах. Аналогічний перелік номінантів у номінації “Міський голова року”, “Промисловець року”, “Підприємець”, “Фінансист”, “Менеджер”...

Сумна картина року вимальовується в українській журналістиці. Бо зрозуміло, що серед медіа-партнерів уже немає “Дзеркала тижня”, а серед номінантів названо Юлію Мостову, що конкурує з “Київським телеграфом”, газетою “2000”, “Деловою неделей”, журналом “ПІК”. Як Ви думаєте, хто стане переможцем конкурсу “Журналіст року”? Усе вираховується так просто, що аж нудно. Веселіше те, що стосується журналістів у галузі електронних ЗМІ. Ганна Безуглик, Ольга Герасим’юк, Василь

Климчук, Дмитро Тузов, Андрій Цапленко... Останні три і є конкурентами, але не телеканалу “Інтер”, який представляє Цапленко. Серед учених року хочу нагадати про академіка Івана Дзюбу, який фігурує серед номінантів, мабуть, як фігура, що може спровокувати подразнення. Серед митців року опинилася народна артистка України, солістка театру опери та балету Марія Стеф’юк, котра стане конкуренткою Юрієві Андруховичу, Іванові Марчуку, Мирославу Скоричу, Олесеві Саніну. Для того, щоб вирахувати переможця априорі, не треба багато знати про цих митців. Достатньо дізнатися хоча б про те, хто фінансує, підтримує і благословляє кожного з них на сьогодні більш активно, а потім зробити вигляд, що ти цього не знаєш.

Категорично можна висловитися стосовно відзначення нагородами “Людина року” Олександра Малініна чи Віктора Черно-

мирдіна, які не є громадянами України. Закономірне питання про їхній внесок, і як результат — нагородження національною премією України.

Після всього сказаного не хочеться називати імена спортсменів чи юних талантів року, але серед них є знакове — АССОЛЬ (Чи не дивна ситуація з маленькою дівчинкою, яку звали Катя, хоча прізвища ніхто не називає...). Але АССОЛЬ — дівчинка добра, і, можливо, поділиться славою та Прометей-престижем з іншими юними талантами, які теж входять у п’ятірку. Прикметно, що до неї не увійшла Марта Спіженко, яка у свої чотирнадцять є володаркою гран-прі не одного Всеукраїнського та Міжнародного фестивалю, чи й Едуард Романюта, який щороку привозить в Україну гран-прі та перші премії з усіх куточків світу, де їх не можна купити.

Леся САМІЙЛЕНКО

Олесь ЯНОВСЬКИЙ

ЧИ УКРАЇНА ЗАПОЗИЧИТЬ ПОЗИТИВНИЙ ДОСВІД ГРУЗІЇ?

Чи українська опозиція здатна так само рішуче, послідовно й технологічно вивірено згуртувати та використати національно-демократичні сили для повалення існуючого режиму? Так, як це зробили грузини: не вибивши жодної шибки і не виваливши жодних дверей під час захоплення парламенту.

Майже чотири тижні тому грузини проголосували на виборах до парламенту. Проголосували у переважній більшості проти правлячого режиму, що його уособлював президент Едуард Шеварднадзе. Проте ще до остаточного підрахування голосів режим поспішив оголосити, що вибори виграла група партій, котрі підтримали лінію “Шеви”, або — “Білого Лиса”.

Згідно з оголошеними результатами, найбільша опозиційна партія — Національний рух Міхеїла Саакашвілі — опинилася на третьому місці і втратила шанси на формування уряду.

Значна частина громадян сприйняла офіційні результати як фальсифікацію. Найактивніші почали збиратися на столичній площі Свободи. Впродовж тижня тривали багатотисячні мітинги і демонстрації опозиційно налаштованих громадян, які вимагали анулювати результати виборів. Але президент Шеварднадзе в оточенні скорумпованих урядовців не мав наміру йти на поступки.

Лідер опозиції Міхеїл Саакашвілі закликав громадян до акцій громадянської непокори. Наступного дня багато державних службовців і працівників бюджетної сфери не вийшли на роботу.

Шеварднадзе часу не втрачав і домігся підтримки з боку свого супротивника Аслана Абашидзе, котрий фактично є диктатором південної грузинської автономії — Абхазії. Власне, з Абхазії прибули на автобусах чоловіки у чорних шкіряних куртках за 10 ларі (3 долари)

на день і зайняли місце на площі перед парламентом.

Президент Шеварднадзе призначив перше засідання новообраного парламенту на понеділок 24 листопада, але потім термін було перенесено на суботу, через те, що Саакашвілі в четвер рано виїхав зі столиці, щоб просити громадян про-

вінції приїхати в Тбілісі й підтримати опозицію.

“ПІДНІМІТЬ РУКИ!”

Народ виявив виняткову солідарність, бо вже у п'ятницю, в другій половині дня, на в'їзді до столиці з'явилися перші автобуси. Міліція не затримувала приїжджих.

Діячі науки, культури, викладачі вищих навчальних закладів підняли студентів та інтелігенцію. Над демонстрантами, котрі над-

вечір у п'ятницю звідусіль сходилися на площу Свободи, з'явилося гасло, яке скандували вже десятки ти-

сяч людей: “Сьогодні мовчання є зрадою!”

Суботнього ранку 22 листопада на площі зібралося близько сорока тисяч громадян, які голосно вимагали відставки президента Едуарда Шеварднадзе.

Міхеїл Саакашвілі, штаб якого розмістився у столичній ратуші, постійно керував натовпом, час від часу особисто звертаючись до багатотисячного людського моря з гаслами, роз'ясненнями, закликами. Наприклад: “Підніміть руки вгору! Покажіть міліції і президентів, що ми не маємо зброї! Ми й без зброї змусимо його піти у відставку!”

Незадовго до оголошеного відкриття сесії М. Саакашвілі з охороною рушив у бік військових, що стояли стіною перед канцелярією президента. Після короткої суперечки військові звільнили прохід. Далі, за огорожею, — спецпідрозділ у чорних масках з автоматами.

“Щойно отримав повідомлення, що Патріарх Грузії Ілля II не поблагословить цього парламенту. Я йду заявити їм, що вони зібралися нелегально. Маю право. Зрештою, я обраний народом депутат”, — звертається до присутніх Саакашвілі і йде до бічних дверей парламенту. За ним — кілька сот людей, яких уже неможливо було стримати.

Юрба вривається до пленарної зали якраз у момент, коли асистент підносить президентові склянку з чаєм перед початком інвентураційного виступу. “Поступитися і відійти нарешті!” — гукає йому Саакашвілі, входячи до зали на чолі своїх прихильників. Під напором людей депутати розбігаються, а охорона виводить Шеварднадзе в коридор...

До вечора Тбілісі перебував у напруженні. Було оголошено ультиматум Шеварднадзе до опозиції. Очікували, що кожної хвилини на вулицях столиці можуть з'явитися танки. Натомість

з'явилися повідомлення про перехід на бік опозиції військових частин, у тому числі, елітних підрозділів МВС.

ЗІ СЛЮЗАМИ РАДОСТІ

Прибувши до Тбілісі, міністр закордонних справ Росії Ігор Іванов робить спробу переговорів і ставить перед опозицією ряд умов, зокрема й скорочення каденції Шеварднадзе, в обмін на звільнення урядових будинків, захоплених опозиціонерами.

Саакашвілі сприймає це як глум, обурюється: “Жодних компромісів! Єдине, що можемо — гарантувати безпеку колишньому президентові та його родині!”

Нарешті о 20 годині 45 хв. Шеварднадзе підписує свою відмову від посади. Люди в багатотисячному натовпі кидаються в обійми, над Тбілісі спалахує феєрверк, на очах багатьох — слюзи радості.

Російський міністр І. Іванов виїждить до Абхазії, де оголошено надзвичайний стан, і де керівник цієї автономії Аслан Абашидзе вже поспішив заявити, що до влади в Грузії прийшли лідери руху, який не приховує свого агресивного ставлення до аджарського народу.

На мій погляд, у Грузії вже проглядається цілком зрозуміла московська схема: розділити Грузію на три-чотири держави, відпанахати від неї Абхазію (тут Росія вже планує частково базувати Чорноморський флот), Абхазію (про що вже натякає її нинішній вождь), і Південну Осетію. Війна Росії на Кавказі продовжується — лише набирає нових форм. А інтереси залишаються.

Чи врахує українська опозиція грузинський досвід? Бо українська влада вже врахувала...

• Євген ГОЛИБАРД

ПРО І КОНТРА

Тузлинська криза нагадує перебіг хвороби, яку часто характеризують дієприметником “в'ялопротікаюча”: пацієнти не полегшають, але й гострих нападів наразі немає. Лікарі, себто дипломати й політики обох країн, мають діаметрально протилежні думки з приводу полегшення стану хворого, себто вирішення проблеми.

...Шизофренія, взагалі-то, характерна несподіванками у поведінці хворого і вважається невиліковною.

Переговори про Тузлу наразі дали ніякий результат: і Україна, і Росія вважають острів своїм. Протокольно-оптимістичні заяви про добросусідські стосунки чергуються шокуючими заявами кремлівських верхів. Висловлювання останніх цілком у дусі російської зовнішньої політики, натомість для багатьох стала несподіваною реакція Леоніда Даниловича. Інтерв'ю гаранта раптом зарясніли патріотичними зворотами і “фе!” Росії, що для нього досі було невластивим. Це продовжувалося недовго — Леонід Данилович, схаменившись, знову заговорив про стратегічне партнерство з Москвою, а після того, як ліг у Феофанію, про суперечливий острів не те, щоб забули, а ніби заспокоїлися. Президентський почин підтримали підконтрольні ЗМІ — всі,

ЧОГОСЬ НЕНЬКА «ЗАТУЗЛИЛА-

як один, — і вслід за “1+1”, спочатку ляля раптово недружніх росіян, країна на кілька тижнів стала монолітною в територіально-цілісному пориві, потім такою бути перестала. Телеканали і преса для годиться продовжують говорити про косу, але без патріотичного надриву в голосах коментаторів. Усе, що швидко робиться, так само швидко закінчується — Тузла зникла із заголовків перших шпальт, патріоти перейнялися іншими клопатами. Тузлинський клопіт тим часом нікуди не подівся, і вирішення проблеми зовсім не здається обнадійливим. Дуже схоже на те, що одного зовсім не чудового дня тузлинські рибалки прокинуться в Росії, яка приросте нашою косою — поки що нашою.

Її приналежність до України радять відстоювати у Міжнародному суді, тільки навряд чи тузлинська справа дійде до Європи. А якщо і дійде, то світовий громадськості, як завжди, не до України. Хто не вірить, хай прочитає резолюцію ООН про голодомор, у якій російсько-радянський геноцид так і не назвали геноцидом. Крім того, прецедент із територіальним подарунком від України сусідам було створено ще цього року, коли Молдові віддали хоч і незначний, та все ж таки наш шматок суші. Сьогодні ту історію ніхто не згадує

— дрібниці, мовляв, хоч переданий Молдові об'єкт тільки за приблизними оцінками експертів вартував кілька мільйонів доларів.

Нарешті, Київ просто не наважиться загострювати стосунки з Москвою. Серед відомих аргументів про одвічний український сервілізм стосовно Росії і наш беззубо-без'ядерний статус, є ще й такий: багатонаціональний Крим марно порівнюють із дрімлючим вулканом. У самій тільки Керчі живуть представники більше ніж 100 національностей. Живуть душа в душу, як характеризують ситуацію у доповідях під час офіційних урочистостей, не надто зважаючи на латентність етнічних суперечностей. Наразі вони проявляються у не надто толерантних репліках про українців чи татар у побуті або такої ж то-нальності публікацій у місцевій пресі. Так само, як було в колишній Югославії до відомих подій. Іскрою, з якої розгоряється міжетнічна пожежа, може стати зовнішній конфлікт, чи бодай приготування до нього. Їх зовсім не приховує північний сусід.

А про те, що втрата Тузли, — це і втрата Керчі, нагадати не зайве. Звичайно, йдеться не лише про ідейні мотиви. Коли й без того проросійськи налаштоване місто усвідомить себе українським суто

номинально. Відтак відбудеться переорієнтація бізнесових інтересів місцевих, і не тільки, володарів фінансових потоків. І будьте певні, почастишають візити московських емісарів на кшталт лужковських. Московський мер ще якийсь рік-два тому цілком серйозно збирався будувати міст із Керчі до Краснодару. Те, що таке будівництво неможливе у зв'язку з непристосованістю берегів, Лужкова, звісно, не цікавило.

Зрозуміло, що серйозно заявляти Росії, “хто в Криму і на Тузлі хазяїн”, Леонідові Даниловичу не хочеться. Якби хотілося, з Києва давно порушили б питання про російську компенсацію за затоплену морем внаслідок спорудження дамби сотню метрів тузлинської суші. І не до молдовського президента Вороніна їздив би не давньо український, а кудись до Західної Європи чи знову до ООН: створювати міжнародний розголос навколо тузлинської кризи і заручитися моральною підтримкою світової спільноти.

Чим закінчатися пристрасті навколо Тузли, стане відомо 30 листопада — на черговому раунді переговорів. Якби ще до цієї дати нагодився гідний шторм, що змив би дамбу, тоді, дивись, переговори й стали б тріумфом української дипломатії.

КОМЕНТАР ІЗ ПРИВОДУ

Максим СТРИХА, політолог: “Сьогодні мені здається малоймовірним, що Україна позбудеться острова. Навіть чинна влада розуміє, що такий крок потягнув би низку проблем. Тузлу віддали б тоді, якби на острові раніше від українських висадилися російські прикордонники. Натомість під час переговорів можливі поступки з боку України стосовно розмежування Азову і статусу Керченської протоки”.

Андрій ШКІЛЬ, народний депутат України (БЮТ): “Я не вважаю, що в сьогодиншнього керівництва України вистачить політичної волі втримати Тузлу за нашою державою. Острів залишиться українським тільки тоді, коли Росія офіційно відмовиться від претензій на нього, а також на Азовське море і Керченську протоку. Сценарій може розвиватися так: із Тузли заберуть наших військових, потім якоїсь ночі — вочевидь, новорічної, бо всі кризи в Україні відбуваються або в середині серпня, або на Різдва свята, — туди зайдуть кубанські козаки. Наш Президент видаватиме люті накази, навколо острова знову розгорнуть небачену активність, але справу вже буде зроблено — на користь Росії”.

• Людмила ПУСТЕЛЬНИК

— Алло, це глибока провінція? — так жартома починає кожну телефонну розмову моя приятелька з Києва. Ох, цей вальсякий “столичний синдром”!.. Я вдаваю бадьоро приймаю запропонований стиль:

— Та, не така вже й глибока, коли вам, пані, вдалося зв'язатися з нею по телефону! У нас у лісі, між іншим, уже є опеньки! — одразу кидаю “козирну карту” — бо у місті на асфальті опеньків не знайдеш, це точно.

— А я оце прийшла з оперного. Була на прем'єрі. Знаєш...

Поки подруга ділиться враженнями від спектаклю, я згадую, коли востаннє була в театрі. Ох-ох-ох... Давненько.

Чомусь пригадався в цю мить наш університетський професор Андрій Пахомович Могила, який (усерйоз чи жартома, ми тоді не розуміли) радив нам не відсиджуватися на нудних парах, а відвідати столичні театри. Бо заїдете в провінцію, казав він, і все ваше естетичне виховання закінчиться.

А ми усміхалися. Мабуть, жартує. І старанно конспектували лекції з українського фольклору. З того часу минуло чимало років. Тим, кому не вдалося “зачепитися” в столиці, фольклору тепер вистачає і в житті, а вибратися до театру з райцентру, виявляється, проблематично. І не тільки до театру.

...Кажуть, матір не вибирають. І батьківщину не вибирають теж. Отож, як судилося тобі народитися у великому місті, то так тому і бути. Якщо ж відлік твого земного часу почався у невеликому райцентрі чи на маленькому хуторі, з цим теж нічого не вдієш. Підрос-тай, розширюй свої горизонти, топчи свою стежку в широкий світ.

Але знай — буде тобі нелегко. Бо вдома, кажуть, і стіни допомагають. А там, де ти — прибулець, треба жити за чужими законами. Не всім це до серця і не кожному — під силу. То вже — як у кого складеться.

Але столиця і великі міста в усі часи притягують людей із непереможною силою, наче там — інше життя. Мабуть-таки інше.

...Щонеділі автобуси з райцентру до столиці переповнені. То їдуть молоді люди з гостин у рідному домі до Києва. Хто там учиться, хто вже працює, здобувши освіту і заробляючи там собі на хліб. У себе вдома багато не заробиш. Щастя, якщо взагалі знайдеш роботу...

Багатьох проводжають матері, щоб хоч у штовханих автостанції ще раз обняти свою дорослу дитину (бо коли ще приїде в гості), прощально махнути рукою вслід чадному “заїждженому” автобусові й повернутися додому, де ще стоїть дух домашніх піржків і поспішного збирання. І жити далі чеканням наступного приїзду сина чи доньки, нанизуючи на ниточку свого клопітного життя намістинки днів.

З роками тих намістин буде більше й більше, бо дорослі діти, створивши власну сім'ю, все рідше навідуватимуться до батьківського порога, обсівшись родинними клопотами та поринувши в роботу. І то — теж сувора закономірність життя: вони ростять своїх дітей.

Пам'ятаю, у дитинстві бабуся розказувала мені притчу: “Сидять на лежанці два братики та й просять матір, щоб подала води. Подала вона, а тоді й питає одного з синів:

— А чи ти, Васильку, подаси мені колись води, як будеш дорослий, а я буду старенька?

— Аякже, матусю, подам! — щиро світлість оченятами до неньки син.

— А ти, Іванку? — звертається матір до старшенького.

— Ні, то я ж, мамо, своїм діткам воду подаватиму, — відповідає той”.

Пам'ятаю, як мені не сподобався той хлопчик Іванко. Це ж треба — так нечмою відповісти! Не любив він маму. Не буду, каже!.. Бач, який!

Бабуся на мою розгніва-

це залишає на їхніх відкритих обличчях свої немилосердні відмітини. Їхні руки грубіють, постава втрачає стрункість, і на вигляд вони часто старші від своїх “городських” ровесниць, яким колись удалося “вибитися в люди”. Та й загалом доля жительки райцентру чи невеликого містечка має свої особливості, до яких, проте, звикають, бо долю теж не вибирають. На жаль.

ЩО ЛЮДИ СКАЖУТЬ?

Ця банальна фраза, як не дивно, у маленькому місті часто стає мірилом моральності вчинків та способу життя. Бо кожний тут — як на долоні, під пильним прицілом спостережливих, хоча не завжди доброзичливих, очей.

РОЗКАЖУ, ЯК Є...

Я ЖИВУ В МАЛОМУ МІСТІ

ну реакцію мудро усміхається:

— Таке життя, дитино.

Тепер я розумію глибинну цієї фрази.

...Таке життя. Столичні жителі дещо зверхньо дивляться на приїжджих із провінції, яких можна легко відрізнити від корінних городян. Особливо жінок. І не тільки за вдяганкою. На їхніх обличчях немає маски відчуженості від усього довколишнього, і від того вони беззахисні та вразливі. Їхня реакція на все, що відбувається поруч, — жива і природна.

— Пробеїте білетік, пожалуста, молодий человек! — “по-городському” звертається літня жінка в троллейбусі до юнака, що стоїть біля компостера. Той знехоту виконує прохання. Жінка дякує, затиснувши в долоні квиток.

Ніяково почувається вона у великому місті. Бо й була тут востаннє, мабуть, років із десять тому. А це ось занедужала, і місцеві лікарі направили на консультацію до обласної лікарні. У сумочці, яку вона міцно притисла до грудей, — дешифка грошей. Бо платити треба й за УЗД, і за аналізи, і, може, щось лікарю доведеться дати, бо тепер задарма ніхто не лікує.

...Життя жінки в малому місті схоже на безкінечний рух по колу: робота, сім'я, кухня, прання, прибирання, рукоділля, городи, а в тих, хто має власні будинки, ще й невелике господарство — птиця, свині, кролі. Восени та взимку обертів стає менше: відпадають городи, консервація.

Грядку тут тримає практично кожна сім'я. Та ще коли в селі живі батьки, треба допомагати їм, бо немає у стареньких сил, щоб дати раду своєму “півгектару”.

Особливо багато в селах саджають картоплі. А обполювати цю культуру належить, за неписаними законами, жінкам. Отак на городі і проводять жінки свої відпустки, і пекуче сон-

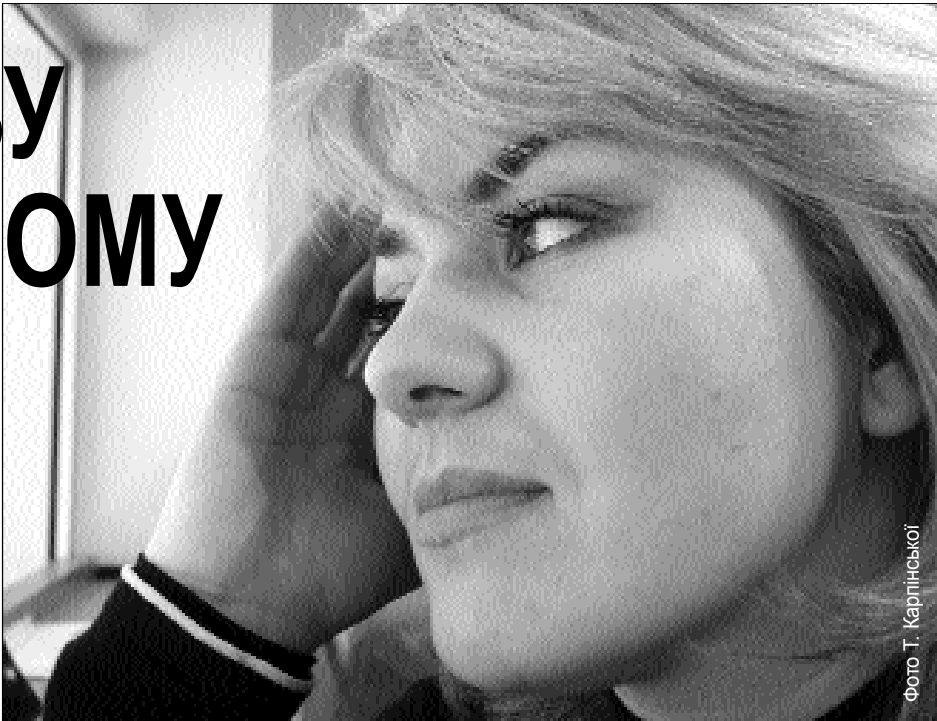

фото Т. Карпінської

Особливо прискіпливо придивляються до тих, хто на виду: вчителів, лікарів, інтелігенції взагалі. До них “кумасі”, що є неодмінним атрибутом кожного двору, виявляють підвищену увагу. І, будьте певні, якщо вже ви потрапили в їхнє поле зору, ваші кісточки будуть перемиті на совість.

Тут, на затертих лавочках, іде такий напружений “мислитільний процес”, тут народжуються такі версії та припущення, тут обростають такими неймовірними подробицями та деталями чужі біографії, що фантасти відпочивають.

Тут чомусь рідко радіють чужому частю. Підступний черв'ячок заздрості (бо щастить чомусь далеко не всім і не завжди), гляди, та й вкрадеться у розмову.

“НЕ ВСЕ КОТУ МАСЛЯНА...”

Овдовіла жінка. Жила сім'я заможна, але від хвороби не відкупишся. Не стало господаря. Близькі й далекі сусіди обговорюють подію.

— Шкода, гарний був чоловік. І жінку жалів, гроші гарні заробляв, — зітхнула одна.

— Еге ж, тепер хай спробує сама. Можна бути гарною хазяйкою з таким хазяїном, — підігнала шнурочком вуста друга. — Не все коту масляна, прийде й піст.

— Та чого ти? У людини горе, а ти наче радієш... — дорікнула третя.

— Чого це я радію? —

знякнотіла та. — Але, як кажуть: любі, Боже, правду. Хіба ні?

...Невдовзі по тому, як відбули жалобу по покійному, вдова вийшла заміж удруге.

— Чули? — коментували подію “кумасі”. — І цей догоджає їй, як, було, покійний. Сусідка бачила: купив їй персиків, помив — і подає. А вона, як пані, сидить собі в холодочку.

— І за що людині таке щастя? — більше обурення, ніж подиву звучить у голосі співрозмовниці.

Розмова ненадовго стихає.

“ЧИЄ ВОНО, ТАКЕ НАМАЛЬОВАНЕ?”

Улюблена тема — про молодь. Яка вона тепер не-путяща, розпусна, ледача.

ра, бо так можна і засидітися в дівках. Отож, хлопців вибирають не надто прискіпливо. Заплющують очі на їхні шкідливі звички, грубі манери, непостійність (мовляв, якщо любить, — перевиховаю).

Спішні одруження (трапляється, молодят реєструють раніше від шлюбного віку з огляду на вагітність юної нареченої) так само швидко й закінчуються. Бо ті риси і звички, що просто не дуже подобалися, але не сприймалися всерйоз, виявляється, дуже псують подружні стосунки. При ближчому знайомстві молодята роблять ще чимало несподіваних відкриттів, із якими не вміють і не бажають миритися.

І коли стає зрозумілим, що з одруженням поспішили, розлучаються. Частіше — з ініціативи дружини. На-

в'ять коли в сім'ї вже підрос-тає дитя. Отож, нерідко у місті можна зустріти юних мадонн, котрі вже встигли пізнати гіркоту розчарування. Половина зареєстрованих шлюбів через певний час розпадається. Не дивина, коли татусі, буває, не проявляють до своїх покинутих дітей не тільки турботи, а й елементарної цікавості. Жінки ростять своїх малят самі. Часто юним мамам допомагають батьки. Бо впо-ратися з проблемами само-тужки — не кожній під силу. Та й не по кишені. Бо заміж встигають вийти до того, як навчаться заробляти на хліб. А копійчана допомога від держави — мале спасибі...

БУТИ ЖІНКОЮ?..

Звичайно, кожній хочеться повністю відповідати визначенню про представницю прекрасної статі. Але до того, чим наділила природа, потрібно ще ой-ой-ой скільки! Навіть найвродливіше личко без усмішки тьмяніє. А усміхатися легко тоді, коли вдома тепло і затишно, коли так само й на серці. Та чи кожна може похвалитися цим?

Підкреслити вроду можна гарним одягом, взуттям, косметикою, доречними аксесуарами. Та чи кожна може собі дозволити купити саме те, що їй личить, а не те, на що вистачає грошей?

Жінка в родині — ще й вічний двигун, бо на ній тримається дім. Колись у місті працювали хімчистка, пральня, лазня, діяла дитяча молочна кухня. Тепер же та-ких служб немає, і господи-

ня всі ці функції взяла на себе. Маємо вдома такий собі живий універсальний домашній “комбайн”, який за безкінечною роботою часто забуває про себе. А який чоловік додумався називати невтомного “біоробота” з жіночим ім'ям ніжними, трепетними словами? Тим більше, що жінка давно вже тих слів не чекає. Аби чоловік хоч хати тримався, щось заробляв, не надто випивав і не бився. Бо буває й таке.

Чомусь прикилася погана “мода” на розлучення пар, які прожили разом більше двох десятків років. Дружини, які віддали сім'ї і дітям свої кращі роки і, звичайно, мають не такий привабливий вигляд, як у юності, їхні літні чоловіки рішуче міняють на молодших партнерш, які “бадьорять” їх підупалий козацький дух.

Подружні зради, здебільшого з боку сильної статі — сумна реальність. Цього вже навіть не соромляться. Чоловік, а надто начальник, без коханки — не сприймається всерйоз.

Цим фактом навіть пишуться, як військові — черговими зірочками на погонах...

Не завжди повертаються до своїх родин чоловіки, які подалися на заробітки у близьке зарубіжжя чи до тієї ж таки столиці. Вони шукають, де легше... Жінка ж якось дасть собі раду. І дітям. І внукам...

Дуже часто сім'ї розпадаються через пияцтво чоловіків. У таких випадках жінка вирішує, що жити у постійному страху і, до того ж, “тягти на собі” ще одну “дитину” — ще гірший варіант, ніж бути розлученою, ставши таким чином для дітей одночасно і матір'ю, і батьком.

Фундамент, на якому в усі часи трималася родина, — взаємна повага, розуміння та вірність, — розхитується зусібів, і де шукати порятунку — невідомо. Пошана до матері, споконвіку непохитна в Україні, авторитет і відповідальність батька за родину — де вони сьогодні? Аж на нашій землі завжди були сильні сімейні традиції. Коли ж ми їх розгубили?

Бути жінкою сьогодні справді важко. Бо жінка — це ніжність, вразливість, лагідність, терпимість, мудрість, доброта.

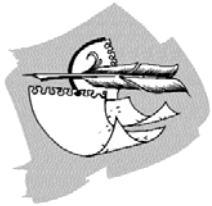
Але перші три риси наш жорстокий і прагматичний час відкидає, як зайві. А до трьох останніх додає силу. Бо, як не прикро, на жіночій силі тримається сьогодні так багато.

Я свідомо не назвала красу. Бо не знаю, чи ще хтось вірить, що їй колись-таки вдасться врятувати світ...

Комусь може здатися, що жінка у провінції тільки бідкається та нарікає на долю, несучи свій нелегкий хрест. А от і ні. Вона вміє співати, жартувати, бути красивою, вона зберігає в собі силу-силенну цінностей і чеснот, вона вміє не падати у відчай, зігрівати, навіть одним крилом, родинне гніздо. І розтяти дітей, і тішити внуків. І сміятися, бо вона, всупереч усьому, любить життя і вміє йому радіти. І тоді її обличчя стає особливо привабливим, осяяним душевним теплом.

Та якщо колись вона заплаче — не судить її суворо. Вона ж таки — жінка...

● **Марія ТАРАСЮК**, м. Богуслав

ІСТОРІЯ КОХАННЯ

З другого поверху гуртожитку мені видно цілий світ. Цвіте черемха, бузок, яблуні. По той бік площі бабуня у довгому кобеняку продає квіти. Старі будинки жадібно ловлять травневе сонце, мовби від нього вони стануть видючішими. Я сиджу на відчиненому вікні й дивлюся вниз — мені незабаром вісімнадцять, навчаюся на першому курсі педінституту. У мене ще ніколи не було хлопця, вдома батьки не відпускали в клуб, а тут, у місті, нікуди не ходила сама — читальний зал, театральний гурток, поліклініка. У поліклініці я працюю на півставки масажисткою — щойно вивчилася і тепер маю підробіток. Я часто дивлюся в дзеркало і думаю: чому в мене досі немає хлопця? Он Тетяна. На три роки старша, не така щоб гарна, але одягається. І залиціальників — можна солити. Усіх знає і всі знають її.

Вранці до автобусної зупинки навпроти підійшов молодий чоловік, глянув на вікна і сказав:

— О, сеньйорито, здрастуйте! Ви не мене чекали? — У нього смагляве обличчя і чорний смоляний чуб. А в руках — гілочка черемхи. Високий, зухвалий. Я трохи не випала з вікна.

— Ви на першому курсі? Бо в ЦССД таких я не бачив, — (центральный склад старих дів, — так називали гуртожиток). — Ще зустрінемося, правда?

У поліклініку йти не хотілося. Я проклинала всі медичні заклади — зараз би блукати містом, а ввечері — на танці. А тут — знову товсті попереки, сірі спини: остеохондроз, рештки перелому, ревматизм, бронхіт. “Кахи-кахи”, “ой-ой”, “та не ляпайте так дуже”, “ой, лікарю, ця дівка з мене робить паштет”. Тру, розминаю, розминаю. Година, дві — руки стають дерев’яні. Усе, усе, скоро кінець. Оревуар!

Вискакую на вулицю. На місто опускаються сутінки. У читальню йти не хочеться, а в гуртожитку всі збираються на танці.

— Ти йдеш? — Тетяна запитально стає біля порога.

— Іду!

Я з готовністю повертаюся до дверей.

— Вона йде! Ну що за теля? Ану розпускай свого хвоста. Діставай туш, одягай “міні”.

А в парку вже грають “Солов’я”, біла естради — не протовпитися. Тетяна мене виховує:

— Не витріщайся на всі боки. Відвернися до огорожі і стій так, наче тобі тут усе до лампочки, ясно? Наче ти зануджена і хочеш піти, зрозуміло?

— Мені ж цікаво.

— Теля! Ти хочеш лишитися старою дівкою?

Ні, я не хочу. З розпущеним волоссям почувуюся, мов гола. Дехто проходить, штовхається і скубе мене. Ото ще Тетяна. Хай би був хвіст.

фото Г. Оборської

ПРОЩАЙ, МАРЧЕЛЛО!

Оголошують “білий” танець. Повертаюся, р-раз — і трохи не падаю. За п’ять кроків стоїть той смаглявий хлопець. Господи, який же він гарний. Може, запросити? А як не захоче? Тетяна штовхає мене під бока — не витріщайся! Скільки тобі казати.

Після танцю вона проходить повз нього, щось шепоче йому. Я трохи не реву.

Знову тупаємо в колі, я танцюю класно, у театрі дечого навчили. На повільний танець Тетяну вхопили відразу. А коли він підійшов і взяв мене за лікоть, — усе навколо щезло. Музика, сміх, штовханина. Навіть п’яний дух травневого цвіту.

— Ох, панночко! З вікна ви здавалися... не такою. Це ж ви? Слово “я” десь вдавлюється в горлі. Пізніше Марчелло розповість, що я стала бліда, мов смерть, дихала, наче після кросу. Він виліз мене в коло. Я відчула зненацька, як пахне мое вимите волосся, які тонкі та білі в мене руки, яка фігура — ніжна і граційна.

Коли по-темному зайшла до кімнати, не вмикаючи світла, шуснула в ліжко, Тетяна голосно, як для ночі, сказала: — Теля! Це я його попросила до тебе підійти. Ясно?

II

Марчелло не з’являвся, у мене прокинувся жіночий норов. Перестала відбиватися від залиціальників свого партнера в театрі мініатюр. Він проводжав мене в гуртожиток і щодня пригощав морозивом. Професорський синок був такий худий і вирячкуватий, що здавалося, ніби поруч зі мною ходить пожежна драбина. А Марчелло все не з’являвся. Зате, коли одного разу у вестибюлі гуртожитку його застала з Тетяною, то була у всеозброєнні. У мене в руках були троянди, сумку з костюмами ніс нещасний партнер. Те-

тяна стояла спиною і щось доказувала Марчелло. Я тільки почула: “Теля, розумієш, теля!”

Марчелло підняв голову — мої ноги підкосилися. Ураз перед очима постало: нічне місто, акації, що палають білим вогнем, і ми з ним танцюємо серед площі.

— А це що за скелет? Ти по ньому вивчаєш гуманіт-дів?

І знову ми на вечірніх вулицях. Знову й знову. Марчелло посеред площі бере мене на руки:

— Ей, слухайте всі! Я люблю цю дівчину! Я нікому її не віддам. Почули всі?

А потім була літня сесія. Тетяна замикала мене в кімнати, аби я не завалила екзамен. Згодом — студентський табір на Десні. Від того табору до села, в якому працював тепер художнім керівником Марчелло, було більше ста кілометрів. Він роздобув десь старого мотоцикла і їздив до мене. Дні й години, доки його не було, здавалися роками.

Якось у таборі проводилися змагання з плавання. Після запливу я піднімалася на місток, тренер подав мені руку. І в ту мить під’їхав Марчелло. Він одним духом опинився на містку, а старий круглий викладач булькнув у воду при всім параді. Після цього мій хлопець приїздив у табір крадькома. Одного о вечора він сказав:

— Їдьмо кататися, бо я в цьому мурашнику здурію од ревновців. Ти бачиш?

Ми рвонули в степ. Блискавка сліпила нам очі, грім стрясав усе навколо. Чорні рядна хмар нависли над чорною землею. Важкі холодні краплі почали бити в обличчя. Мотоцикл заглох. Ми сіли під великим розлогим деревом. Марчелло обняв мене і став шалено цілувати. Я не відповіла. Я злякалася його шалу й почала вириватися. Проте руки в нього були мов залізни.

— Ти ж поїхала, — лютував він. — Чого ти поїхала? Ти все одно не вирвешся.

Не зли мене. Я люблю тебе, відьмо проклята.

Ми боролися, качаючись по грязюці. Я кусалася, била руками, рвала на ньому одяг. Якби він борвся до ранку, то не здалася б. Але раптом він відпустив мене, встав, обтрисився, пішов до мотоцикла.

— Теля!

Допоміг встати, обняв і пригорнув до себе.

— Яке ж ти й справді теля!.. Мені восени в армію йти. Як я тебе таку залишу...

III

Гуртожиток заселили заочниками, група роз’їхалася на канікули. Я теж подалася в рідне село, і тепер нас із Марчелло розділяли триста кілометрів. Про те, щоб приїхали йому до мене, не було й мови. Батьки боялися поговору, та ще й сімейна традиція — до загсу вдома наречених не приймали. Марчелло писав щодня. Якось мати, прочитавши його листа, обурено влетіла до кімнати:

— Ти дозволяєш йому отаке писати?

По тому я листи одержувала зрідка. Їх перехоплювали й палили. А може, він охолов і писав менше. Та надходило перше вересня, я знов поїхала на навчання. Усі його листи були зі мною: “Здрастуй, пташечко! Оце прокинувся вранці, бо в шибку щось стукнуло. Глянув — велика чорна вишня. Її грак упустив. І я подумав, що то привіт від тебе”. “Дорога моя, добрий день. У нас на танцях грали оту пісню: “Песни у людей разные, а моя одна на века — звездочка моя ясная, как ты от меня далека”. Ти стояла в мене перед очима така, як у перший вечір, перелякана і красива...”

Зустрілися ми біля гуртожитку, просто взялися за руки і пішли. Усі вже знали про наше кохання — хто заздри, хто співчував, бо характер у Марчелло важкий. Ми знову блукали, згадували, цілувалися. Були щасливі. І все-таки щось

між нами було не так. Я обережно про це натякнула. Марчелло усміхнувся:

— Ти просто відвкла від мене. Це минеться.

Усю осінь до 10 листопада ми були разом. Спали на вокзалі, схилившись одне до одного, на лавочці біля гуртожитку, на сходах будинку. Марчелло брав фотоапарат, ті знімки часто переглядаю сьогодні.

Ми не стомлювались одне від одного. Здається, хотіли набутися вдвох на всю решту життя. А потім його проводжали в армію. В село на проводи я не поїхала. Домовилися, що зустрінемося о 5-й ранку біля військомату. Я прийшла, а черговий сказав, що групу повезли раніше на поїзд. Лив холодний осінній дощ і

змивав мої сльози. Кинулася бігти до вокзалу — чотири кілометри, за півгодини — божевілья. Біжу, задихаюся. На трасі — ні машини. Дощ, вітер, холодно, страшно. Раптом вдалині серед дороги щось замаячило. Біжу не піднімаючи голови. Серед мороку — розпачливий крик:

— Я люблю тебе, чуєш? Я так страшно тебе люблю!

Марчелло. Мокрий, задиханий, щасливий. Ми обнімаємося серед дороги.

— Жоден у світі чоловік тебе так не любитиме. Ніколи! Я любитиму тебе вічно. І коли нас не буде, і коли ніхто не знайде наших могил, у далекому небі я кричатиму твоє ім’я. Ти моя, моя, моя. Якщо ти забудеш мене, я вітром упаду на твоє скло, обірвуся стежкою під ногами...

Машина засигналила зненацька. Лейтенант закричав, відчинивши дверця. У гарячій кабіні ми обнялися так, що, здавалося, були однією людиною, яка от-от мала розірватися і померти.

— Якщо ти не дочекаєшся, життя твоє пропало. Пам’ятай. Усе пропало.

В останню мить перед тим, як зачинилися двері вагона, він схрестив на грудях руки і розпачливо відвернувся.

IV

Потяглися дні, години. Посипалися листи. Тетяна стиха підсміювалася наді мною, а одного разу не витримала:

— Теля! Ідеальна любов. Безгрішна і свята. І ти йому віриш?

— Вірю.

— Теля! А знаєш ти, що він...

Тетяна осікла. Їй хотілося посадити мене, але вона лиш захікала.

— Що — він? — істерично кричала я. — Що, що? Ти хочеш мене принизити. Що — він? — Я трясла її за халат.

— Добре, ти сама напросилася. Він спав зі мною. Літом, коли ти на канікули

їздила. Ясно? Ми бухонули тут, у кімнаті. І на цьому ліжку. Теля! Ти ж із ним не захотіла. Він розказував.

Я вийшла з кімнати, вилетіла протягом сходу балконні двері, і скло шелеснуло вслід. У цілому місті не знайшлося лавчини, де б могла присісти, вулички, на якій зупинитися. Я морочила голови телефоністкам, просила дати військову частину в Ленінграді. Писала телеграму бозна-куди і про що. “І коли нас не буде, і коли ніхто не знайде наших могил...” Бродила в снігу, обнімала дерева, просила у неба смерті: “...В далекому небі я кричатиму твоє ім’я...” Говорила сама до себе і лякала здивованих перехожих. “... Обірвуся стежкою під ногами...”

Марчелло - о - о - о! Зрештою зрозуміла сама — то правда. Розуміла й те, що з Тетяною звела його воля випадку. Але переступити не змогла. Усе обвалилося. Я постригла на самотність волосся, майже ні з ким не розмовляла, залишила театр і роботу. Листи складала у валізу, не читаючи. Минали місяці за місяцями. Якось випадково познайомилася в автобусі з моряком-ленінградцем, згодилася вийти заміж. Нас розписали. Моряк пішов у море, а я залишилася зі своєю образою. Знову настала весна, літо, осінь. Ще весна. Травневого дня виходжу з інституту, спускаюся по сходах. Раптом — о Боже! Опиняюся вгорі. Я кричу та бачу — Марчелло. Це він підняв мене вгору і разом із квітучою гілкою тримає над собою.

— Слухай, яка ж ти гарна! А мені в гуртожитку сказали, що ти заміж вийшла. Уявляєш? Хотіли наколотити! Чого ти не писала, за що образилася?

Група стояла навколо нас, мов прибита. Ще мить — він опустить мене на землю і почнеться нове життя. Без Марчелло. Без Марчелло. Господи, що я наробила?

За три роки, коли в мене народиться дитина, коли я буду сільською вчителькою і сидітиму біля хати з коляскою, раптом зайде у двір Марчелло — високий, смаглявий. Він тихо привітається, візьме на руки дитя.

— Ось так, як стоїш, сидай у машину — і їдьмо. Нам не жити одне без одного.

— Не могу.

— Я чекатиму за селом дві години. Я чекатиму!

Мине ще багато років. Він одружиться. Виростуть його і мої діти. Якось він надішле телеграму: “Зустрічай буди поїздом Мінськ—Сімферополь”.

Я стоятиму за кілька метрів на мосту. На перон вийде високий смаглявий чоловік і шукатиме когось очима. У руках у нього буде біла квітуха гілочка. Умить я відчую, що між нами — тисячі кілометрів.

● Любов ПОНОМАРЕНКО

П'ять років тому вперше в Україні було відкрите відділення "Літературна творчість" в Інституті філології Київського Національного університету ім. Тараса Шевченка. Хтось зіронізує: "Хіба можна навчити бути письменником?"...

Про особливості спеціальності "Літературна творчість" я дізнавалась у викладачів кафедри теорії літератури й компаративістики, бо саме вона випускає таких спеціалістів. У розмові беруть участь завідувач кафедри професор М. К. Наєнко, а також професор О. Г. Астаф'єв.

Михайло Кузьмович Наєнко: Ідея відкриття цього відділення народилася років сім тому. Разом із тодішнім Головою Спілки письменників України Юрієм Мушкетиком ми десь у 1996-1997 роках побували в ректораті й висловили ідею про відкриття такої спеціальності. Після розпаду Радянського Союзу Літературний інститут ім. М. Горького продовжував запрошувати до себе початкуючих літераторів із України, але СПУ відмовляла йому, бо навряд чи в Росії "вчили" б на українських письменників. Тому я, як тодішній декан філологічного факультету, разом із Юрієм Мушкетиком розуміли, що "Літературна творчість" має бути відкрита в нас як окрема спеціальність.

Цього року ми матимемо перший випуск фахівців відділення "Літературна творчість".

— **А як добираються кадри викладацького складу?**

М. Н.: Спецкурси в нас читали (або продовжують читати) такі

Студент — явище вічне та невичерпне. Фах і покликання, стан тіла й душі, похвала та лайка. "Майбутня еліта" перед великим стрибком у велике майбутнє "відривається", виражається, студіює життя якнайрізноманітніше. Перша школа самовираження — творчість... Творчість стає професією. Про це сьогодні розповідатимуть та розпитуватимуть не хто інший, а самі студенти. Усе це — їхня творчість.

ЧИ МОЖНА НАВЧИТИ БУТИ ПИСЬМЕННИКОМ?

відомі письменники, як Юрій Мушкетик, Василь Фольварочний, Валерій Шевчук, Володимир Яворівський, Оксана Забужко, Раїса Іванченко, Етері Басарія, Роман Іваничук, Віктор Кордун, Ігор Кравченко, Юрій Ярмиш, Олексій Дмитренко, Василь Юхимович (нині вже покійний) та інші. "Телемистецтво" читала Неля Даниленко, "Кінорежисуру" — Тарас Ткаченко, "Літературну періодику" — Віталій Святовец, "Риторичку" — народний артист України Анатолій Паламаренко.

— **Яка подальша доля студентів цього відділення?**

М. Н.: Це залежить од того, що вміє робити випускник. Людина з вищою філологічною освітою може працювати в усіх сферах філології, якщо ж абітурієнт вибрав собі спеціальність "Літературна творчість", то він має займатися насамперед творчістю. Взагалі останні п'ять років наш університет випускає фахівців із так званими вільними дипломами. Є проект про Національний університет, у якому говориться, що 70-80 % випускників держава береється працевлаштувати. Але коли ці проекти будуть втілюватися в життя?..

— **Що б Ви хотіли змінити або доповнити надалі в цьому відділенні?**

М. Н.: В майбутньому, очевидно, ми будемо ділити студентів за жанрами, тобто — на поетів і прозаїків, що дасть змогу активніше працювати з ними в цьому, вужчому, руслі. Драматургів ми, напевне, об'єднаємо з прозаїками. На жаль, зараз мало початківців, які б писали саме п'єси. Можливо, активізує інтерес до жанру драматургії Василь Фольварочний, який почав читати курс драматургічної творчості.

Олександр Григорович Астаф'єв: Хотілося б, щоб викладачі, а й діаспорні письменники, зарубіжні митці, лауреати премій (чому б і не Нобелівської?). Причому це мають бути люди різних естетичних смаків, світоглядів, уподобань, представники різних літературних течій: від реалізму до авангарду. Але тут виникають проблеми з оплатою...

— **Чи матимуть ваші студенти пільги при вступі до Національної спілки письменників України?**

М. Н.: Ні. Перевага надається тому письменнику, який показує

себе справжнім творцем; він може не мати спеціальної освіти, але випускати у світ прекрасні твори.

Уже кілька наших студентів саме з цього відділення стали членами Спілки письменників. Це — Олесь Лященко, Олесь Мамчич, Олександр Стусенко й Олег Здорик, студенти сучасних четвертих-п'ятих курсів. Їх прийнято до СПУ не "за пільгами", а за те, що вже нині виявляють літературний талант.

— **Які у вас побажання для студентів?**

М. Н.: Бажаю їм бути талановитими і йти у велику літературу "семимильними кроками". А також виробляти свій індивідуальний почерк. Ми усвідомлюємо, що "навчити на письменника" фактично неможливо, тому завдання нашого відділення — не стільки навчити писати, скільки огранити талант, дати йому ази творчості минулого (бо в літературі залишаються ті, які мають свій, неповторний голос). І, звичайно, доносити правду, істину про свою епоху, про свій час.

Розмовляла випускниця відділення "Літературна творчість" Інституту філології **Ніна ДУЗІНКЕВИЧ**

Наталка БІДА

Народилася 1981 р. у селі Воскресенка Запорізької області. З 1998 р. навчаюся в Київському Національному університеті імені Тараса Шевченка. Люблю поезію, живопис, події і писати листи додому.

ІДЕЇ НЕНАПИСАНОГО РОМАНУ

*

Ти зникаєш суєту,
П'янкою ходою
Розтинаючи
Хвилі
Килима
Ти витрачаєш купу енергії,
Силкуючись сподобатись
Тиші
Ти вживаєш у їжу
Розум

*

Плинно стікають уста із помад
Плинно не з'являється метода
оригінально вигадувати вірші
Плинно втомлююсь їх не писати
Плинно виводжу вдих із тебе
Не поспішаю

*

Втисни жменю гарячих
вій у
моє промерзле
тіло

І відійди

Я збережу
Тавро
На собі
На дітях
На

*

За рихтуванням
одягу твого
Опилююся
золотом розтертого
єства
й виношую
собор поганський
у
власній плоті
вливаючи
Ти в Я

*

Лист-уриков
цитований
із текстів
власних
пам'ятей
і
необґрунтованих
інтуїтивних
намагань
зрозуміти
логіку
збігу подій

Отче наш,
Ти,
Що єси на небесі...
Най святитси
Імя Твоє,
Най буде
Воля Твоя...
Во віки віків
Амінь.

Церква. Служба Божа. Вогонь загоряється і ... гасне. Все перемишується: день із ніччю.

— Я люблю Тебе Господи! Ти єдиний, — вона вклоняється, цілує ікону і встає з колін. — Ідемо додому.

Вже пізно, — коло дверей знову повертається, хреститься і, виходячи, виносить із собою святість неділі.

Вже й справді пізно. Так завжди закінчує службу отець Василь.

На дворі літо. Ґазди посідали собі на лавочку біля церкви та й мудрують: "Може дасть їм Бог сего літа гарні жнива, а може — гей, гей! — знову уперіщить градом. Як тогорішну пшеницю побило!?"

Баба Катерина прибирає в церкві: задуває та й заносить свічки, розстеляє верети, витирає церковне начиння.

— Вчора їм казала свій не-

Ніна ДУЗІНКЕВИЧ

НЕДІЛЯ, або З НЕДІЛЕЮ ВАС, ЛЮДИ ДОБРІ!

вістці помий вікна, помий вікна! — не помила. Боєси роботи, як вогню. А малий чисто віфолотень. Взяв вчора таку файну бабу (хліб) та й поніс хлопцем аби горівку запивали. То всьо го вчит отої Марійки Штифанишиної Богдан. То єго робота.

Бабу слухав, притакуючи їй, паламар — старий, сивий, із кострюбатим носом і великими страшними бровами дід Павло.

— Як то файно було за нашої молодости. Було рано в церкву файно си зберемо, мама причеше, чисту сорочку дасть. А квіток начепимоси!

Слухай, Павле! — баба так монотонно говорила, що дід, чекаючи коли вже можна буде закрити церкву, задрімав. А тут раптом на тобі — баба щось ще з нього хоче.

— Що хоч?

— Та ти знаєш, що Палагина Оксана привеласи якогосьси з міста.

Дід такої новини не чув:

— Так що?

Баба зовсім не звертала увагу на дідові відповіді, а говорила собі далі:

— Та бігме! Ади вчора була м їм у Федорової Дуньки, тої, знаєш, що коло кладки живе. Вна ми трохи родичков є. Так вна казала, що такий високий, трохи циба-тий, ще й якусь борідку має. Каже, що файний, але я м його не виділа.

— Має гроші? — дід виявився практиком.

— Та відей, бо купив і такі ковтки, що мають по два камінці в кожному, то так си світєт, що ну, — баба від того захоплення аж руками сплеснула. Ні сержок, ні камінців вона не бачила, але її

розказувала Федорова Дунька.

— Кажеш, кульчики купив. Гм? — дід явно був задоволений таким ходом розмови. Він трохи побоювався язикатої баби. Але...

— Слухай, а що твоя внука — ота, Славкова — не ходит до церкви. Я ї якостьу виділа, та в такі красні сукенці, що гей-гей. Гріх тобі сі жаліти, файну внуку маєш, коло сина живеш, син всьо дбає. Та й невістка кажуть, нічо. А то правда, що вна вчора молоко перевернула с піт корови. Гій, гій — я вже скільки років коло корови си знаходила, а такого трафунку ще зі мною не було.

Дід почав вовтузитися на місці. Він зовсім не любив обговорювати людей, особливо членів своєї родини.

Баба була добрим психологом. Помітивши, що її слухач уже нервує, швидко змінила тему:

— Ти си вчора їздив на базар?

— А що?

— Та я ті виділа, як йшов їс на гостинець, та таку торбу на плечах їс тєг.

Дід мовчав.

Баба продовжувала:

— Чи то ти своїй Ганнусі знов ніс до Томачі. Ото доньку маєш. Ніби твоя, а насінне бозна звідки таке. Та то ти і твоя жінка такі чесні, до церкви ходет. А вна? Мій Василь колись сі на неї задивлев, хотів си ї жинити. Не дала. Прости, Павле, що таке говорю. Файна, то файна, та й голос файний має, але не ґаздиня. Ади зразу видно по дівці, яка буде.

Дід устав. Підійшов до ікон, почав молитися. Баба замовкла, бо не можна було, коли чоловік молиться, говорити.

Перехрестився ще раз. Поці-

лував іконку, взяв хліб:

— Ну що, пішли?

— Ой-ой-ой! Як мене мої плечі болет. Вчора м взяла фасоль торішнєх тай хотіла змолотити. Та вже не могу, ой не могу, — Катерина засовувала свої шухляди, де клала гроші, замикала (хоч кожного разу мала сказати, що "не боїтси злодія"), зачиняла комірчину.

Павло чекав уже на дворі. За цей час він встигав набити люльку і випустити перші хмарки диму.

Нарешті з дверей церкви показувалася постать баби Катерини — ще на ходу щось шепочучи, чи жуючи — і вони разом йшли додому.

Жили на одній вулиці. Разом гралися в дитинстві, разом дівуалося-парубкувалося, потім і кумами стали. Одним словом — сусіди.

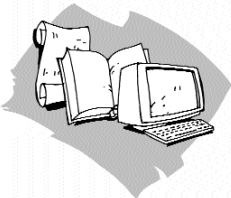
Дід Павло давно звик до бабиного язика. А вона знала, що не любить дід, коли чіпають його онуку, та ще доньку, яка в місті. Знала, та під'юджувала деколи діда, щоб той понервувався. А дід любив слухати бабині теревені, теревені "польського радіо", як прозвала бабу Катерину на селі молодь.

Отак вони йшли. Дві згорблені постаті в літньому промінні сонця. Грубі руки, нехитрий убір, проста мова — вони знали одне одного з півслова.

Ішли. А надворі був час обіду. Час відпочинку і ... спогадів.

На піску гралися діти. А мені, як у старі добрі часи, хотілося лише сказати:

— З неділею Вас, люди добрі!

КОНФЕРЕНЦІЯ

ХТО Ж ФАЛЬШУЄ?

Член-кореспондент Національної Академії наук Олександра Мишанич, відзначивши вагомі здобутки українського «словознавства» останніх літ, окреслив і головні аспекти нападок на «Слово...», що здавалося, вичерпали себе ще 200 років тому. Аж ось у грудні 2000 року під рубрикою «До 200-ліття «Слова...» Київський журнал «Критика» оприлюднив статтю професора російської історії Гарвардського університету (США) Едварда Кінана під претензійною назвою «Слово про те, як Ярослав, князь галицький, у султанів стріляв». І навіть не завдав собі клопоту з належним коментарем!

Що ж запропонувала досить професійна «Критика» своїм читачам? Що спонукало редакцію передрукувати відверту методологічно немічну спробу скопрометувати «Слово...»? Виявляється, нестримне бажання переконати довірливих українців у тому, що ніякої пам'ятки, котрою мала б пишатися нація, просто немає. Що йдеться тільки про підробку, вчинену наприкінці XVIII ст. Але, якщо раніше критики звинувачували у підробці О. І. Мусіна-Пушкіна та його помічників, то американський учений автором «підробки» беззастережно вважає відомого чеського слависту Йозефа Добровського, який, до речі, народився 250 років тому.

Е. Кінан пише: «Працюючи в 1792—93 роках із рукописними колекціями Санкт-Петербурга та Москви, він ознайомився якраз із тими джерелами, що мають найочевидніші подібності з текстом «Слова...»: «Задонщиною» та «припискою» Домида на «Апостоли» 1307 року». Таке твердження явно суперечить фактам, резюмував О. Мишанич: «Задонщину» було відкрито у 1852 р., а таємничу приписку Домида на посковському «Апостолі» — у 1813 р. До того ж, Кінан дозволяє собі неприпустимо смакувати ще й подробицями душевної недуги чеського дослідника, про яку взагалі немає жодних відомостей... Чи не ганьба?!

Дуже шкода, що до цього випадку супроти «Слова...» доклав рук і такий дослідник старожитностей, як Г. Грабович.

СВІДЧАТЬ ФАКТИ

Знекровлена століттями агресивною колоніальною залежністю, не маючи жодної політичної підтримки, українська культура все ж таки спромоглася відстоювати бодай те, що поспав Господь. І якби навіть ми не мали таких авторитетів, якими були і є академік Максимович, Потебня, Кримський, котрі

“Чорна земля під копитами костями білими посіяна, а кровію полляна, тугою ісходить по русьській землі”, — оживала, полонивши слухачів, сама історія, вирізьблена у “Баладі про Ігоря похід”, покладений на музику відомим кобзарем Василем Литвином і ним же виконана під час відкриття зініційованої “Просвітою” науково-практичної конференції “Слово о полку Ігоревім” та його доба,” що відбулася 19 листопада в Будинку вчителя. Зачекавшись на мудрий економічний протекціонізм щодо основних чинників української культури з боку держави, “Просвіта” мужньо стала в обороні національних скарбів. Як не прикро, але унікальна пам'ятка давнього українського письменства “Слово о полку Ігоревім” також потребує захисту. Зрештою, як і всі інші пам'ятки національної культури.

МАГНІТНЕ ПОЛЕ НАШОЇ ПАМ'ЯТІ

Нотатки з науково-практичної конференції “Слово о полку Ігоревім” і його доба”

засвідчили автентичність «Слова...» аналітично й методологічно, залишаються факти, що їх подає сама українська історія.

Так, наприклад, помічено було давно, що між «Словом...» і «Повістю врем'яних літ» існує розбіжність у визначенні місця поховання Ізяслава Ярославовича — сина Ярослава Мудрого. Згідно з «Повістю», він був похований у Десятинній церкві, а в «Слові...» про це сказано: «Съ тоя же Каялы Святополькъ полелея отця своего между угорскими иноходцы ко Святей Софії, к Києву». Це вважали за помилку, а дехто навіть зробив припущення, що справжній автор «Слова...» скористався з літописця Ігоря Святославовича чи літопису його батька — Святослава Ольговича Чернігівського, де події подаються скорочено, тому й інтерпретація виявилася своєрідною... Та ось у 1949 році І. М. Кудрявцев знайшов у новгородських літописах згадку про те, що Ізяслав був похований саме в Софії, а не в Десятинній церкві. І автор «Слова...» достеменно знав це! Але якщо він скористався літописцем Ігоря Святославовича,

то де саме? Адже Святослав Ольгович помер у 1164 році, за 21 рік до походу Ігоря на половців, і його список літопису перешов до спадкоємців... Таким чином згадане джерело мало перебувати на Новгороді-Сіверщині, а не в Києві чи Галичі. Отже, і автор «Слова...» міг читати літопис або при дворі Ігоря, або у його найближчих родичів. А це й означає, що й шукати його слід серед найближчого оточення Ігоря Святославовича, — нагадав присутнім невтомний дослідник «Слова...» Святослав Воїнов, потверджуючи тим самим, що пам'ятка походить із Чернігово-Сіверщини, родового гнізда героя безсмертного твору.

Саме завдяки подвижницькій праці таких сумлінних учених, як Степан Наливайко, Микола Тимошук, Станіслав Росович, Борис Яценко, Вілен Горський, Іван Черняков, Віра Панашенко, Віктор Звагельський, Степан Пінчук, Іван Шпиталь та ін., просвітянська науково-практична конференція набула належної ваги, і треба сподіватися, набуде належного розголосу. Магнітне поле націо-

нальної пам'яті заслуговує на дбайливе до нього ставлення.

СЕКРЕТИ “СЛОВА...”

Звичайно, суперечки навколо походження «Слова...» виникли не випадково. І лівову частку їх спричинили першовидавці, котрі на той час не мали ще ні належних навиків у відчитанні старовинних українських текстів, ані змоги адекватно їх тлумачити. Адже насправді «темних» місць, нерозгаданих прочитань у творі не так уже й багато, саме тому не так вони заважають вичерпному відчитанню й розумінню «Слова...», як самотність поетична мова автора, цілком зрозуміла його сучасникам і... таємничі для нащадків.

А ще ж доклали руки переписувачі (не забуваймо, що тексти писалися без розбивок між словами), яких було, на думку вчених, щонайменше два-три... І востаннє — у XVI столітті. Зрештою, український скоропис (від т. зв. уставу й півуставу відрізняється самою графічною системою з властивими їй численними варіантами написання однієї й тієї ж літери, значною кількістю лігатур — зображень одним письмовим знаком двох або й кількох літер, та й загальним виглядом письма. То чи треба дивуватися, що навіть ім'я Боян розбивають на двоє слів? До того ж, першовидавці «Слова...», як підкреслив Б. Яценко, віднесли було написання твору до початку XII століття, вважаючи, що йдеться про переможний похід русичів 1103 р. на чолі з Ігорем Олеговичем, а ікона Пирогоща була ототожнена з іконою Володимирською, вивезеною Андрієм Боголюбським із Вишгорода наприкінці 50-х років XII ст. Лише згодом прийшло усвідомлення, що насправді йдеться про поразку 1185 року Ігоря Святославовича... Отож, оцінки враз поміннялися: згадалися і «галицизми» «Слова...», і сепаратизм сіверців... Але ж саме перше враження надихало видавців і саме воно так чи інак, а позначалося на якості того тексту, який став відомий і нам.

Автентичність геніального «Слова...» потверджена ще раз — авторитетно й ґрунтовно. Та незначима аура його таємничості вабитиме і майбутніх дослідників. Як привабила слухачів пісня колективу театру українського фольклору «Берегиня», що концертував того дня під керівництвом Миколи Бурявського. Гарний видався підсумок! Тож цілковиту мав рацію відповідальний секретар ВУТ «Просвіта» Микола Нестерчук, закликаючи вчених продовжувати працю над невичерпним джерелом національної пам'яті.

• **Олесь ЯНОВСЬКИЙ**

винні інструменти й спів Ансамблю давньої музики Костянтина Чечені з Києва — це вже на завершення свята. І успіх неабиякий — у Переяславі шанують витоків національної культури!

Вручаючи відзнаки найкращим із кращих, (а ВУТ «Просвіта» ім. Тараса Шевченка долучилася врученням кожному переможцеві виданих нею «Кобзарів», і всім учасникам — «Святинню» З. Тарахан-Берези), міський голова зазначив, що всі учасники є переможцями — і це справді так: наші духовні святині знаходять дорогу до сердець молодих господарів землі й сприяють їхньому становленню як справжніх нащадків Великого Кобзаря, незалежних від агресивної доволішньої ідеології бездуховності й меншовартості.

• **Борис СПИСАРЕНКО,** член журі конкурсу

ВЕРНІСАЖ

ЗАЧАРУВАННЯ БОГИНЕЮ ДАНАПРОЮ

— Як майстерно володіє графічними прийомами цей молодий митець! — почув я захоплену оцінку робіт уродженця села Маньківка, що на Черкащині, поки що мало знаного художника Петра КАЧАЛАБИ... А роботи — фантастичні й напівреальні, образи вищих сил, земледухів, божеств, імовірні супутники побуту наших пращурів — мають справді незбагненну притягальну силу, і ми охоче приймаємо їх до кола своїх казкових симпатиків. У затишну Світлицю «Просвіти» прийшли ознайомитися з експозицією дослідники нашого духовного родоводу, ті, кому не байдужі джерела дохристиянських вірувань, частину з яких, як відомо, адаптовано сучасним православ'ям.

На жаль, мало хто знає творчість цього митця, але ми переконані — такі твори, а в Петра Качалаби віднайдені імен та образів язичницьких кумирів понад тисяча — складуть експозицію найпрестижніших галерей України! — сказав у своєму вступному слові на відкритті виставки голова Товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка, народний депутат України Павло Мовчан.

А Богиня Дніпра, панове, — такі писана красуня!..

Глибоко аргументованим був і виступ дослідника таїн вітчизняної духовної спадщини Петра Матвієнка. Ці виношені митцем образи — Сварог, Перун, Хорс, Мокоша, Лада, Велес, виконуючи соціально-побутову чи виховну, директивну чи ритуальну функцію, становили пантеон неписаних законотворців, у яких не було й не могло бути жодних «міжконфесійних» чвар. Художньо досконалі лики втілюють любов і доброту. І всім їм маестро Качалаба знаходить своє, тільки йому відкрите, виявлення.

До того, як почати студії на історичному факультеті Черкаського державного університету ім. Т. Шевченка, митець навчався живопису й графіки в Московському народному університеті мистецтв, а робіт його близько півтисячі є і в Москві, і в Сибіру, і в Узбекистані, й у Польщі та США в приватних і громадських колекціях. Експонувався в культурологічному центрі Українського товариства охорони пам'яток історії та культури (Києво-Печерська Лавра), у Черкаському обласному краєзнавчому та інших музеях. І незмінно мав добру пресу й відгуки шанувальників — як ось і серед гостей просвітянської Світлиці.

Благословення Дажбоже й наше шанувальникові рідної Праїсторії!

• **Борис СПИСАРЕНКО**

КОНКУРС

Гарний княжий град Переяслав золотолістою пори! Уся вулиця Шевченка і Гімназія зі своїми привітними венеціанськими вікнами по вінця наповнені цього погожого недільного дня особливим благодатним саявом, а в повітрі — терпкосолодкі пахощі осені... Тут, у творчому пориві, Великий Поет виношував творчі задуми все нових і нових немирних поезій... 1845-й рік завершував «Заповітом» саме на Переяславщині. Не дивно! І коли зайшла після нинішнього конкурсу юних читців Шевченкової поезії мова про цей пріоритет із миським головою Григорієм Сокуром, чиею батьківською опікою і дбайливим плеканням свято й уможливилось — мер був небагатослівний. «Заповіт» у світі єдиний, і ми обов'язково матимемо належне його увічнення.

ЮНА ШЕВЧЕНКІАНА

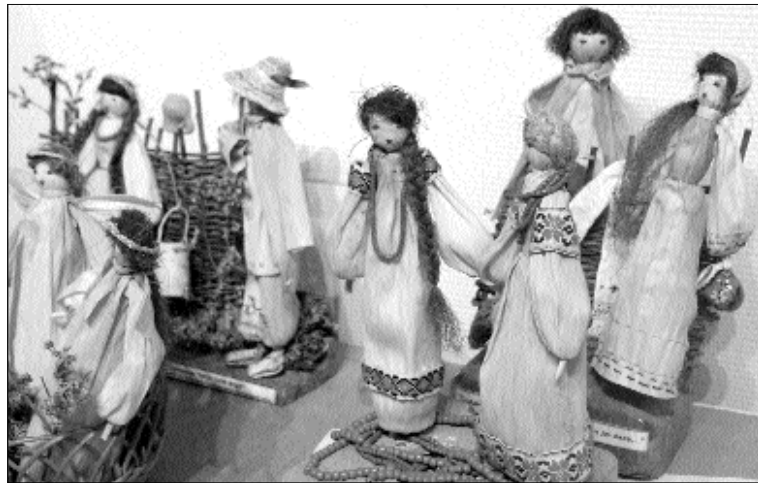
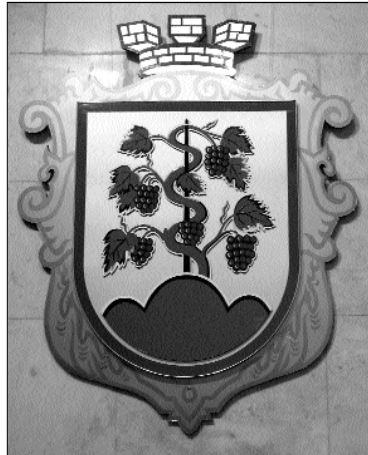
Відкрив же свято свою композицією улюблений вокальний твір Тараса — «Ой у полі вітер віє», проникливо виконаний дуєтом у складі вчительки Ярослави Юхименко та солістки мистецького центру Наталії Александрової. А всіх немов переніс у тяжкі для Генія сорокові своєю композицією за Реем Лапкою ведучий, переможець муніципального турніру, молодий учитель української мови й літератури Олег Малик.

Виступи розпочали старші учасники, потім учні 5—8 класів, і завершили наймолодші. Усього ж, добираючи найдосконаліші читецькі доробки до числа тих, що посіли 1—3 сходинки в кожній із номінацій, журі, як зазначив у підсумку його голова, за-

служений працівник культури, режисер Національного театру ім. Івана Франка Петро Ільченко, виявило незалежну одиницю — оцінки практично співпали. Серед наймолодших найдосконалішими виявилися Марійка Губа, за нею Анна Романенко, Ірина Остапенко. Старшокласники — Сергій Павленко, Олександр Білокур, Анна Спіжова. У найстарших це, відповідно, Олена Лукавенко, Мирослава Лиховид, Владислава Лиховид. А доки підбивалися підсумки, виписувалися дипломи й подячні тестаменти учасникам і активістам, на сцені володарювала бандура й дивовижно досконалий вокал пана Михайла Ковалів, що з Великого Хутора на Черкащині. Тут ще прозвучать старо-

МАЛЕ МІСТО НА ВЕЛИКІЙ РІЧЦІ

Троїсті музики Могилева-Подільського

Художниця-писанкарка, директор будинку нар. творчості Оксана

Можливо, у когось існує стереотипна думка, що цікавими бувають тільки великі знані міста, а менші поселення навряд чи мають чим привабити своїх гостей. Це упереджене ставлення зникає при ознайомленні з експозиціями, представленими в рамках Всеукраїнської акції "Культура малих міст", яка триває з січня цього року. Остання виставка — "Могилів на Дністрі", яка проходила в Палаці Мистецтв "Український Дім", знайомила відвідувачів із містом Могилів-Подільський Вінницької області.

Основи старовинного міста на Дністрі були закладені ще наприкінці XVI ст. валахським господарем Ієремією Могилою. Згодом поселення розбудував брацлавський шляхтич, зять Могилі Стефан Потоцький, який і дав назву місту. Протягом століть в історії Могилева-Подільського було і його заселення представниками різних національностей — українцями, євреями, поляками, отримання Магдебурзького права, а отже — і можливість самоврядування, значне економічне піднесення на початку XVII ст. Не минули міста і трагічні події — набіги татар, епідемії, повені. Та все одно жителі Могилева-Подільського, як, зрештою, і населення інших невеличких українських містечок, уміли впоратися з негараздами. Власне, з більш докладним літописом міста можна було ознайомитися безпосередньо на виставці.

Мабуть, найкраще дух міста відображає його герб (із 1796 до 1917 р.). Виноградна лоза на ньому символізувала багатство і мудрість, а також давні традиції виноградарства на щедрий подільській землі. Зелений колір герба означав достаток і надію, а срібний — благородство і шляхетність.

Виставка розповідає не тільки історію міста, а й представляє пано-

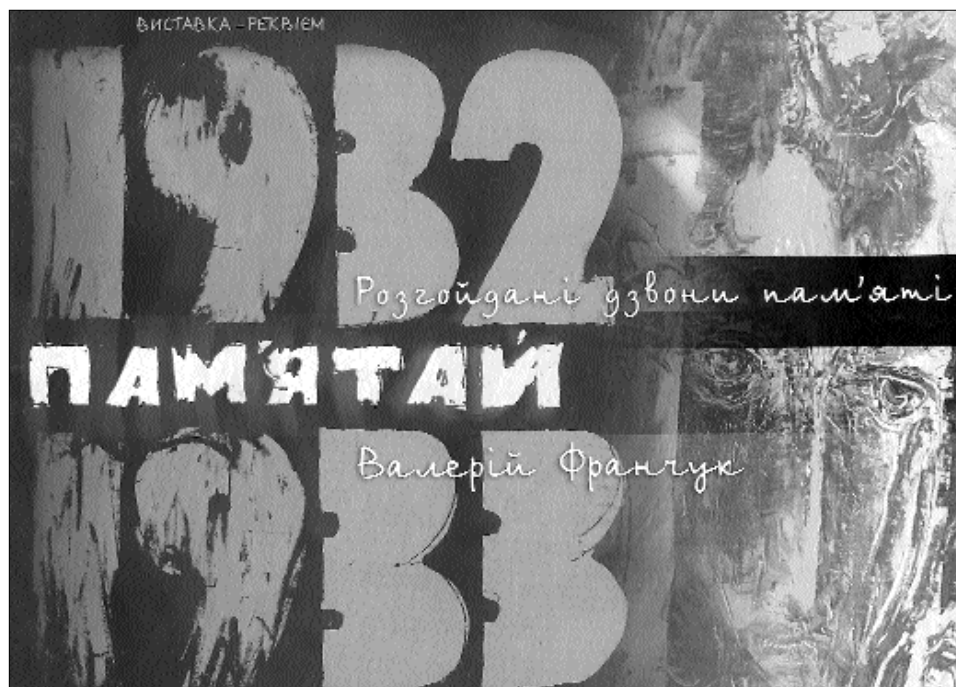
раму сучасного мистецького життя Могилева-Подільського. Багато живописних і графічних творів відображають красу рідної природи. Серед них цікавими видаються полотна Я. Дралюка — їхній "опуклий" живопис (густа фарба накладена рельєфно), створює ефект особливої реалістичності та життєвості. І, зрозуміло, не обійшлося без зразків народної творчості. Серед них, зокрема, народна іграшка з кукурдзяного бадилля, кераміка, ткацтво, вишиті сорочки (з характерним для Поділля шільним геометричним орнаментом), витинанки, писанки. Особливо вражають витинанки — мереживні паперові лінії і просвіти між ними утворюють дивовижні симетричні картини, тендітні та вишукані. Справжній дивосвіт — казкові краєвиди і рясна рослинність, Різдво і Великдень оживають у гармонійних паперових

образах. Авторці цієї неординарної краси Оксана Горюдинська і Марія Гоцуляк — мисткині широкого профілю. Зокрема М. Гоцуляк — авторка ще й зовсім незвичних писанок — інкрустованих соломкою, і більш традиційних дряпанок. А директор міського Будинку народної творчості О. Горюдинська представила на виставці, крім своїх витинанок, ще й живописні та акварельні твори, на яких оживають квіти і пейзажі, писанки різних розмірів, виконані кількома техніками.

"Справжнім раєм земним дай нам, Боже, це місто зробити", — рядки з поезії Марії Гоцуляк, мабуть, найкраще відображають настрої виставки. Ось такі вони, міста — малі за територією, та не за духом.

• Катерина ТАРЧЕВСЬКА

Фоторепортаж Богдана ГДАЛЯ

ДЕ Ж НАША ПРАВДА?

У галереї Національного музею літератури України (вул. Богдана Хмельницького, 11) відкрита персональна виставка творів художника Валерія Франчука "Пам'ятай", присвячена пам'яті жертв голодомору 1932—1933 рр.

Це — не рецензія, а кілька зауважень до нашої дійсності, які народилися після перегляду. Ці Франчукові полотна — не данина часу чи моді. Вони писалися ним трудно, осмислено, деякі полотна були початі 1991-го, а закінчені минулого року або розпочаті 1993—1994-го, дописані вже в новому сторіччі. Одна з його робіт — "Де ж наша правда?" й була поштовхом поділитися своїми думками.

Творчість найвідомішого нашого митця Валерія Франчука — наочний приклад того, як українська політика вклинилася в мистецтво.

Павел Тіпрід, філософ, якось зазначив:

"Народ, навіть найупослідженіший, віками знаходить у книжках і творах мистецтва джерело натхнення. Вони для нього щит і меч у релігійній, національній і соціальній боротьбі". Справи, які вимагали суто політичного викладу, скажімо, Голодомор, хоч-не-хоч доводилося пропагувати через... художні твори. Аж урешті почало здаватися, що й сама ідея українського національного відродження існує... тільки в мистецтві.

Його почуття до України — любов, але ніколи — байдужість. Полотно його будять у глядачах вогонь національного життя. У його творчості — велика моральна сила, бо намагається вести людей крізь темряву до світла. На його творчу долю випало дуже важливе завдання: збагатити зміст і розширити художні обрії.

• Валентина ГРИНИК-СУТАНІВСЬКА

СЛОВО Просвіти

Засновник: Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка.

Реєстраційне свідоцтво КВ № 4066 від 02.03.2000 р.

Головний редактор Любов Голота.
Шеф-редактор Павло Мовчан.
Редколегія: Л. Голота, Я. Гоян, П. Мовчан, А. Погрібний, О. Пономарів, І. Ючук.
Комп'ютерна верстка:
Ірина Шевчук, Олег Бесський.

Адреса редакції: Завулок Музейний, 8, Київ-1, 01001.
Тел./факс 228-01-30. E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
<http://www.prosvita.com.ua>
Передплатний індекс 30617.
Видруковано з готових фотоформ на комбінаті

Редакція листується з читачами тільки на сторінках газети і надіслані рукописи та світлини не повертає. Залишає за собою право редагування та скорочення текстів.